

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra sociální a kulturní ekologie

Bc. Žaneta Ondroušková

**KRESLENÝ HUMOR
S ENVIRONMENTÁLNÍ TEMATIKOU
V ČESKÉM TISKU**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Arnošt Novák, Ph.D.

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne 15. června 2016

Žaneta Ondroušková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. et Mgr. Arnoštu Novákovi, Ph.D., za vedení mojí práce, jeho podnětné rady a připomínky. Dále děkuji Davidu Vedralovi za neutuchající podporu a trpělivost, kterou se mnou při psaní měl, a svým spolužákům Janě Sobotkové, Karle Trnkové a Luboši Slovákovi za jejich zájem a konstruktivní komentáře. Dík patří i knihovnicím ze studovny periodik v jednom ze zastrčených koutů Národní knihovny, které mi ochotně podávaly mikrofilm za mikrofilmem a umožnily mi zasmát se vtípům v novinách, na něž se už dávno zapomnělo.

Abstrakt

Předložená diplomová práce je analýzou humorné novinové kresby s environmentální tematikou ve vybraných obdobích posledních třidvaceti let. V rámci obsahové a sémiotické analýzy jsem se zaměřila na kreslený humor v jeho nejružnějších podobách na stranách českých seriózních deníků MF Dnes, Právo, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Deník, Lidová demokracie, Svobodné slovo a Práce. Zjišťovala jsem, v jakých obdobích příspěvky reflektovaly různá dílčí témata a jak se změnila četnost environmentálních vtipů v závislosti na konkrétních titulech i aktuálních událostech v České republice. V práci se věnuji také otázkám návaznosti těchto mediálních obsahů na globální problémy životního prostředí a jejich diskuzi ve společnosti. Důležitou součástí je i reflexe sociálních problémů, s nimiž jsou analyzovaná témata úzce spjata. Kombinace kvantitativní a kvalitativní metody umožňuje širěji popsat a interpretovat dané mediální jednotky, a položit tak základ výzkumu environmentálních kreslených vtipů, který v České republice nemá žádnou tradici. V práci poukazuji na fakt, že novinový humor nemá pouze funkci zábavní a relaxační, ale je také významným médiem v oblasti nastolování environmentální agendy a její diskuze.

Klíčová slova

Kreslený humor, environmentální kreslený vtip, karikatura, ilustrace, komiks, problémy životního prostředí, sémiotická analýza, obsahová analýza, český tisk

Abstract

This diploma thesis is focused on the analysis of humorous environmental cartoons in specific periods during last twenty-three years. In the content and semiotic analysis, I am dealing with cartoons in its various forms in the Czech broadsheet newspapers MF Dnes, Právo, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Deník, Lidová demokracie, Svobodné slovo and Práce. I surveyed the subtopics dominating in specific periods and the frequency of envirotions depending on particular titles and current events in the Czech Republic. The thesis deals with these media contents also in connection with global environmental issues and their public discussion. Another important part is the reflection of social problems which the analyzed topics are closely related with. Combination of quantitative and qualitative methods enables to describe and interpret media units of content and lay the foundations for the research of environmental cartoons which has no tradition in the Czech Republic. In the thesis, I point to the fact that newspaper cartoons provide not only the relaxation and entertainment, but it is also an important medium in environmental agenda-setting and its discussion.

Key words

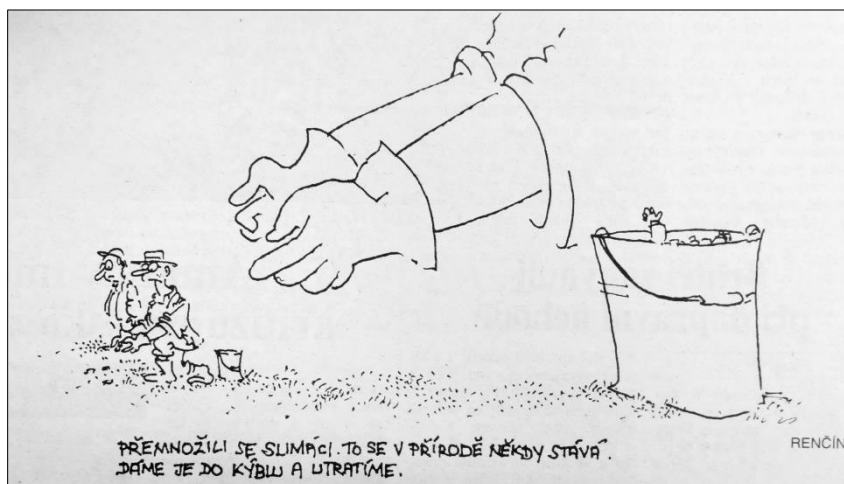
Cartoon, envirotions, caricature, illustration, comic, environmental issues, semiotic analysis, content analysis, Czech press

OBSAH

ÚVOD.....	11
TEORETICKÁ ČÁST	13
1. Kreslený humor.....	13
1.1 Východiska a žánrové zařazení	13
1.2 Typologie kresleného humoru.....	14
1.2.1 Ilustrace.....	14
1.2.2 Karikatura a kreslený vtip.....	15
1.2.3 Komiks.....	17
1.3 Kreslený humor jako nástroj politické satiry v tisku.....	18
2. Česká mediální scéna	20
2.1 Specifika denního tisku	21
2.1.1 Demokratizace a komercializace tisku na počátku 90. let.....	22
2.1.2 Vstup nových hráčů na trh v 90. letech a bulvarizace médií ..	23
2.1.3 Přelom tisíciletí a noviny na internetu	24
2.1.4 Koncentrace vlastnictví dvacet let po revoluci.....	25
2.1.5 Deníky v rukou mediálních magnátů.....	26
3. Environmentální témata a jejich diskuze ve společnosti.....	27
3.1 Terminologické ukotvení.....	27
3.2 Politická reflexe environmentálních problémů	28
3.3 Kritika společnosti jako součást řešení problému	30
3.3.1 Problematika kapitalismu	30
3.3.2 Globalizace a kritika brettonwoodských institucí.....	31
3.3.3 Spotřeba, komodifikace, individualizace.....	32
3.4 České environmentální hnutí.....	32
3.5 Prezentace environmentálních témat v médiích.....	35
3.5.1 Envirotoons.....	38
4. Teoretické ukotvení metodologie výzkumu.....	40
4.1 Analýza obsahu mediálních produktů	41
4.2 Analýza znaků a jejich významů.....	43
4.3 Rámování (frame-building)	45
4.4 Krátce o obrazové, narativní a motivické analýze.....	46

EMPIRICKÁ ČÁST	49
5. Metodologie	49
5.1 Předmět, cíl a strategie výzkumu	49
5.2 Výzkumné otázky a hypotézy	50
6. Obsahová analýza	51
6.1 Pracovní postup.....	51
6.1.1 Definice výběrového souboru	51
6.1.2 Konstrukce a popis proměnných.....	53
6.2 Charakteristika analyzovaných deníků	56
6.2.1 Mladá Fronta Dnes	56
6.2.2 Právo	56
6.2.3 Lidové noviny	57
6.2.4 Hospodářské noviny.....	57
6.2.5 Deník.....	57
6.2.6 Lidová demokracie, Svobodné slovo, Práce	58
6.3 Analýza získaných dat a jejich interpretace.....	58
6.3.1 Náměty environmentálního kresleného humoru	62
6.3.2 Specifika „envirotoons“ jednotlivých deníků	66
6.3.3 Zobrazování konkrétních postav	72
6.3.4 Návaznost na aktuální události	74
6.3.5 Antropomorfizace zvířat v kresleném humoru	74
7. Sémiotická analýza.....	76
7.1 Konstrukce výběrového vzorku	76
7.2 Popis a interpretace příspěvků	78
7.3 Shrnutí sémiotické analýzy	107
ZÁVĚR	113
SEZNAM LITERATURY	118
SEZNAM OBRÁZKŮ	127
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	128
SEZNAM PŘÍLOH.....	128
JMENNÝ REJSTŘÍK	129
PŘÍLOHY.....	134

ÚVOD

Karikaturista Vladimír Jiránek v rozhovoru pro *Lidové noviny* 7. června 2008 uvedl: „Byl by skoro zázrak, kdyby se chtěl dnes někdo věnovat klasické novinové kresbě. Je absolutní svoboda a spousta komunikačních možností. Chybí impuls.“ A měl pravdu. O téměř deset let později jsou stránky největších českých deníků bez klasických kreslených vtipů. Zatímco v první polovině 90. let tituly obsahovaly karikatury přejaté ze zahraničního tisku, původní kreslené komentáře domácích autorů, všudypřítomné ilustrace a schematické malůvky, po třiaadvaceti letech jejich existence českým novinám kresby chybí. Jsou sice barevnější a obsahují nesrovnatelně více fotografií, ale zmizel z nich humor, charakteristický pro tuzemský tisk už od poloviny 19. století.

Protože mám kreslený vtip, a s ním související fenomén komiksu, velmi ráda, rozhodla jsem se jeho novodobý vývoj zkoumat v rámci svojí magisterské práce, a navázat tak na sémiotickou analýzu karikatur v časopise *Týden*, kterou jsem provedla v práci bakalářské. Výzkum bude zaměřen na environmentální kreslený humor, jenž upozorňuje na závažné problémy životního prostředí i společenské souvislosti, které je způsobují.

Média v moderní rizikové společnosti mají tendenci environmentální otázky upozadovat a zlehčovat. Mě zajímá, jakou roli má tato problematika v žánru, který je ze své podstaty na zesměšnění a nadsázce založen. Kreslený humor totiž neslouží pouze k zábavě, ale také k informování veřejnosti a kritice společenských neřestí, Radko Pytlík jej označuje jako nositele revolučního citění. Pomocí kombinace obrazů a slov karikatura nastavuje společnosti zrcadlo a stává se nástrojem k její transformaci.

Předmětem této práce jsou původní kreslené vtipy s environmentální tematikou v českých denících, které budu zkoumat v rámci několika časových období posledních třidvaceti let. Mým cílem je zjistit, jak se tento žánr v průběhu času měnil, a to jak z hlediska užšího tematického zaměření a množství vtipů, tak v souvislosti s jejich přímou návazností na aktuální společenské události.

Analyzovat budu relevantní kreslený humor v titulech *MF Dnes*, *Právo*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny*, *Deník*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo* a *Práce*. Kromě námětů environmentálních vtipů mě zajímá i případná bagatelizace problémů životního prostředí, znázorňování konceptu ohrožené přírody a rámování člověka v souvislosti s environmentálními problémy. Jelikož se jedná o velmi specifický žánr na hranici publicistiky a výtvarného umění, zvolila jsem jako stěžejní metodu sémiotickou analýzu, které bude předcházet kvantitativní analýza obsahu.

Podobný výzkum nebyl v České republice nikdy proveden. V zahraničí je situace příznivější – výzkumníci používají k označení kreslených environmentálních vtipů pojem *envirotoons* a věnují se jejich popisu v řadě studií – zmiňme například obsáhlý text autorů Gobla, Hirta a Kilgorové [2005], kteří svoji pozornost zaměřili na environmentální karikaturu ve Spojených státech. Podobné výzkumy jsou ovšem spíše popisného charakteru a inspiraci z nich můžu čerpat pouze částečně. Uvědomuji si, že tento výzkum bude v mnoha ohledech příliš obecný, nicméně se jedná o první svého druhu, a jako takový ani nemůže aspirovat na provedení komplexní a detailní analýzy daného problému. Má za úkol především zmapovat environmentální novinovou kresbu v České republice a položit základy k jejímu dalšímu zkoumání. Jsem si vědoma popsaných rizik a hodlám k analýze přistoupit poctivě, abych se případné vágnosti pokud možno vyhnula.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V první z nich popíšu teoretická východiska a základní pojmy z těchto oblastí: žánr kresleného humoru a jeho role v novinách; mediální krajina v České republice s důrazem na vývoj tištěných periodik; environmentální problémy a jejich reflexe ve společnosti; teoretické ukotvení použité metodologie. V empirické části nejprve popíšu výzkumný problém, otázky a hypotézy a následně provedu vlastní obsahovou a sémiotickou analýzu výběrového souboru, pomocí kterých se pokusím zodpovědět na dané výzkumné otázky a potvrdit, či vyvrátit pracovní hypotézy.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Kreslený humor

1.1 *Východiska a žánrové zařazení*

Přestože se příběhy pomocí obrazů vyprávěly dávno předtím¹, ve světě periodického tisku se narativní ilustrace, navíc ve spojení s humorem, objevila až na konci 19. století. V roce 1895 americký deník *New York World* otiskl první díl komiksového stripu Yellow Kid kreslíře Richarda Feltona Outcaulta a dostal tak svoji pověsti průkopníka masového tisku se vším, co k tomu patří – kromě nízké ceny a lákavého obsahu především libivým vzhledem deníku, vtipem a barevností.

Yellow Kid je zpětně považován za předchůdce současného komiksu, který se v nejrůznějších formách objevoval a stále objevuje i v českém tisku. Představuje žánr na pomezí dvou rozdílných oblastí. Kromě výtvarného, potažmo literárně-výtvarného umění patří humorná kresba v novinách především mezi mediální žánry, a jako taková splňuje i definici tohoto pojmu, kterou uvádějí autoři Burton a Jiráček v knize *Úvod do studia médií*. „Výraz žánr odkazuje v kontextu mediálních studií k ustálenému, opakujícímu se typu či kategorii mediálních produktů vyznačujících se společnými rysy“ [Burton, Jiráček, 2001: 160].²

Autoři této výtvarné publicistiky, jak můžeme novinovou kresbu označit³, mají většinou společné jedno – vtip. Není to vždycky ve stejné míře, někdy se jedná o humor zjevný, jindy skrytý či nevýrazný. V rámci estetických kategorií se tato vlastnost nazývá komično [Hanousek, 1958].

---

¹ Mark Wigan například označuje za předchůdce epizodické a narativní ilustrace Tapisérie z Bayeux z 11. století nebo Michelangelovu stropní výmalbu v Sixtinské kapli, která zastupuje výtvarné umění všeobecně [Wigan, 2010].

² Problému zařazení kresleného humoru, respektive karikatury, se dlouhodobě věnuje i český literární historik Radko Pytlík. „*Slouží karikatura jen aktuální kritice v novinách, je pouhou ilustrací slovního vtipu či anekdoty, anebo je samostatným výtvarným žánrem s určitým rodokmenem a vlastní vnitřní strukturou? Je karikatura spjata s rozvojem tisku a novinové techniky, je tedy svého druhu ‚výtvarnou publicistikou‘, nebo zůstala součástí výtvarného umění, druhem, jenž se vyznačuje specifickým způsobem vyjádření?*“ [Pytlík, 1988: 7].

³ Pojem pochází od Ivana Hanouska, který výtvarnou publicistiku vymezil jako hybrid mezi výtvarným uměním a žurnalistikou, výtvarnou tvorbu v tisku, která zůstane po vyloučení výtvarných děl s převážně ilustrativní funkcí. Tedy jako tu výtvarnou tvorbu, která jde dál, protože k vyjádření samostatných myšlenek užívá obvykle formu humorné zkratky. Nejblíže výtvarnému umění je samotná kresba beze slov, naopak čím větší roli v karikatuře nebo kresleném vtipu hraje text, tím je blíže k žurnalistice [Hanousek, 1969].

Humorná stránka však není jedinou, univerzální funkcí kresleného humoru. „Výtvarná publicistika dokáže svými prostředky, svou žánrovou šíří prakticky obsáhnout téměř všechny funkce, které plní ostatní novinové žánry... Jde o jakousi druhou rovinu, vznášející se paralelně nad rovinou psaného slova běžných novinových žánrů. Dovedeno ad absurdum, dal by se složit třeba celý časopis výhradně z děl výtvarné publicistiky, který by obsahoval všechny žánry. Jednotlivé kresby by tak plnily funkci úvodníku, komentáře, přes zpravodajskou funkci až po funkci fejetonu, zábavního materiálu, rébusu a dokonce i románu na pokračování“ [Hanousek, 1958: 17]. Kreslený vtip tu tedy není pouze pro zasmání. Je tu, aby přesvědčoval, informoval a vyjadřoval stanovisko autora stejně, jako kterýkoliv jiný žurnalistický, respektive publicistický žánr.

1.2 Typologie kresleného humoru

Přestože je obtížné žánrově rozlišit jednotlivé formy kresleného humoru (v angličtině označovaného jako cartoon), všeobecně se má za to, že existují tyto hlavní kategorie [Kleeman, 2006: 10]: editoriální (politický) kreslený vtip, který nacházíme nejčastěji v názorové rubrice, a jenž míří většinou na nějaké aktuální téma; gagy a karikatury, které se věnují oddechovějším tématům a bývají v novinách umístěny na zadnějších stranách; a komiksově stripy. Následující podkapitoly přiblíží šíři těchto žánrů včetně definice obecného pojmu ilustrace.

1.2.1 Ilustrace

Antonín Matějček ilustraci v širokém významu slova popisuje jako „každý výtvarný projev, jenž doprovází myšlenku literární, at' vědeckou, at' uměleckou, a jenž posiluje názor a představu čtenáře prostředky, jež psanému slovu nejsou dány“ [Matějček, 1931: 7]. V užším slova smyslu je ilustrace výtvarný text inspirovaný literárním dílem. Platí ale, že se jedná o svébytný umělecký projev, literárnímu textu rovnocenný [Matějček, 1931: 7]⁴.

Dlouhou dobu plnila ilustrace ryze estetickou funkci jako součást knižní výzdoby. Její dnešní pojetí v novinách a časopisech známe až od poloviny 19. století. Důležitou úlohu doprovodné kresby v médiích vyzdvihuje například Jan Barták, podle něhož kresby, především ty satirické, znamenají pro stránky periodika vítané oživení a často vystihnou

---

⁴ Volněji definici ilustrace pojali autoři Bob Gill a John Lewis. Uvádějí, že se pod pojmem ilustrace skrývá mnoho věcí. Lze ji považovat za umělecké dílo i za vizuální odpověď na konkrétní literární problém. Může to být i obojí. Poskytuje informace, slouží k sociální komunikaci i k pobavení [Gill, Lewis, 1964: 7].

celospolečenská témata a aktuální problémy účinněji než dlouhý popisný text [Barták, 1970: 215].

Obecně rozlišujeme tři typy ilustrace [Vích, 2004]:

- a. přímá
- b. nepřímá pasivní
- c. nepřímá aktivní

Přímá ilustrace pouze vysvětluje text pomocí vizuálního obrazu, nepřímá pasivní ilustrace doplňuje text autonomní názornou informací, a nepřímá aktivní vykládá určité složky díla. Do poslední kategorie Zdeněk Vích řadí uměleckou ilustraci, jež se nachází v knižní beletrii, ale také v médiích. Její dominantní funkcí je estetické působení. Umělecká ilustrace tedy přesahuje prvotní funkci pouhé konkretizace čtenářových představ [Vích, 2004].

Vích odlišuje uměleckou ilustraci od ilustrace vědecké následovně: „*Cílem umělecké ilustrace je umocnit estetické působení literárního textu a vnést do literárního díla výtvarný zážitek, vázaný k předloze nebo vůči ní tvořící velmi volnou výtvarnou paralelu, zatímco cílem ilustrace vědecké je věcné, instruktivní, názorné objasnění závažných textových míst odborného spisu kresbou, fotografií apod.*“ [Vích, 2004: 8].

I v rámci umělecké ilustrace Vích přišel s rozdělením na několik hlavních typů, s nimiž se čtenář může setkat. První z nich je výtvarný doprovod, který bezprostředně navazuje na literární text a v němž ilustrátor pouze opakuje sdělení autora literárního textu. Ve druhém typu kreslíř uplatňuje osobitější přístup, který doplňuje či vysvětluje literární předlohu. Jako hlavní motivy vybírá většinou detaily, jež autor literárního textu opomíjí. Posledním typem je ilustrace fungující jako rovnocenná paralela k literárnímu textu. Ten v tomto případě představuje pouhý inspirační zdroj. Podle Vícha ale pro všechny typy platí, že je ilustrace ve své obecné podstatě literárně-výtvarný žánr, neboť skutečný obsah ilustrace a její úplná interpretace vzniká až přečtením literárního textu [Vích, 2004].

1.2.2 Karikatura a kreslený vtíp

Pro popis karikatury a kresleného humoru obecně využijí texty Radko Pytlíka, který se tímto fenoménem v českých podmínkách celoživotně zabývá. Uvádí, že „*karikatura bývá obvykle charakterizována jako nadsázka, zveličení jistého rysu, jež je zaměřeno k vyvolání směšného účinku. Proto řadíme karikaturu do sféry komična, jehož základem je náhlý kontrast dvou odlehlých významových oblastí*“ [Pytlík, 88: 8].

Kreslený humor a karikatura podle něj nepracují s nápodobou skutečnosti, ale se zvláštním způsobem zobrazení, jež je dáno zvýrazněním struktury zcela svébytnými prostředky – hyperbolickou konturou či vyhrocenou situací. Na rozdíl od vážné kresby tu nezáleží na malebném rozvinutí linie nebo odstínění barev. Těžiště karikatury je v hyperbole, zdůrazňující nějaký nápadný tvar nebo komickou situaci [Pytlík, 2000: 74].

I podle Adolfa Hoffmeistera je prvním krokem ke karikatuře přehnutí skutečných vlastností lidí ad absurdum, až se jejich směšnost objeví v celé tragikomice. „*Vybrat si pak jako předmět svého zájmu toliko nepřítelovy špatné vlastnosti, abychom je zesměšlili, znemožnili, prozradili, to už je karikatura*“ [Hoffmeister, 1961: 79].

Klíčem k úspěšnosti karikatury, podobně jako v literární anekdotě, je vtipný nápad, střet obrazů či situací, překvapivá záměna. Tento nápad musí být nějakým způsobem vytyčen a zdůrazněn [Pytlík, 2000]⁵.

Přestože karikatura i kreslený vtip vycházejí ze stejných principů, jsou mezi nimi rozdíly. V této oblasti neexistuje mezi autory jednotná shoda, přiblížím tedy optiku alespoň některých z nich.

Anděla Horová uvádí, že se „*v obou případech jedná o zobrazení, kterým nepřímou útočíme na znázorňovanou osobu. Kreslený humor je ovšem méně agresivní. Často postrádá karikaturní nadsázku či zkratku a jeho komický účinek bývá zřejmý především z textu pod obrázkem*“ [Horová, 1995: 340].

Podstatný rozdíl mezi kresleným vtipem a karikaturou nachází Isabel Simeral Johnson, podle které karikatura znamená zkreslené znázornění jedince, kdežto vtip je více či méně zkreslené znázornění myšlenky nebo situace [Johnson, 1937: 21].

Humornou kresbu nacházíme v českém denním tisku ve všech jejích variantách, a všechny také zahrnu do svého výzkumu. Je však nutné zdůraznit, že naprostou většinu těchto příspěvků tvoří tzv. **editoriální kreslené vtipy**. S tímto pojmem budu dál pracovat stejně jako Christopher Ryan Landbeck ve studii *The Description and Indexing of Editorial Cartoons*, který vysvětlil, že noviny a další média chtějí komentovat i nepolitická témata, nejlepším termínem pro tyto kresby je tedy editoriální kreslený vtip. Politický vtip je užší termín, protože odkazuje na konkrétní typ tohoto kresleného komentáře. Pojem editoriální

---

⁵ U karikatury musí být zhuštění a zvýraznění obzvlášť nápadné „*Přesahuje totiž všechny další atributy, dokonce i požadavek krásy*“ [Pytlík, 2000: 75]. Zkratka je synonymem moderního umění vůbec. Člověk nehledá nad otázkami, jež se ho bezprostředně netýkají. Vnímá bleskově, vteřinově, v odlesku prchavého času [tamtéž].

vtip je zde použit pro kreslený komentář politických nebo společenských otázek, a to buď v jediném panelu nebo méně používaném stripovém⁶ formátu [Landbeck, 2013]⁷.

Tyto kreslené vtipy charakterizuje jejich vzhled a umístění v boxu ohraničeném od okolních literárních textů, často v názorové rubrice novin. Dalším poznávacím znamením je jméno autora, který s listem spolupracuje dlouhodobě a má specifický výtvarný styl⁸.

Kreslený vtip není pouze odnoží literatury, přestože získal své postavení s rozvojem žurnalistiky a techniky tisku. Má specifické výtvarné rysy a je nutné jej odlišit od humorné fotografie, koláží či humorné malby [Pytlík, 2000].

1.2.3 Komiks

Blízkým příbuzným žánru karikatury a (editoriálního) kresleného vtipu v novinách je i komiks, který byl v tuzemských podmínkách dlouho vnímán jako podřadné médium s obvykle banálními, popřípadě kriminálními motivy [Mazur, Danner, 2015]. Jeho definici tedy nebudu hledat v českém prostředí, ale u zahraničních odborníků, kteří se teorií komiksu zabývají dlouhá desetiletí.

Jedním z nich je Scott McCloud, který komiks chápe jako juxtapoziční obrázková a jiná zobrazení v záměrných sekvencích, vytvořených ke sdělení informací či k vytvoření estetické odezvy u čtenáře. Komiksu v jeho podání tedy rozumíme jako sekvenčnímu umění [McCloud, 2008].

Thierry Groensteen se pokusil o vymezení určitého definičního základu tím, že společným jmenovatelem označil jakousi ikonickou soudržnost v pluralitě obrázků [Groensteen, 2005]. Všimněme si, že v těchto definicích chybí jakákoliv zmínka o humoru, který nepatří mezi rozhodující atributy komiksu, jako tomu bylo v případě forem zmíněných výše.

---

⁶ Do češtiny slovo strip překládáme jako pás či pruh – vizuální forma typická pro tento typ kresby.

⁷ Anglický pojem ‚editorial‘ odkazuje na český komentář či úvodník, zároveň se ale jedná o přídavné jméno, které můžeme přeložit jako redakční. Překlad pojmu ‚editorial cartoon‘ do češtiny je tedy poměrně složité. Pro účely této práce jsem v českém překladu zachovala původní výraz editoriální, abychom dostali potřebnou přídavnou formu jména. Další variantou překladu může být ‚kreslený komentář‘. V angličtině autor studie uvádí: „*Because the newspaper or other publisher of the image is seeking to comment on a non-political issue, the best term to apply to such images might be “editorial cartoon,” making the term „political cartoon” a narrower term in that it refers to a specific type of editorial comment. For this dissertation, the term “editorial cartoon” was used to speak of cartoon-style visual commentary on political or social issues, either in single-panel format or in the less often-used strip format*“ [Landbeck, 2013: 6].

⁸ Teoretické přístupy se tu různí. Podle Lawrence Ray Bushe jsou editoriální kreslené vtipy většinou od různých autorů, vznikají bezprostředně před vydáním daného čísla novin a nacházejí se téměř výhradně na názorové stránce deníku. Oproti tomu politické vtipy korespondují s dlouhodobým postojem redakce a jsou tvořeny stálými kreslíři i týden dopředu [Bush, 2013].

V souvislosti s komiksem v tištěných periodikách nesmíme zapomenout na jeho specifickou formu, a to tzv. **komiksový strip**, kterým rozumíme kratší komiks obsahující většinou tři panely. Tento strip má dlouhou tradici především v amerických a britských periodikách. Komiks se tam předsudků o podřadném médiu začal zbavovat po 2. světové válce. „*Britské novinové stripy padesátých a šedesátých let držely natolik vysokou výtvarnou a narativní úroveň, že se svým americkým protějškům vyrovnaly a někdy je i předčily*“ [Mazur, Danner, 2015: 17].

V českém tisku je nejvýraznějším zástupcem komiksu Zelený Raoul, vycházející v časopise *Reflex* od roku 1995. „*Zelený Raoul je svým formátem komiksový strip, pracující s uměleckým postupem karikatury, satiry a parodie, které ho staví do žánrově obtížně stanovitelné pozice. Na základě rozboru uměleckých postupů bychom však žánr, který je hlavním determinantem narativních strategií, mohli nazvat politicko-kulturní mystifikační glosou či komentářem*“ [Povolný, 2006: 49].

1.3 Kreslený humor jako nástroj politické satiry v tisku

Satira má v ilustraci dlouholetou tradici. Mark Wigan zmiňuje v tomto směru mimo jiné tzv. chapbooks nebo broadsides, které populární lidovou formou znázorňovaly postřehy ze společenského života, a inspirovaly tak dokumentární a satirickou tradici v oboru ilustrace [Wigan, 2010: 68].

Není divu, protože satira a kreslený humor mají leccos společného. „*Satira, stejně jako karikatura, je druhem humorného zobrazení, které má útočné, bojové zaměření. Satira a karikatura jako adresný, tendenční a společensky angažovaný žánr mají zvláštní význam v době společenských proměn; stávají se nositelem revolučního citění*“ [Pytlík, 88: 21].

V českém periodickém tisku můžeme nalézt počátky politické karikatury a humorných kreseb už v polovině 19. století. Jak popisuje Pavel Verner [2010], karikatury se vyskytovaly například v humoristické příloze *Národních novin* s názvem *Šotek*, do níž kreslil Hypolit Soběslav Pinkas, nebo v listu *Brejle* či *Humoristických listech* s autorem Karlem Purkyně. Všestranným kreslířem a do jisté míry i zakladatelem politické karikatury byl Mikoláš Aleš, který tvořil ilustrace pro celou řadu českých časopisů, jako byl *Paleček*, *Šotek*, *Bič* aj. Na přelomu století zasáhl do vývoje české karikatury svými postřehy politicky angažovaný kreslíř František Kupka, před 2. světovou válkou v novinách *Kopřivy* Zdeněk Kratochvíl.

Na počátku první republiky byla kresba a karikatura v českém tisku častějším úkazem, než je tomu nyní. Během této doby i chvíli po ní se v tisku objevovalo mnoho kreseb rozličných autorů, od Josefa Čapka po Vladimíra Radu. Tento trend víceméně skončil s rokem 1948, kdy pro kreslíře v novinách najednou nebylo místo. Socialistická tvorba nechala prostor tomuto „pokleslému žánru“ jen v pionýrských časopisech, jako byl *Větrník* nebo *Pionýr*. Dále byl kreslený vtip výsadou víkendových příloh a humoristického časopisu *Dikobraz*⁹ [tamtéž]. „*Teprve v sedmdesátých letech v Mladém světě*¹⁰ *Vladimír Jiránek učinil kreslený vtip pravidelnou součástí tváře listu*“ [tamtéž: 153].

S rokem 1989 nastalo opětovné rozšíření politického kresleného humoru. Na první straně *Lidových novin* vycházely vtipy Vladimíra Jiráňka, mezi dalšími autory byli i Vladimír Renčín a Dušan Pálka. *Lidové noviny* si udržely tento svérázný rukopis až do změny koncepce listu v roce 1994, kdy se vtip přestěhoval dovnitř listu a Jiránek do *MF Dnes*. V současnosti je karikatura rozšířená v týdeníku *Respekt*, průkopníkem politického komiksu je týdeník *Reflex* a jeho strip Zelený Raoul [tamtéž].

Článek *Political Cartoons in the First Decade of the Millennium* shrnuje výsledky nejrůznějších výzkumů politických kreslených vtipů v prvním desetiletí 21. století. Tyto výzkumy ukazují, že vtipy díky kreativní kombinaci obrazů a slov slouží k zábavě i k informování veřejnosti o aktuálních otázkách. Mohou být využity ke kritice neřestí, a stát se tak cestou k transformaci společnosti a jejího politického zřízení. Jsou speciálními agenty sociálních a politických reforem a nastavují nám zrcadlo, když reflektují dění a metody dané společnosti [Sani a kol., 2014].

---

⁹ *Dikobraz* byl satirický politický týdeník, který začal vycházet roku 1945. V redakci časopisu se vystřídalo mnoho humoristů a satiriků, spisovatelů a kreslířů [Pytlík, 1982: 38].

¹⁰ Na stránkách *Mladého světa*, ač nepatřil ke speciálně humoristickým časopisům, pravidelně vycházely karikatury mladých autorů nebo rubrika fotomontáží [Pytlík, 1982: 148].

2. Česká mediální scéna

Česká média patří díky svojí novodobé historii, těsně spjaté s vývojem společnosti a státního uspořádání, mezi specifické mediální krajiny současnosti. Popis tuzemské mediální scény bude stěžejní pro výběr titulů zahrnutých do výzkumu, stejně jako časových období, na která se v souvislosti s obsahem daných mediálních produktů zaměřím.

Kromě specifík, jež jsou svázána s českými deníky, a která popíšu níže, je třeba nejprve připomenout základní úlohu médií, která je současně hlavní motivací, proč mediální obsahy zkoumat. Jedná se o úlohu politickou. „*Média nejsou jen nosičem (jakkoliv svévolným), který dodává představy o politice občanům či spotřebitelům. Tím, že média dodávají ‚obrazy‘ politického dění a politických aktérů do veřejného prostoru, stávají se sama politickým faktorem (a ti, kdo v médiích pracují, stávají se aspoň potenciálně politickými aktéry)*“ [Jirák, Köpplová, 2009: 349].

V souvislosti s touto významnou úlohou ve veřejném prostoru mluvíme o tzv. **nastolování agendy** (agenda-setting), kdy média prostřednictvím témat a formy jejich zpracování ovlivňují to, o čem se ve společnosti diskutuje. Tato úloha je samozřejmě důležitá i v oblasti upozorňování na environmentální problémy a nutnost jejich řešení¹¹.

Je otázkou, do jaké míry média působí na to, o čem publikum přemýšlí, a jak o tom přemýšlí. Připomenu ještě pojem **preferované čtení** Stuarta Halla, jenž takto označil nabízenou interpretaci, kterou do textu vkládá sám autor. V produktech masmédií má tento zabudovaný smysl za úkol čtenáře přimět, aby text interpretoval podle zájmu dominantních sociálních skupin a kulturních hodnot. Žurnalisté tak nejenže reflektují, co se děje, ale zároveň velkou měrou události ovlivňují a konstruují v procesu kódování zpráv [Hall, 1981].¹²

V následující podkapitole se zaměřím na český denní tisk a jeho proměny od začátku 90. let 20. století do současnosti, čili období, do kterého je časově ukotven tento výzkum.

---

¹¹ Termín souvisí s pojmem gatekeeping, neboli procesem výběru zpráv, které se dostanou do médií. Tento výběr je ovlivněn mnohými faktory včetně negativity, blízkosti události apod. [Jirák, Köpplová, 2009].

¹² Podle Halla mohou čtenáři zaujmout tři typy postojů k nabízenému preferovanému čtení. Mohou sdělení vzít tak, jak je, a na nabízenou interpretaci přistoupit; mohou pochopit nabízené sdělení s tím, že jej kriticky zhodnotí z hlediska své vlastní situace; a mohou preferované čtení plně odmítnout a zaujmout opačný postoj [Hall, 1981: 280].

2.1 Specifika denního tisku

Bavíme-li se o českém denním tisku, je třeba nejprve jednotlivé části tohoto označení vysvětlit. Začnu od konce. Pavel Večeřa tištěná média definuje jako „*noviny a časopisy, které vycházejí periodicky, ale i neperiodický tisk, k němu patří knižní publikace či příležitostné tiskoviny*“ [Večeřa, 2015: 12]. Označení **tištěný** v souvislosti s médii¹³ je tedy poměrně široký pojem, který obsahuje řadu věcí a vychází z vynálezu knihtisku v polovině 15. století. Pokud jej zúžíme a zaměříme se ryze na noviny a časopisy, dostáváme se do období počátku 17. století, kdy se formovaly první noviny, resp. o půl století později, kdy začaly vznikat časopisy. Pro tato i všechna pozdější tištěná média je charakteristická především jejich přístupnost širokému publiku, pro kterou tisk řadíme mezi tzv. masmédia¹⁴.

Po slově tištěný je další důležitou částí výše uvedeného označení pojem **denní**. Odkazuje na periodicitu vycházení, na niž narazil už Pavel Večeřa ve svojí definici tištěných médií, a která znamená, že jsou média k dispozici pravidelně. Vedle denní periodicity existuje široká škála periodicit jiných, od týdeníků přes měsíčníky po občasníky¹⁵.

Konečně slovo **český** odkazuje k novinám, které v našem jazyce vycházely na území České republiky, a to od jejího vzniku v roce 1993 do současnosti. Patří mezi ně jak seriózní, tak bulvární typy periodik, které vycházejí z normativní roviny klasifikace médií [Jiráček, Köpplová, 2009: 257]. Zatímco seriózní média stojí na pojmech věrohodnost, vyváženost či objektivita, bulvární tisk se zaměřuje především na senzaci a zábavnost a „*v zájmu osobního úspěchu rezignuje na důsledné zpravodajské zobrazení reality a poskytuje publiku úniková témata, nesená negativní sémantikou*“ [Valček, 2011: 54].

Český tisk byl za posledních třiatdvacet let ovlivněn řadou událostí a společenských procesů, které měly vliv na jeho podobu a způsob fungování. Patří mezi ně koncentrace vlastnictví, demokratizace, digitalizace, bulvarizace či vznik a působení tzv. mediálních magnátů. Níže v krátkosti shrnu proměny českých deníků pod tlakem těchto procesů.

---

¹³ Termín média je v této práci chápán jako „*profesionálně řízený organizační a technologický substrát masové komunikace, zabezpečující institucionální rámec pro šíření informací, zpráv a poselství v celospolečenských, resp. masových podmínkách/rozměrech*“ [Valček, 2011: 197].

¹⁴ Kromě tisku a s ním spojenými technikami, jako byl dřevoryt či litografie, které se používaly dříve, do masových médií spadá i film, rozhlasové a televizní vysílání a veřejně dostupná sdělení na internetu [Bednařík, Jiráček, Köpplová, 2011: 16].

¹⁵ Navíc musíme rozlišovat tzv. raníky od večerníků, které byly v československém prostředí populární například v období mezi světovými válkami. Raníky měly tehdy většinou náklad v řádu desítek tisíc výtisků, večerní vydání zhruba o třetinu vyšší [Drozda, 2013: 18].

2.1.1 Demokratizace a komercializace tisku na počátku 90. let

Mění-li se politický režim, dochází také k transformaci médií. V rámci ekonomické, politické a společenské proměny po roce 1989 dostala média na našem území novou roli. V souvislosti s přechodem společnosti od autoritářského režimu sovětského typu k tržnímu hospodářství došlo k jejich demokratizaci a ke změně celého mediálního systému.

Průběh této transformace, která se přirozeně nevyhnula ani tištěným periodikům, lze vyložit v několika rovinách: v rovině ekonomické jako proces odstátnění a privatizace vyznačující se komodifikací médií a silnou komercializací jejich obsahů, v rovině politické jako proces demokratizace, který postupně přešel do roviny medializace politiky se všemi charakteristickými rysy, v rovině kulturní jako proces entertainizace [Jirák, Köpplová in Heiss, 2008].

Vedle přijímání nových zákonů¹⁶, které měly zajistit oddělení státu a médií, docházelo mezi lety 1990 až 1994 k faktickému osamostatnění chodu médií od vlivu stranického aparátu¹⁷, což v případě tištěných periodik znamenalo tři možné scénáře [Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011: 370–377]:

- a. přeměna stávajících titulů
- b. obnovování zakázaných titulů
- c. zakládání nových titulů

V prvním případě se jednalo o přebírání listů zaměstnavateli ve znamení odpoutání se od starých pořádků a následné ustavené akciové společnosti zaměstnanců. Mezi takové tituly patřila například *Mladá fronta*, *Rudé právo* či *Hospodářské noviny*¹⁸. Mezi obnovené tituly můžeme zařadit *Lidové noviny*, které navazovaly na úspěch v meziválečném období a v 80. letech vycházely jako samizdat, nebo *Přítomnost*. Konečně, celá řada listů začala po revoluci vycházet nově, většina z nich však neměla dlouhého trvání. Na trhu se z počátku 90. let udržel pouze bulvární deník *Blesk*.

¹⁶ Zmíním například novelu tiskového zákona, která v roce 1990 označila cenzuru za nepřijatelnou a umožnila občanům i firmám vydávat periodický tisk [Končelík, Večeřa, Orság, 2010].

¹⁷ „Před r. 1989 ve sféře denního tisku v českém prostředí přežíval princip stranického tisku. Každá z existujících politických stran vydávala vlastní deník, stejně jako odborová a mládežnická organizace a některá ministerstva“ [Jirák, Köpplová in Heiss, 2008: 207]. Celoplošné deníky vycházející v roce 1989 a jejich vydavatelé: *Rudé právo* vydávala Komunistická strana Československa, *Lidovou demokracii* Československá strana lidová, *Svobodné slovo* Československá strana socialistická, *Obranu lidu* Ministerstvo národní obrany, *Zemědělské noviny* Ministerstvo zemědělství, *Mladou frontu* Socialistický svaz mládeže, *Práci* Revoluční odborové hnutí.

¹⁸ Toto odpoutání se od starých pořádků znamenalo většinou také změnu názvu – z *Rudého práva* pouze *Právo*, z *Mladé fronty* *MF Dnes* apod. Ne všude se ale proces transformace podařil jako v případě těchto úspěšných deníků, které formují českou mediální krajinu do současnosti. Neúspěchem skončil především u těch titulů, které více či méně zůstaly pod vlivem původního vydavatele. Jednalo se o později zaniklé listy *Práce*, *Svobodné slovo* nebo *Lidová demokracie* [Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011].

Vedle demokratizace bylo klíčovým krokem ve vývoji českých médií ustavení reklamního trhu, čímž byl zahájen proces komercializace médií. „*Pod tlakem tržních poměrů prošly mediální obsahy zřetelnou proměnou směřující ponejvíce k trivializaci a bulvarizaci – což jsou typické důsledky komercializace médií*“ [Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011: 368]. O důsledcích komercializace a vstupu zahraničních vlastníků na český novinový trh bude řeč v další podkapitole.

2.1.2 Vstup nových hráčů na trh v 90. letech a bulvarizace médií

Vývoj českého mediálního systému v první polovině devadesátých let nesl typické znaky komercializace. Veškerá produkce měla na zřeteli zejména důraz na ekonomický prospěch a zhodnocení investic, což ve velkém lákalo zahraniční investory a vedlo k postupné koncentraci vlastnictví.

Jako ostatní země střední Evropy, které po rozpadu Sovětského svazu otevřely svoje trhy Západu, i Česká republika zaznamenala prudký zájem zahraničních investorů. Ti si, povzbuzeni očekáváním našeho rychlého ekonomického zotavení, rozdělili český mediální trh mezi sebou [Voltmer, 2013]. V oblasti tisku k tomu došlo už v roce 1992, kdy na československý trh vstoupilo švýcarské vydavatelství Ringier, které později začalo vydávat *Blesk*¹⁹. Vydavatelé přicházeli i z Německa, mezi nejvýznamnější patřily mediální domy Verlagsgruppe Passau nebo Mittelrhein-Verlag.

Kapitálová pomoc zahraničních investorů mnoha listům pomohla, aby na trhu vydržely. Druhým faktorem jejich úspěchu byla originalita. „*Blesk doplnil spektrum nabídky, jež do té doby neexistovala v oblasti komerčně orientované zábavy, tedy především bulvární periodika. V české společnosti tradičně nebyl přílišný sklon k bulvárním deníkům tak, jak je známe například z dějin amerického, anglického či francouzského tisku. Když v dubnu 1992 zahájilo vydavatelství Ringier vydávání prvního velkého bulvárního listu Blesk (obdoba švýcarského Blick), byl to zřejmě jeden z nejúspěšnějších mediálních počínů v oblasti tištěných médií v České republice po roce 1990*“ [Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011: 374–375].

---

¹⁹ Co se týče rozhlasu, v roce 1993 vstoupila na český trh francouzská společnost Lagardère Media a založila první komerční rádio *Evropa 2*. V oblasti televizního vysílání první komerční stanice *Nova* vznikla o rok později. Licenci k ní dostala v roce 1993 společnost CET21 [Stetka, 2010].

Na úspěch Blesku navázaly v novém tisíciletí tituly *Aha!* nebo *Šíp*. Bulvarizace se také více či méně nevyhnula dříve seriózním deníkům, a to především v podobě graficky lákavé úpravy a senzačních témat mediálních produktů²⁰.

2.1.3 Přelom tisíciletí a noviny na internetu

S novými technologiemi a ekonomickým vývojem ve světě přišly i zásadní proměny mediální komunikace. Její globalizace, digitalizace, standardizace a vyšší interaktivita patří mezi charakteristiky současného mediálního světa včetně tištěných periodik.

Zásadní proměna technické základny médií nastala už krátce po roce 1989. Používaná technika v tuzemských redakcích byla zastaralá a navíc se razantně změnila povaha mediální produkce všude ve světě. To byly důvody, proč se výrobní technologie v redakcích za pomoci zahraničních investic ve velkém inovovaly.

Večeřa [2015] vývoj stručně shrnuje v knize *Úvod do dějin tištěných médií*. Už na začátku 90. let došlo k digitalizaci komunikace a k rozvoji moderních telekomunikačních technologií. K internetu, který byl tehdy spíše exkluzivitou, se začaly celosvětově připojovat různé instituce, a tak poměrně záhy prošel všeobecnou komercializací. Počítače se postupně prosazovaly jako součást každodenního života především ve vyspělých zemích a během prvního desetiletí nového tisíciletí se staly běžnými rovněž přenosné počítače. Téměř symbolicky, na přelomu třetího tisíciletí začala tištěná média slábnout, což lze pozorovat i na jejich nákladech „*Noviny na prahu třetího tisíciletí začaly vycházet také v onlinové verzi na internetu. Během prvního desetiletí nového století to bylo již zcela běžné. Onlinové verze mohou být zdarma nebo zpoplatněny, obvyklá je kombinace*“ [Večeřa, 2015: 243]²¹.

Postupně se začaly objevovat i víceméně autonomní portály odvozené od těchto internetových verzí tradičních médií. V případě *Hospodářských novin* vznikl portál iHned.cz, u *MF Dnes* iDnes.cz, *Lidové noviny* dostaly adresu Lidovky.cz [Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011: 381].

Definitivní prosazení nových technologií mělo za následek i proměnu samotného vzhledu tištěných deníků. Počítačově lámané noviny s barevnými fotografiemi

---

²⁰ Musíme mít ovšem na paměti vnitřní členitost populárního tisku a odlišovat jej od vyloženého bulváru či dokonce odpadu. Jostein Gripsrud dává těmto kategoriím názvy „popular journalism“, „tabloid“ a „trash“, přičemž některé formy bulváru obhájuje a říká, že pokrývají témata, která jsou serióznímu tisku cizí. Ocítají se tak blíže problémům obyčejných lidí [Gripsrud, 2000].

²¹ V kontextu novin je důležitý i vznik a rozšíření tabletu a chytrých telefonů s dotykovou obrazovkou, které umožňují číst noviny pohodlně na jejich obrazovce.

a infografikami dokazují stále rostoucí důležitost obrazu, a to i u listů, které si dosud zakládaly na strohém vzezření [Večeřa, 2015]²².

Lev Manovich pro tyto změny používá dnes již zažitý pojem **revoluce nových médií** „*Všechny formy kultur, od produkce, přes distribuci až ke komunikaci, jsou zprostředkovány počítačem. Tato revoluce má výrazně větší dopad než revoluce předešlé*“ [cit. dle Dvořák, 2010: 33].

Toto nevídané propojení světa vnáší otazník do diskuze o dalším fungování tradičních tištěných médií. Pavel Večeřa v této souvislosti mluví o globální komunikační revoluci, která svými důsledky ohrožuje samotnou existenci novin jako prvořadého druhu periodických tištěných médií [Večeřa, 2015].

2.1.4 Koncentrace vlastnictví dvacet let po revoluci

O koncentraci vlastnictví, která započala v 90. letech 20. století, již řeč byla. Dvacet let po revoluci se ale stala natolik významným rysem novodobého vývoje české mediální scény, že se jí ještě budu věnovat podrobněji.

Koncentrace vlastnictví přímo ovlivňuje pluralitu a autonomii médií, vlastnosti, které jsou klíčové pro jejich svobodné působení. Situaci v Česku na sklonku prvního desetiletí nového milénia výstižně popisují dva texty. V prvním z nich autorka Cristina Muntean přiblížila případovou studii zabývající se vlastnickými strukturami ekonomicky zaměřeného tisku u nás. V článku z roku 2009 popsala český trh s ekonomickými a obchodními periodiky, rozdělený mezi malé množství vydavatelů. Autorka uvádí vydavatelství *Economia*, *Stanford*, *Euronews* a *Mladá fronta* a táže se, zda je toto opravdu počet, který dokáže zabezpečit žádoucí stupeň plurality na českém mediálním trhu [Muntean, 2009].

I Václav Štětka sleduje v tomto směru trendy k omezení autonomie a plurality jako následek koncentrace vlastnictví. Autor dokonce označil takovýto trend za ohrožení funkcí médií a demokratické společnosti obecně. Podle něj lze pluralitu médií garantovat pouze pluralitou vlastníků, která ovšem dlouhou dobu nebyla v české legislativě vůbec zakotvena²³. Štětka v roce 2010 zároveň upozornil, že na začátku 21. století patřil počet

---

²² Tento důraz na grafickou rovinu novin je zřejmý i mezi českými deníky, které se objeví v mém výzkumu. Moderní barevné infoboxy a grafy v současnosti nahrazují i tradiční kreslené vtipy, které český tisk v jejich černobílé podobě doprovázely celé století.

²³ Doteď se jakémusi omezení horizontální koncentrace a křížového vlastnictví věnuje pouze zákon 231/2001 Sb. o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

cizích vlastníků médií v České republice mezi nejvyšší ve všech středoevropských zemích [Stetka, 2010].

Média v posledních několika letech od tohoto trendu ustoupila a na trhu se výrazně zvýšil počet českých vlastníků. Koncentrace nicméně zůstává a navíc nabyl na důležitosti problém s tzv. mediálními magnáty, o kterých bude řeč v poslední části této kapitoly²⁴.

2.1.5 Deníky v rukou mediálních magnátů

V článku *Between a Rock and a Hard Place? Market Concentration, Local Ownership and Media Autonomy in the Czech Republic* [2010] Václav Štětka upozorňuje vedle koncentrace vlastnictví ještě na jeden trend typický pro český mediální trh. Jedná se o trend vysoce aktuální a v čase sílící, totiž přítomnost mediálních magnátů a jejich vliv v nejrůznějších oblastech fungování společnosti.

Pro přiblížení pojmu **mediální magnát** využijí definici autorů Tunstalla a Palmera, kteří rozlišovali magnáta klasického (čistého) typu, pro něhož mediální sektor představuje hlavní zdroj příjmů, a magnáta mediálně-industriálního typu, který primárně obchoduje v jiném odvětví, nicméně má taktéž zásadní vliv na instituci médií [Tunstall, Palmer, 1991]²⁵.

Příkladů takových magnátů najdeme mezi českými byznysmeny mnoho. Mezi ty klasické patří například Daniel Křetínský a Patrik Tkáč, kteří vlastní z tištěných periodik například *Blesk* a *Sport*, jejich internetové portály a řadu volnočasových magazínů; nebo Marek Dospiva, spolumajitel investiční skupiny Penta, která v loňském roce koupila od německé společnosti Verlagsgruppe Passau největší regionální noviny *Deník*, a postarala se tak o odchod posledního zahraničního vlastníka českých deníků [Mediaguru, 2015]. Mezi industriální patří například průmyslník Zdeněk Bakala, který vlastní vydavatelství *Economia*, a tím pádem mj. *Hospodářské noviny* nebo týdeník *Respekt*; a Andrej Babiš, který jako majitel agrochemického holdingu Agrofert, ministr financí České republiky a vlastník mediálního koncernu Mafra představuje typický příklad propojení politiky, médií a obchodu²⁶ v rukou českých miliardářů.

---

²⁴ Současný vývoj této problematiky zobrazuje „Přehled vlastníků největších českých médií“, který zhotovili experti z portálu Mediaguru.cz [2016].

²⁵ V angličtině jsou tyto typy označovány jako pure/classic a impure/industrialist.

²⁶ Podle Štětky je toto spojení příznačné pro mediální krajiny ve všech post-komunistických zemích Evropy [Stetka, 2010].

3. Environmentální témata a jejich diskuze ve společnosti

3.1 Terminologické ukotvení

Pojem **environmentální** odkazuje k oboru environmentalistika, který se zabývá vztahy mezi člověkem a lidskou společností a jejich životním prostředím. Je nutné tento pojem odlišovat od **ekologie**, již dal název a definici Ernst Haeckel. Ten ve druhé polovině 17. století vymezil ekologii jako vědu zabývající se vztahy mezi organismy a jejich prostředím i mezi organismy navzájem [Odum, 1977]. Člověk je v jeho podání jen jedním z mnoha takových organismů.

Na rozdíl od ekologie, která je ve svém užším významu tvrdou přírodní vědou a neobsahuje hodnotící rovinu, environmentální studia zkoumají problémy životního prostředí jakožto důsledek vzájemného působení člověka a přírody. V historické perspektivě environmentalistika popisuje vlivy lidské společnosti na ekosystémy a snaží se hledat řešení environmentálních problémů [Librová, 2009]. Odvozená politická ideologie zvaná environmentalismus²⁷ hledá toto řešení ve změně zavedených společenských mechanismů. Pojem environmentální tedy odkazuje k životnímu prostředí a jeho problémům z hlediska působení člověka²⁸.

Vztahu lidských kultur a přírody se v českém prostředí věnuje také obor zvaný sociální a kulturní ekologie, který je charakteristický důrazem na modely umožňující trvalou udržitelnost rozvoje člověka, kvality života a lidské společnosti v relativně stabilním přírodním a životním prostředí [Rynda, 2012]. Klíčovým pojmem tohoto oboru je **trvale udržitelný rozvoj**, který lze definovat jako „*komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, materiální i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné nově redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich instituce a procesy*“ [Rynda, 2000: 2].

---

²⁷ Andrew Heywood [2008] uvádí, že environmentalismus byl a stále je především negativní reakcí na industrializaci. Jeho nevýhodou je, že se někdy používá k pojmenování umírněného nebo reformistického přístupu k životnímu prostředí, čili že reaguje na aktuální krizi, aniž by od základu zpochybňoval konvenční předpoklady o přírodě.

²⁸ Pro úplnost doplním i definici životního prostředí, se objevuje v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí: "Vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména: ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie... Ochrana životního prostředí zahrnuje činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku."

V této práci se budu zabývat takovou tematikou kreslených vtípů, která spadá do oblasti výše uvedených oborů. Ačkoliv mě pojem ekologie primárně nezajímá, vzhledem k jeho častému laickému užití ve smyslu jakési šetrnosti a ochrany přírody budou vtípy odkazující na ekologii a „ekologické“ chování taktéž zahrnuty do výzkumu.

3.2 *Politická reflexe environmentálních problémů*

Problémy životního prostředí začala společnost způsobem, jaký známe dnes, reflektovat až ve druhé polovině 20. století. Již po 2. světové válce byly čím dál více diskutovány problémy ohrožení druhů a ekosystémů. Až v 60. letech se ovšem objevil moderní koncept ochrany životního prostředí, který místo izolovaných případů zdůrazňoval především souvislosti a hrozbu globálních problémů [Moldan, 2009].

V roce 1962 upozornila bioložka Rachel Carson knihou *Mlčící jaro* na důsledky používání DDT a jiných jedovatých látek na ekosystémy. Díky své naléhavosti měla kniha značnou zásluhu na tom, že se ochrana životního prostředí postupně dostala do povědomí široké veřejnosti. Mezinárodní společenství OSN uznalo důležitost této ochrany na Konferenci o lidském životním prostředí v roce 1972 ve Stockholmu. Poté byly ve většině zemí přijaty zákony na ochranu složek životního prostředí²⁹ a ustavena ministerstva pověřená uplatňováním těchto zákonů [tamtéž].

Několik měsíců po zahájení konference publikovali autoři knihy *Meze růstu*³⁰ svoji obsáhlou analýzu vztahů mezi hospodářským rozvojem na jedné straně a přírodními zdroji na straně druhé. Jejich model ukázal, že dosavadní vývoj není trvale možný a je třeba zásadně omezit hospodářský růst, spojený s čerpáním nerostných surovin a nadměrným znečištěním.

O vyřešení této situace se pokusila OSN v roce 1983, kdy ustavila Světovou komisi pro životní prostředí a rozvoj. Zpráva této komise s názvem *Naše společná budoucnost* spolu s texty spojenými s Konferencí OSN o životním prostředí a rozvoji z roku 1992 v Riu de Janeiru položila teoretické základy trvale udržitelného rozvoje jako všeobecně uznávaného konceptu. Ivan Rynda podotýká, že tento koncept obsahuje rovinu hospodářskou, přírodní, sociální i politicko-sociální. „*Nejde také o nic menšího než o výzvu převzít individuální i skupinovou odpovědnost za globální stav světa v prostoru i v čase*“ [Rynda, 2000: 3].

²⁹ V České republice platí rámcový zákon o životním prostředí z roku 1992. Co se týče ochrany přírody, zmíníme zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.

³⁰ Autory jsou D. H. Meadowsová, D. L. Meadows, J. Randers a W. W. Behrens III.

V souvislosti s globálními environmentálními problémy zmíním koncept s názvem Planetární meze, s nímž v roce 2009 přišel tým vědců ze Stockholm University v čele s Johanem Rockströmem. Meze v jejich podání znamenají bezpečný prostor pro lidskou činnost bez rizika ohrožení funkčnosti biogeofyzikálních systémů, které jsou nezbytně důležité pro náš život. Překročení těchto devíti mezí by pro lidstvo znamenalo zásadní problém a hrozbu samotné jeho existenci. Patří mezi ně globální změna klimatu, acidifikace oceánů, poškození ozónové vrstvy, cyklus fosforu a dusíku, využívání sladké vody, využití území, ztráta biodiverzity, zatížení atmosféry aerosoly a chemické znečištění.

Tři z těchto mezí už překročeny byly – klimatická změna, změna v cyklu dusíku a ztráta biodiverzity. Pro některé, jako je například chemické znečištění, ještě neexistují spolehlivé metody měření. Jiné byly problémem v minulosti a postupně se je podařilo stabilizovat³¹ [Foster; Clark; York, 2010].

Podle *Zprávy o životním prostředí České republiky* jsou v tuzemském kontextu nejzásadnějšími environmentálními problémy zhoršená kvalita ovzduší v sídlech, zejména v Moravskoslezském a Ústeckém kraji³²; dlouhodobě neuspokojivý stav lesních porostů; obsah rizikových látek v zemědělské půdě; staré ekologické zátěže; nepříznivý stav evropsky významných druhů živočichů a rostlin [CENIA, 2015]. V souvislosti s klesajícím vlivem národního hospodářství na životní prostředí klesá energetická a materiálová náročnost hospodářství ČR. „*V energetickém mixu pro výrobu elektřiny a tepla se postupně snižuje význam parních elektráren, které spalují zejména hnědé uhlí, ve prospěch obnovitelných zdrojů energie a využití jaderné energie. V důsledku těchto trendů mírně klesají emise skleníkových plynů a emise znečišťujících látek*“ [tamtéž: 6].

Česká republika se vypořádává i s problémem limitů těžby uhlí a rozsáhlých škod způsobených objemnými povrchovými doly na severu Čech a Ostravsku. Dalším alarmujícím problémem jsou odpady, mající mnoho negativních vlivů na životní prostředí, od znečištění vody toxickými látkami ze skládek, přes znečištění ovzduší u spaloven, po potenciální únik a kontaminaci okolí v případě radioaktivního odpadu [Moldan, 2009].

---

³¹ Takovým příkladem je poškození ozónové vrstvy, na které vědci upozornili již v 70. letech 20. století a od té doby aplikovalo mezinárodní společenství řadu opatření na její ochranu.

³² Kvalita ovzduší je ovlivněna koncentrací všech vlivů znečištění, kterými jsou značná průmyslová zátěž, lokální vytápění domácností, doprava, nepříznivé rozptylové podmínky zejména v inverzních polohách sídel a také dálkový přenos znečištění.

3.3 Kritika společnosti jako součást řešení problému

Globální environmentální problémy jsou úzce spjaté s fungováním euroamerické civilizace, jejích hodnot a logikou tržního kapitalismu.

Josef Vavroušek krátce po vzniku České republiky upozornil na podíl euroamerických hodnot na současném stavu přírody v článku *Závod s časem: hledání hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života*³³. Autor analyzuje dominující vztahy evropsko-americké civilizace ke klíčovým aspektům lidského života a hledá varianty splňující atribut udržitelnosti. Místo kořistnického vztahu k přírodě bychom měli usilovat o sounáležitost, alternativou konzumu jako smyslu našeho bytí je altruismus a kvalita života. Budoucnost podle něj do značné míry závisí na tom, jak vysoko na žebříčku svých hodnot umístíme hodnoty udržitelného typu, a jak v sobě potlačíme hodnoty vztahující se k neudržitelným trendům rozvoje [Vavroušek, 1996].

V následujícím textu přiblížím myšlenky některých autorů, jež se ve svém díle výše zmíněným otázkám věnovali. Představují teoretické ukotvení těch kreslených vtípů, které se zabývají environmentálními tématy z hlediska sociologie³⁴.

3.3.1 Problematika kapitalismu

Akumulace bohatství v rukou malého množství jedinců, nevyrovnané příjmy, nezaměstnanost a environmentální degradace patří mezi atributy typické pro současnou společnost, definovanou především snahou o dosažení zisku. Autorka Allen Meiksin Wood mluví o kapitalismu jako o kvalitativním zlomu v lidské historii, jemuž je vlastní zejména nutnost sebeudržujícího růstu. Kapitalistický imperativ, který nás nabádá maximalizovat zisk, soutěžit, pracovat a vydělávat peníze, vede k nezodpovědnému využívání půdy a ničení životního prostředí. Současně s materiálním pokrokem na mnoha místech světa dochází ke zhoršování životní situace velkého množství lidí a ničení životního prostředí v celosvětovém měřítku [Wood, 2011].

Foster, Clark a York [2010] popisují tzv. ekologické modernisty, kteří se snaží problémy způsobené kapitalismem³⁵ řešit tržně. Proud, který vznikl v 80. letech 20. století,

---

³³ Článek poprvé vyšel v době transformace autoritářského režimu sovětského typu k tržnímu hospodářství, tedy v čase, kdy se Česká republika prvně setkala s hodnotami kapitalistické společnosti.

³⁴ V 60. letech, kdy se pozornost upřela na první závažné environmentální problémy, experti věřili, že jediné přírodní vědy mohou tyto problémy analyzovat a přispívat k jejich řešení. V současné době se ale ukazuje, že přírodní vědy nestačí. Je třeba také sociálně-kulturního hlediska věd společenských [Macnaghten, Urry 1998].

vidí řešení problémů v šetrných technologiích, tržním obchodu s povolenkami k emisím skleníkových plynů apod. Podle autorů je však tento přístup ze své podstaty neúčinný – problém nemůže být řešen těmi, kteří jej způsobují. Kapitalismus není možné sloučit s ekonomikou, která by nerostla, a tudíž nevedla k nevratné devastaci životního prostředí [tamtéž].

Podle Murraye Bookchina [1982] je kapitalismus vyvrcholením hierarchického rozbroje v lidské společnosti, který je hlavní příčinou environmentálních problémů. Tyto vznikly na základě dlouhé historie vztahů mezi lidmi, což znamená, že člověk neměl k přírodě vždy kořistnický vztah. Ten přišel až s hierarchizací. V Bookchinově pojetí je člověk naopak součástí přírody, budováním svého společenství se z ní však vydělil. Jeho cílem by mělo být opět se tam vrátit a zbavit se vzájemného rozporu. Tento potenciál v evoluci existuje [tamtéž]³⁶.

3.3.2 Globalizace a kritika brettonwoodských institucí

Globalizace, která umožňuje snadný pohyb kapitálu, zboží, osob a informací přes hranice států a kontinentů, s sebou přinesla i všeobecné přesvědčení o možnosti dosažení blahobytu, který vidí rozvojové země na Západě. Michael Bell [2004] podotýká, že tato modernizace, čili proces, kterým mají projít chudé státy po vzoru těch bohatých, a dostat se tak na jejich úroveň, je ovšem v některých částech světa nemožná. Naráží především na nosnou kapacitu prostředí – pro takové množství bohatých lidí jednoduše není na planetě Zemi místo.

Autor popisuje proces modernizace, při kterém měly rozvojovým zemím pomoci tzv. brettonwoodské instituce – Světová banka a Mezinárodní měnový fond založené po 2. světové válce velmocemi v čele se Spojenými státy a Velkou Británií. Chudým státům počínaje 70. lety půjčovaly peníze na úrok, a tím je učinily ekonomicky nesamostatnými. Rozvojové země byly najednou mnohem závislejší na peněžním hospodářství, vývozu

---

³⁵ Mezi tyto problémy patří i překročení planetárních mezí, o kterých byla řeč dříve, a u nichž autoři upozorňují na riziko jejich vnímání jako pouhých bariér – výzev, které překročit lze [Foster; Clark; York, 2010].

³⁶ Souvisí to se sociální abstrakcí lidstva zbaveného genderu, třídní příslušnosti, národnosti i sociálního statusu, čili s jakousi generalizací druhu *Homo sapiens sapiens*. Bude zajímavé zamyslet se nad touto abstrakcí v sémiotické analýze, kde budu mj. zkoumat zobrazovanou roli člověka a lidské společnosti ve vztahu k problémům životního prostředí. Termínem člověk se často myslí lidský druh obecně, nicméně jak podotýká Bookchin [1982], člověk je zdrojem ekologických problémů díky podobě společnosti a kultury, ve které žije. Tento obraz člověka, který vychází z charakteru kapitalistické společnosti, je obecně užívaným stereotypem, což ukážu i v některých analyzovaných vtipech. O abstrakci mluvil i filozof Max Stirner [2010] v 19. století, který odmítal jakékoliv zobecnění lidské přirozenosti a lidství a vyzdvihoval pouze reálně existující, neopakovatelné jedince, pro které neplatí žádné uměle vytvořené schéma.

a struktury plodin, které nově začínaly pěstovat. To je přivedlo do tzv. pasti strukturálních úprav [Bell, 2004]³⁷.

3.3.3 Spotřeba, komodifikace, individualizace

Autoři Macnaghten a Urry [1998] mluví o tzv. sociálních vzorcích, které určují jednání lidí ve společnosti. Jedním z nejvýznamnějších je podle nich konzumerismus a s ním související posun ve spotřebě. Všudypřítomná komodifikace, velký sortiment zboží a služeb na trhu, semiotizace značek, otevřený přístup zákazníků a rostoucí význam spotřebitelských vzorců na formování identity charakterizují současné spotřebitelské prostředí [Macnaghten, Urry, 1998]³⁸.

Logiku tržního kapitalismu kromě procesu komodifikace upevňuje také individualizace. Proces změny ve vztahu jedince a společnosti je spojován s přechodem od tradiční k průmyslové společnosti. M. F. Maniates v této souvislosti upozorňuje na individualizovanou odpovědnost za životní prostředí, která má za následek to, že se lidé chápou napřed jako spotřebitelé, až pak jako občané. Podle Maniatese má tato individualizace negativní důsledky, protože odpoutává pozornost od důležitějšího, politického dění [Maniates, 2001].

3.4 *České environmentální hnutí*

Problémy životního prostředí nereflektuje pouze věda nebo veřejná správa. Významným činitelem v procesu nastolování těchto témat ve společnosti jsou zejména environmentální hnutí³⁹, která mají v českém prostředí za sebou poměrně specifický vývoj.

---

³⁷ Mezi odborníky i laickou veřejností se již dlouho objevuje kritika těchto institucí. Jana Hnátková ve své práci popisuje názory nejrůznějších expertů, kteří se shodují na potřebě zásadního přehodnocení či úplného zrušení bretonwoodských institucí. Například americký ekonom Joseph E. Stiglitz, proslulý svým kritickým postojem ke globalizaci, nemá výhrady k procesu jako takovému (naopak věří, že globalizace může být prospěšná všem lidem, i těm chudým), vadí mu však způsob, jakým je globalizace řízena. Mezinárodní měnový fond, Světová banka, Světová obchodní organizace byly pověřeny sestavením pravidel hry a řízením globální ekonomiky. Problém je, že vyjadřují zájmy vyspělých zemí, lépe řečeno některé zvláštní zájmy v těchto zemích [Hnátková, 2009].

³⁸ Kromě negativních dopadů, které to má na životní prostředí, však můžeme mluvit i o ochraně přírody skrze komodifikaci. Příkladem toho jsou emisní povolenky či vstupné na chráněná území.

³⁹ Existují různé úhly pohledu na taková hnutí. Arnošt Novák uvádí, že je třeba rozlišovat mezi tzv. radikální ekologií (zeleným radikalismem), která vychází ze sociální ekologie a jejího zpochybňování aspektů politického a ekonomického uspořádání společnosti, a environmentálními hnutími, vůči kterým se sociální ekologie ostře vymezila už v 60. let 20. století [Novák, 2015]. Připomeňme, že environmentalismus bývá používán jako označení pro umírněný přístup k ochraně životního prostředí, který neodmítá kapitalismus, ale usiluje o drobnější změny v životním stylu a chování občanů. Naproti němu je radikální ekologie či ekologismus, který nutnost radikálních změn předpokládá.

Kořeny tohoto hnutí nacházíme už před rokem 1989, přestože fungování tehdejších aktivistů spočívalo především v tzv. malé ekologii (čištění potoků, sbírání odpadků a podobné aktivity). Organizace, jako Brontosaurus nebo ČSOP, byly oficiálně schválené politickými představiteli, a to ovlivnilo i směr, jakým se aktivisté vydávali. Jelikož Komunistická strana Československa protežovala hlavně technické vzdělání, ekologické výstupy aktivistů sestávaly často z pouhých čísel bez jakékoliv kritiky tehdejší společnosti [Jehlicka, Sarre, Podoba, 2005].

Zatímco ekologické aktivity na Západě vycházely z levicového hnutí 60. let, v Československu byla optika zcela odlišná. Na začátku 90. let, kdy stát přestal dozorovat občanské aktivity a lidé se mohli svobodně vyjádřit i k environmentálním tématům, místo levicového přístupu vložili své naděje logicky do kapitalismu.

Změna režimu měla na environmentální hnutí dva efekty: odliv předlistopadových aktivistů do nově vzniklých institucí a úřadů, a příliv nové mladé generace environmentálních aktivistů, kteří založili političtější a radikálnější organizace, jako byly třeba Děti Země, Hnutí Duha či později Animal S.O.S. Jejich agenda se nově zabývala i globálnějišimi environmentálními tématy, například úbytkem ozónové vrstvy, deštnými pralesy, těžbou ropy či kritikou konzumní společnosti. Organizace se navíc v používaných protestních strategiích začaly inspirovat na Západě. Konaly se demonstrace, happeningy, spíše symbolické blokády a přímé akce liberálního typu [Novák, 2015].

Tato nadějná etapa ve vývoji českého zeleného hnutí netrvala dlouho. „*Období otevřených příležitostí pro ekologické organizace se začalo postupně uzavírat v roce 1991, kdy začal získávat stále více navrch neoliberalně-ekonomický diskurz Václava Klause s pověstnou metaforou, že ,ekologie je šlehačka na dortu a nejprve si na ni musíme vydělat‘*“ [tamtéž: 152].

Po Klausově zvolení předsedou vlády v roce 1992 nastala politická marginalizace environmentálních nevládních organizací, která o pár let později vyvrcholila zařazením některých z nich na seznam extremistických organizací, sledovaných ministerstvem vnitra [Fagan, 2004].

Přímé akce v podobě blokad se v českém environmentálním hnutí využívaly zejména v první polovině 90. let. V roce 1992 se rozhodli lidé z environmentálních nevládních organizací Greenpeace, Hnutí Duha, Děti Země či Animal S.O.S. vstoupit do kauzy zbourání vesnice Libkovice kvůli těžbě uhlí a podpořit místní obyvatele v jejich úsilí obec zachovat. „*Tato kampaň, spolu s pozdější proti dostavbě jaderné elektrárny*

Temelín⁴⁰, využívala přímých akcí a různých protestních strategií a byla tím, co profilovalo určitou část environmentálního hnutí jako radikální či alespoň zdánlivě radikální“ [Novák, 2015]. Vedle akce v Libkovicích byla podobnou přímou akcí v roce 1992 blokáda Velké pardubické.

Ve druhé polovině 90. let aktivisté opakovaně přistoupili k blokádě jaderné elektrárny Temelín (JETE), kdy upozorňovali na nedostatečná bezpečnostní opatření a environmentální rizika. Přesto roku 1999 česká vláda rozhodla o dokončení výstavby obou bloků JETE s tím, že budou zavezeny jaderným palivem v prvních letech nového tisíciletí [Svítal, 2006]. Další přímé akce proběhly v souvislosti s kácením v NP Šumava v letech 1999 a 2011 [Novák, 2015].

Jakkoliv byla díky těmto akcím česká hnutí označována za extremistická, ve skutečnosti tomu tak nebylo. Bohuslav Binka ve studii zabývající se nejradikálnějšími českými organizacemi – Hnutí Duha a Nesehnutí – uvádí, že tato hnutí extremistická nejsou a jejich vývoj jde opačným směrem. „*Profesionalizují se, ztrácejí radikalitu a proměňují se z environmentálních/ekologických hnutí do konformních vlivových agentur*“ [Binka, 2008]⁴¹.

Tato deradikalizace byla charakteristická i pro přelom tisíciletí, přestože se právě v této době objevila témata, která nejružnější přímé akce motivovala. Po blokáдах česko-rakouských hranic v souvislosti s plány na dokončení JETE a protestech proti zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze se však postupně upouštělo od přímých akcí ve prospěch lobbování v rámci politického systému.

V prvním desetiletí 21. století environmentální organizace přestaly mobilizovat veřejnost k participaci a hlavní možností, jak se mohli občané zapojit, se stalo finanční přispění těmto organizacím. „*Zaměřily se na řešení konkrétních problémů, k čemuž měly vést kampaně založené na odborných, expertních argumentech, a opustily rozvíjení politického uvažování, které by usilovalo o zásadní změnu společnosti*“ [Novák, 2015: 240].

---

⁴⁰ Výstavba jaderné elektrárny Temelín (JETE), která započala už v polovině 80. let, měla svoje odpůrce nejen mezi environmentálními aktivisty, ale i oficiálními politickými představiteli sousedního Rakouska. Mnoho kreslených vtipů zahrnutých do výzkumu se vztahům s touto zemí, poznamenaným výstavbou a pozdějším dokončením JETE, věnuje.

⁴¹ Autoři Jehlicka, Sarre a Podoba [2005: 6-8] popisují tři dimenze českého environmentálního hnutí pozdních 90. let: V dimenzi kosmologické se české hnutí inspirovalo kapitalismem a odpovědnost byla kladena na spotřebitele. V rámci technologické dimenze mluvíme o neutrálním pohledu na technologie a důrazu kladeném především na účel těchto technologií. Organizační dimenze byla typická fungováním organizací, které se chtěly stát v prvé řadě partnerem pro oficiální orgány, a nemohly si tak dovolit nelegální přímé akce.

3.5 *Prezentace environmentálních témat v médiích*

Jak už bylo zmíněno výše, problémy životního prostředí a jejich diskuze ve veřejném prostoru dostaly svoji současnou podobu až v 60. letech 20. století. Tehdy se jimi komplexněji začala zabývat také masová média⁴².

Simon Cottle [2008] hovoří v souvislosti se zvýšeným zájmem o environmentální témata a narůstající mediální reflexi problémů životního prostředí v polovině 80. let, která z globálního hlediska vrcholila na začátku 90. let⁴³ a držela se poměrně vysoko až do nedávné doby. Kolem roku 2006 nastoupil opačný trend, jenž pro globální problémy znamená především postupné ubývání prostoru, který v médiích dostávají.

Zásadní vliv na proměnu ekologické žurnalistiky přinesl také internet a obecně nová média. Odborné vědecké podklady se staly dostupnějšími a žurnalisté si zvykli, že je mají v případě potřeby k dispozici on-line [Friedman, 2004].

Environmentální zpravodajství, ať už mluvíme o tisku či jiných médiích, s sebou nese jistá specifika, která neovlivňují jen kvantitu případných mediálních produktů, ale především jejich konkrétní podobu. Anders Hansen už na začátku 90. let popsal potřebu jistého spouštěče, který je pro environmentální témata nezbytný k tomu, aby se dostala na stránky novin či televizní obrazovky, a zároveň takové zprávy obsahovaly i širší souvislosti [Hansen, 1991]. Otázka životního prostředí se totiž v médiích vyskytuje poměrně často, nicméně většinou pouze ve spojení s konkrétními kauzami. Jedním z důvodů je skutečnost, že tato témata nejsou kvůli svému dlouhotrvajícímu charakteru pro média srozumitelná [tamtéž].

Problém tohoto jiného časového nastavení, kdy média fungují v rámci pravidelného (například denního) cyklu, a nemají proto kapacitu věnovat se tak složitým otázkám, popisuje Arnošt Novák [2010]. Média se podle něj místo dlouhotrvajících procesů raději soustředí na zprávy, které mají charakter události. Nepotřebují pak tolik času na zpracování tématu a případnou orientaci ve vědeckých poznatcích.

---

⁴² Kromě studie Rachel Carson o vlivu herbicidů na ekosystémy došlo i k jiným zlomům, které změnilly optiku médií a potažmo celé společnosti v oblasti ochrany životního prostředí a role člověka. Řada expertů považuje za významný rok 1969, kdy člověk poprvé přistál na Měsíci a viděl z jeho povrchu Zemi. Tehdy se začal ustavovat diskurz pro komunikaci ekologické agendy. Environmentalismus začal pronikat do médií, kde se zakládaly i samostatné ekologické sekce [Allan, Adam, Carter, 2000].

⁴³ V té době začaly vznikat i komplexní odborné texty věnující se výzkumu mediální prezentace environmentálních témat, kterých je momentálně celá řada. Shrnuje je například velmi aktuální publikace *The Routledge Handbook of Environment and Communication* editorů Roberta Coxe a Anedrise Hansena [2015].

Environmentální otázky nejsou snadno uchopitelné i z jiných důvodů. Životní prostředí je téma velmi obsáhlé a jde logicky napříč mnoha oblastmi lidského fungování. Zpravování o environmentálních kauzách proto vyžaduje mnoho času a energie. Další příčinou je fakt, že životní prostředí všeobecně není médií chápáno jako příliš atraktivní. Ještě stále bývá vnímáno jako vzdálené, nudné téma [Novák, 2010].

Aby se životní prostředí atraktivním tématem stalo, média o něm často přinášejí informace v souvislosti s náhlými a násilnými hrozbami. Autoři knihy *Environmental Risks and the Media* zkoumali způsoby, jakými jsou environmentální rizika prezentována v médiích. Zabývali se riziky od nemoci šílených krav až po globální změnu klimatu⁴⁴. Uvádějí, že řada výzkumů zpravodajských médií potvrzuje trend prezentace environmentální krize jako specifické, na události orientované katastrofy, a ne jako výsledek určitých byrokratických postupů a rozhodnutí [Allan, Adam, Carter, 2000]⁴⁵.

Co se týče konkrétních témat mediálních produktů, tato vždycky závisela na specifických podmínkách v různých částech světa a stavu životního prostředí. Friedman [2004] například kritizuje nedostatečné pokrytí společenských souvislostí environmentální problematiky, jako je role korporací nebo soudní systém. Většinou převládají texty přímo odkazující na stav životního prostředí.

Podle výzkumu Donnalyn Pompper, která analyzovala agendu environmentálních rizik ve třech významných amerických denících v letech 1983 až 1997, se média zabývala především třemi tematickými okruhy – nejvíce zastoupené bylo téma toxických odpadů a znečištění, dále ochrana divočiny a energetika [Pompper, 2004].

V evropských podmínkách zveřejnila obsáhlý výzkum autorka Sara Nofri [2012]. Popsala odlišné životní prostředí v Německu, Velké Británii, Itálii a Švédsku, související i s rozdílnou komunikací environmentálních témat v tamějších masových médiích. Nofri například zjistila, že v porovnání s italskými médií zpravují ta ostatní o daném tématu vyváženěji a více do hloubky, nebo že obecně jsou v tomto směru na vyšší úrovni liberální a středolevicové listy.

Kulturní specifika určují i environmentální témata, která se v daných novinách objevují. Například německý tisk dává nejvíce prostoru jaderné energetice, italský

---

⁴⁴ Autoři vycházejí z pojmů riziko a riziková společnost, které definoval Ulrich Beck [2004]. Tato rizika, ohrožující život na zemi ve všech jeho projevech, jsou charakteristická pro současnou společnost. Na rozdíl od rizik průmyslové společnosti mají novou kvalitu, způsobují ireverzibilní poškození, jsou neviditelná a ohrožují všechny. Protože mají tato rizika těžiště v budoucnosti, často bývají vnímána jako něco nereálného, nedůležitého, a řeší se pouze symbolicky. Média mají v této společnosti tendenci bagatelizovat environmentální rizika.

⁴⁵ Média přeceňují náhlá a viditelná rizika, mezi která patří například zemětřesení, a podceňují ta chronická, kam řadíme používání pesticidů v zemědělství apod. [Allan, Adam, Carter, 2000].

problematice odpadu, švédský často zpravuje o změně klimatu a ekonomické aspekty environmentální problematiky dominují ve Velké Británii [Nofri, 2012].

Mnoho výzkumů týkajících se obsazení environmentálních témat v médiích vzniklo také v České republice. Zevrubným textem je v tomto směru například diplomová práce Jiřího Grummicha [2012]. Autor v ní podává zprávu o současném mediálním obrazu globálních environmentálních problémů a poskytuje zároveň vhled do proměny tohoto obrazu v českých tištěných denících za předchozích sedmáct let.

Nejvíce reflektovaným environmentálním problémem dle Grummicha bylo znečištění zahrnující problém odpadů. V rámci výzkumu mediálních rutin a editoriálních postupů našel autor rozdíly i mezi jednotlivými deníky. *Hospodářské noviny* a *Lidové noviny* mnohem více zařazovaly články věnující se klimatickým změnám. Znečištění a odpadům se naopak věnovala více *MF Dnes* a *Právo*. *Lidové noviny* pak akcentovaly především problematiku jaderné energie [Grummich, 2012]⁴⁶.

Výzkumy v Česku zastupují i takové práce, které v tuzemských médiích hledají zmínky o konkrétních kauzách nebo dlouhodobějších fenoménech. Zmíním například výzkum o mediálním pokrytí klimatických změn od Daniely Trunečkové [2015], kde se autorka soustředila na české seriózní deníky. Většina jejich mediálního pokrytí globálních změn klimatu je podle ní v souladu s vědeckými poznatky mezinárodního klimatického diskursu, reprezentovaného Mezivládním panelem pro změnu klimatu (IPCC). Nejvíce článků opírajících se o výpovědi malé skupiny tzv. klimaskeptiků se objevilo v deníku *Lidové noviny* [Trunečková, 2015]⁴⁷.

Protože se ve výzkumu budu věnovat i kresleným vtipům, které nemíří pouze na špatný stav životního prostředí, ale i na jiná environmentální témata, zmíním i texty Jitky Hausenblasové a Jany Kratochvílové. První autorka ve svojí práci aplikovala rámcovou a obsahovou analýzu na lifestylové časopisy *Elle* a *Esquire*, aby zjistila, jak zobrazují přírodu. V obou magazínech převládala zpodobnění přírody jako čisté a blahodárné, přírodu téměř vůbec nezachycují jako ohroženou [Hausenblasová, 2008].

---

⁴⁶ Podobné téma má i práce Barbory Šlapákové, která se však zaměřila na jeden deník, a to *MF Dnes*. V jeho obsahu mezi lety 1997 a 2011 dominuje tematika z oblasti ochrany krajiny a energetiky a průmyslu. Témata jsou výrazně ovlivňována aktuálními událostmi – ve sledovaných letech se jednalo o letní blokády JE Temelín a kácení v NP Šumava [Šlapáková, 2012].

⁴⁷ Globálními změnami klimatu a jejich mediálním pokrytím v České republice se zabývá i studie s názvem *Obraz změn klimatu v českých denících v letech 1997 – 2010*, jejímž cílem bylo popsat trendy v zobrazování změn klimatu v tištěných médiích a zaměřit se především na kvalitu informací [Cudlínová a kol., 2013: 25].

Druhá z autorek, Jana Kratochvílová [2014], zkoumala zobrazování zvířat v českých médiích. Výsledky její analýzy ukazují na časté antropomorfní⁴⁸ charakteristiky zvířat, která žijí v blízkém kontaktu s lidmi. Co se týče nalezených rámců, zvíře je většinou zobrazováno jako zdroj, prostředek, dále jako oběť nebo ohrožený druh.

3.5.1 Envirotoons

Nakonec shrnu problematiku zkoumání environmentálních kreslených vtípů v médiích, pro něž se vžil v angličtině název **envirotoons** [např. Murray, Heumann, 2007; Sharma, 2013]. Výzkumy, které by se tomuto tématu věnovaly, v České republice zatím neexistují. Autoři několika diplomových prací zaměřují svoji pozornost na politickou karikaturu obecně, neposkytují ovšem hlubší vhled do tematiky kresleného humoru ani případných environmentálních motivů, jež kreslíři používají. I v zahraničí pracují výzkumníci především s tématy obecnějších politických vtípů, o kterých jsem hovořila v první kapitole. Ráda bych však zmínila alespoň některé texty, zabývající se podobnými mediálními produkty, jako v tomto výzkumu analyzuji já.

Dale D. Goble, Paul Hirt a Susan J. Kilgore [2005] věnují pozornost environmentální karikatuře ve Spojených státech. Zaměřují se na zobrazování zvířat v takových kresbách, a to už od konce 18. století, kdy měli živočichové roli převážně symbolickou a odkazovali na jednotlivé národnosti, či v 19. století, kdy ve vtipech zastupovali určité kulturní hodnoty a politické ideje. Nejvýraznějším příkladem této jejich měnící se role byl soubor devíti kreseb Thomase Nasta, který vycházel v 70. a 80. letech v *Harper's Weekly*, a který poukazoval na čím dál komplexnější vědecké znalosti, jež determinují náš etický pohled ke zbytku světa a komplikují chování k ekosystémům, na které byl člověk zvyklý předtím [Goble, Hirt, Kilgore, 2005]⁴⁹.

Ve 20. století se témata těchto vtípů měnila. Zatímco dříve autoři mířili především na ohrožení živočišných druhů a divočiny, po 2. světové válce se hlavním tématem stalo znečištění ve městech a hrozba nukleární války [tamtéž]. Co se týče 30., 40. a 50. let, Murray a Heumann [2007] zmiňují tři estetická a narativní schémata, která zobrazovaly

---

⁴⁸ Autorka vycházela z konceptu antropomorfismu, který Julia Corbett definuje jako „*přisuzování lidských vlastností – ať už se jedná o emoce, motivy, chování či jazyk – mimolidským bytostem*“ [Corbett 2006: 197]. Zvířata nám často při komunikaci slouží jako prostředek k vyjadřování našich myšlenek a názorů. Využívají se jako symboly pro různá environmentální témata, a pomáhají tak lidem se s těmito tématy snadněji ztotožnit. Příkladem může být situace, kdy se člověk ztotožní s určitým zvířetem žijícím v ohroženém pralese, a tak se začne zajímat i o ohrožení samotného pralesa [tamtéž].

⁴⁹ Dalším příkladem jsou kresby Dinga Darlinga, který ve svém díle narážel na chování lidí, co loví pro zábavu [Goble, Hirt, Kilgore, 2005].

tehdejší kreslené vtipy v amerických médiích: sílu přírody, potřebu kontrolovat lidské zásahy a kritiku vykořisťování přírody člověkem [Murray, Heumann, 2007].

Stejně jako ostatní mediální produkty, i karikatury se environmentální problematikou začaly v moderním slova smyslu plně zabývat až v 60. letech po vydání knih *Mlčící jaro* a dalších. Tyto karikatury byly povětšinou pochmurné a skeptické k možnosti napravit, co jsme v přírodě napáchali [Goble, Hirt, Kilgore, 2005: 782]⁵⁰.

Zajímavý vhled do počátků moderního environmentálního vtipu přináší studie Marka V. Barrowa [2012]. Je v ní analyzováno šestnáct editoriálních kreslených vtipů, jež se objevily v důsledku vydání knihy *Mlčící jaro*, a které podle autora ukazují, do jaké míry děsivé vize Rachel Carsonové začaly prostupovat společností. Tyto kresby představují podhoubí odporu vůči převládajícímu diskurzu, který spojoval technologický pokrok a hospodářský růst s všeobecným blahem [Barrow, 2012].

V 90. letech se kromě environmentálních vtipů objevovaly i tzv. anti-environmentální, ve kterých byla vláda zobrazována jako potlačovatel lidských práv pod záminkou ochrany biotopů ohrožených zvířat. Dilema, které obecně proti sobě staví ekonomický pokrok a ochranu přírody, bylo tématem mnohých karikaturistů.

Goble, Hirt a Kilgore [2005: 788] uvádějí, že postupně se environmentální vtipy staly sofistikovanějšími v jejich porozumění problémům životního prostředí a s tím souvisejících morálních rozhodnutí. „*Nejlepší moderní kreslíři často vyzdvihují, jak úžasné jsme nekonzistentní – Tolesova kresba billboardu na přeplněné dálnici, která hlásá ‚Zatrub, pokud miluješ životní prostředí‘ – nebo nás upozorňují na důsledky našeho chování tím, že prohodí role živočichů a lidí – jako Larsonova karikatura zobrazující dva medvědy v helmách, kteří dohlížejí na výstavbu odpadního potrubí vedoucího do lidského obydlí, s popisem ‚Správa živočišného odpadu‘*“⁵¹ [Goble, Hirt, Kilgore, 2005: 788].

---

⁵⁰ Autoři článku upozorňují, že se kreslíři v té době často zaměřovali na fakt, že vše souvisí se vším a kritizovali rozhodnutí přijatá ve Státech, která v konečném měřítku ovlivní i to, že vymře druh na opačné straně zeměkoule. Jejich tématem byla častěji také spotřeba společnosti, která je jádrem mnoha environmentálních problémů. Příkladem jsou kresby Pata Oliphanta [s. 783].

⁵¹ V originále: „*The best modern cartoonists often highlight our stunning inconsistencies—Tom Toles’s drawing of a billboard on a crowded freeway proclaiming “Honk if you Love the Environment.” Or, they open our eyes to the consequences of our behavior by reversing the roles of wildlife and humans—such as Gary Larson’s cartoon depicting two bears in hardhats overseeing construction of a pipeline emptying sewage into a human home; the caption reads: ‘Animal Waste Management’.*“

4. Teoretické ukotvení metodologie výzkumu

Média je možné zkoumat na různých úrovních. Můžeme se zaměřit na výzkum mediálního systému či analýzu mediální organizace. Můžeme zkoumat vlastnické struktury jednotlivých titulů, publikum či inzerci. Anebo, jako je tomu v této diplomové práci, můžeme zkoumat obsah mediálních produktů.

Abych mohla pátrat po obsahu, je zapotřebí nejprve přesně vymežit mediální produkt. Köppllová a Jiráková pojem definují jako „*to, co je uživateli nabídnuto jako jednorázově zveřejněný či opakovaně zveřejňovaný celek, popř. součásti tohoto celku, pokud jsou identifikovatelné*“ [Jiráková, Köppllová, 2007: 119]. Mediálním produktem tak mohou být celé noviny i jediný článek, celovečerní film i konkrétní záběr. V tomto případě budou zkoumaným mediálním produktem kreslený vtip, strip či karikatura. Tyto celky splňují hlavní předpoklad mediálního produktu, totiž ten, že musí být vnitřně uspořádaný a hierarchizovaný. Vztahy přitom nacházíme nejen uvnitř mezi jeho jednotlivými částmi, ale i s jinými mediálními produkty, například v rámci konkrétního výtisku novin.

K výzkumu obsahu mediálních textů a prostoru, který v médiích jednotlivá témata dostanou, můžeme přistupovat různě. Podle autorů Winfrieda Schulze a jeho kolegů [2011] lze mediální obsahy zkoumat několika způsoby, které se liší především interpretačními postupy výzkumníka a mírou otevřenosti jeho interpretace.

V hermeneutické analýze výzkumník pomocí subtilních výkladových postupů pod povrchem textu odhaluje skryté hlubší struktury. Jeho interpretace je charakteristická vysokou mírou otevřenosti a důkladným rozbořením jednotlivých mediálních obsahů, lze tedy zanalyzovat pouze malé množství textů. Oproti tomu vysoce strukturovaný a selektivní proces nazývaný kvantitativní obsahová analýza umožňuje mediální obsahy zkoumat s ohledem na několik vybraných znaků. Pomocí explicitně formulovaných pravidel můžeme zpracovat mnoho textů a dosáhnout vysokého stupně ověřitelnosti [Schulz a kol., 2011].

Mezi těmito dvěma typy leží široká škála smíšených forem a kombinací. V této práci použiji kvantitativní obsahovou analýzu, nicméně ne v její nejstriktnější, výše popsané podobě. Hlubší rozbor jednotlivých kreslených vtipů bude nezbytný k určení jejich tématu, stejně jako následná více či méně subjektivní interpretace.

Kromě vysvětlení metody kvantitativní obsahové analýzy se budu v následujících podkapitolách zabývat i sémiotickou analýzou, zaměřenou na význam mediálních produktů, jež bude hlavní metodou kvalitativní části výzkumu.

4.1 Analýza obsahu mediálních produktů

Kvantitativní obsahová analýza patří mezi tradiční přístupy ke zkoumání médií. Je typická svojí systematičností a snahou po co možná nejobektivnějším popisu mediálního obsahu. Je vhodná v situacích, kdy analyzujeme velké množství textu, a nemáme tedy čas ani prostor věnovat se individuálně a do hloubky každému z nich.

Pro potřeby této práce použiji definici vymezenou Helmutem Schererem [2011: 30]: „*Obsahová analýza je kvantitativní výzkumnou metodou pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky podloženého kladení otázek.*“ Výsledkem obsahové analýzy je kvantitativní popis mediovaných obsahů.

Za otce této metody je považován americký sociolog Bernard Reuben Berelson, který na základě řady vymezení a aplikací jiných autorů techniku metodologicky ukotvil [Sedláková, 2014]. Definoval obsahovou analýzu jako „*objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace*“⁵² [Berelson, 1952: 263]. Kromě základní definice přišel Berelson s popisem celé řady atributů, jež obsahová analýza splňuje a které v uplynulých desetiletích neminula kritika jiných autorů⁵³. Jádrem metody však zůstává stejné.

Mezi hlavní znaky obsahové analýzy patří její zaměření na tematickou agendu mediálních obsahů a prostor, který média jednotlivým tématům věnují. Důležitá je schopnost této metody popsat proměnu mediálních obsahů v delším časovém horizontu a možnost snadného srovnávání různých typů médií a médií různých mediálních krajin. Tomáš Trampota a Martina Vojtěchovská navíc upozorňují, že tato metoda umožňuje do jisté míry předjímat, jaká témata bude veřejnost považovat za důležitá [Trampota, Vojtěchovská, 2010].

Jakožto kvantitativní výzkumná metoda obsahová analýza slouží mimo jiné k testování hypotéz. Oblasti jejího využití jsou rozmanité, omezuje je pouze představitost výzkumníka, teorie a zdroje, které jsou použity [Riffe, Lacy, Fico, 2014]. Co je však důležité, metoda má svůj předepsaný postup, který je minimálně v hlavních obrysech nutné respektovat, abychom dodrželi základní pravidla a tak dosáhli přiměřeně reliabilních výsledků.

---

⁵² V originále: „*Content analysis is a research technique for the objective, systematic and quantitative description of the manifest content of communication*“ [Berelson 1952:263].

⁵³ Podle Johna Richardsona byla Berelsonovi například mnohokrát vytýkána část jeho výkladu, podle které obsahová analýza předpokládá, že když čte více lidí stejný text, nejenže mu rozumí stejným způsobem, rozumí mu navíc způsobem, který byl zamýšlen autorem textu [Richardson, 2007].

Obsahová analýza sestává z několika základních kroků [Trampota, Vojtěchovská, 2010: 104]:

1. formulace výzkumné otázky nebo hypotézy
2. definice výběrového souboru
3. výběr patřičného vzorku z populace
4. výběr a definice jednotky měření (článek)
5. konstrukce kategorií obsahu
6. vystavení systému kvalifikace
7. trénink kódovačů a pilotní test
8. kódování obsahů
9. analýza shromážděných dat
10. definice záměrů

Po formulaci výzkumné otázky nebo hypotézy je druhou a důležitou fází analýzy vytvoření výběrového souboru. „*Výběr se provádí ve čtyřech rovinách. Nejprve musíme rozhodnout, jaká média budeme rozebírat. Za druhé si musíme rozmyslet, jaké obsahy budeme v těchto médiích analyzovat. Za třetí si musíme stanovit, za jaké časové období budeme mediální obsahy sledovat. A konečně si musíme také specifikovat mediované obsahové jednotky*“ [Scherer, 2011: 35]. V této fázi tedy převádíme naše teoretické úvahy do výzkumných metod, začínáme s operacionalizací.

Specifikace jednotek znamená především zjistit, jak lze mediované obsahy jednoduše identifikovat, jak materiál co nejlépe rozdělit do segmentů a jaké indikátory můžeme na materiál použít. Kódovací jednotkou neboli jednotkou mediovaného obsahu, k níž se váže naše měření, bude v tomto výzkumu kreslený vtip. Dalším krokem je určení proměnných, čili aspektů, které lze na dané jednotce zkoumat a které mohou nabývat různých kategorií [Trampota, Vojtěchovská, 2010].

Obsahová analýza je kvůli velikosti zkoumaného vzorku nejvhodnější metodou pro účely mého výzkumu. To ale neznamená, že je metodou bezchybnou a vyčerpávající. Její hlavní nevýhoda, již často zmiňují i nejrůznější autoři metodologické literatury, je určitá redukce zkoumané reality na počítatelné jevy. Tento nedostatek analýzy plyne především z klasifikace zkoumaných znaků a jejich hodnocení pomocí proměnných [Trampota; Vojtěchovská, 2010]. Jsem si vědoma této redukce, a i z toho důvodu jsem jako další metodu zvolila sémiotickou analýzu, která mi dovolí alespoň částečně opustit tuto

povrchovou optiku a najít hlubší význam výtvarných příspěvků. Vedle toho jako doplňkové metody použiju analýzu rámců, motivickou, narativní a obrazovou analýzu.

4.2 *Analýza znaků a jejich významů*

Typ kvalitativní metody vhodné pro zkoumání významů obsahů mediálních sdělení představuje sémiotická analýza. Tato metoda sleduje významy textů na několika rovinách označování a zároveň slouží i jako nástroj k analýze mýtů. Opěrným kamenem sémiotické analýzy je nauka zvaná sémiotika. Tato kapitola připomene hlavní pojmy této nauky, jejichž definice je pro empirickou část práce zásadní.

Sémiotikou rozumíme vědu zabývající se znaky a znakovými texty a jejich významy. Sémiózou pak proces, ve kterém něco funguje jako znak. Sémiotik Charles W. Morris v knize *Základy teorie znaků* uvedl, že proces sémiózy zahrnuje tři (nebo čtyři) faktory: to, co působí jako znak (znakové vehikulum), to, k čemu se znak vztahuje (designátum), a účinek na nějakého interpreta, díky němuž je příslušná věc pro interpreta znakem (interpretans). Čtvrtým faktorem může být interpret samotný [Morris, 1938]. Autor, vycházející z této tříčlenné relace, navrhl vyabstrahovat řadu dvojčlenných relací a zkoumat znaky z hlediska sémantiky (zkoumání relací mezi znaky a objekty), pragmatiky (relace mezi znaky a interprety) a syntaktiky (relace souřadná s oběma zmíněnými) [Morris, 1938].

Vzhledem k množství a různorodosti znakových systémů je obtížné definovat, co vlastně znak je. Následující odstavce přiblíží teorie dvou autorů, kteří se sémiotice věnovali nezávisle na sobě. Jsou jimi Charles Saunders Peirce a Ferdinand de Saussure.

Pierce sémiózou rozumí „*akci, vzájemné působení, které je kooperací nebo obsahuje kooperaci tří subjektů, jakými jsou znak, jeho objekt a jeho interpretans, kde toto třívazebné působení nelze žádným způsobem rozložit na působení mezi dvojicemi,*“ [cit. dle Eco, 2004: 24]. Znak je potom něco, co zastupuje něco jiného na základě dříve stanovené společenské konvence, a interpretans to, co zajišťuje, i v případě absence interpreta, platnost znaku. Zastupování je tedy zprostředkováno interpretantem [Eco, 2004: 83]⁵⁴. Pierce dále rozděluje znaky podle jejich vztahu k objektu na ikony, indexy a symboly.

Podstata **ikonického znaku** spočívá v tom, že obsahuje některé vlastnosti označovaného předmětu nebo jevu [Černý, Holeš, 2004]. Ikonou tak může být například

---

⁵⁴ Znak, například slovo *myš* na papíře, jednoduše zastupuje objekt, tedy reálné zvíře. Idea, kterou vyvolává, je interpretans neboli to, co zajišťuje platnost znaku

kresba v návodech, označení nekuřáckých místností přeškrtnutou cigaretou nebo fotografie⁵⁵.

Druhým typem je **index**, který funguje na základě vlastní souvislosti s objektem. Příkladem mohou být stopy v písku, které odkazují na určitého člověka, který je tam zanechal. „*Tyto znaky mají přímé, posloupné spojení či kauzální vztah k zastupovanému objektu,*“ [Volek, 2002: 6].

Třetím typem znaku je **symbol**, který byl v původní Peirceově verzi považován za všechno, co nevyhovovalo definici indexu a ikony. Jeho vymezení je složité, ale obecně platí, že se jedná o znak, který se objektu nepodobá ani s ním není v přímém spojení. Jeho význam funguje pouze na základě přijatého pravidla a všeobecné dohody o tom, co symbol může označovat [Volek, 2002: 6]. V tomto pojetí mezi symboly patří například všechny znaky přirozených jazyků – slovo kopretina označuje existující rostlinu, přestože samotná písmena v tomto slově nemají s reálnou květinou nic společného.

Jak uvádí Jiří Pavelka [1998], symboly jsou výsledkem procesu symbolizace. Ta jako taková probíhá různě. Nejčastěji vychází ze skutečností předmětného světa jako znakových jednotek a na nich pak staví symbolický význam. „*Předmětné znaky a symboly může ve svém jazyce zachytit výtvarné umění. Například spravedlnost je ve výtvarném umění zachycována jako postava s mečem (symbol síly) a miskovými vahami (symbol nestrannosti)*“ [tamtéž: 80].

Saussurovo pojetí je odlišné. Klíčový je pro něj vztah mezi pozorovatelem a pozorovaným, přičemž svět není poznatelný z individuálních vlastností pozorovaných objektů. Důležitou úlohu sehrává naše vnímání, které ovlivňuje to, co je vnímáno. [Volek, 2002: 7]. Saussure uvádí, že znakem nazýváme kombinaci pojmu a akustického obrazu, avšak v běžném úzu tento termín obecně označuje akustický obraz sám. „*Navrhujeme zachovat slovo znak pro označení celku, a nahradit pojem a akustický obraz termíny označované a označující,*“ [Saussure, 2007: 97]. Bilaterální vztah mezi těmito složkami vytváří proces označování neboli způsob, jakým dáváme význam světu kolem nás, jak mu rozumíme.

Fakt, že je vztah mezi označujícím a označovaným determinován pravidlem, zvykem, úmluvou mezi uživateli daného znaku, autora přivádí ke stanovení prvního ze tří principů znaku, kterým je arbitrárnost. Druhým principem je podle něj lineární povaha označujícího. Označující je svou povahou auditivní a probíhá pouze v čase, který je

---

⁵⁵ Pierce dále ikony rozdělil na obrazy, které se vážou k našim smyslům; diagramy, jež znázorňují strukturu zobrazovaných jevů; a metafory, založené na podobnosti a přenesení významu [Černý, Holeš, 2004].

měřitelný v jediné dimenzi. Tou je linie. [Saussure, 2007: 101–103]. Třetím principem je přetržitost znaku, jež se váže ke zvukovému materiálu jazyka, který je podle de Saussura stejně amorfni jako souhrn mimojazykového obsahu. „*Teprve ohraničení na základě diády označující-označované dává jazykovému znaku základ*“ [Doubravová, 2008: 46].

Francouzský autor Roland Barthes ve své systematické analýze mýtů ve společnosti využil Saussurovu teorii znaků složených z označovaného a označujícího a aplikoval ji na oblast kultury. „*Označování je akt, který spojuje označující a označované, akt, jehož produktem je znak,*“ [Barthes, 1967]. Vztah mezi znakem samotným a tím, co označuje, můžeme vnímat v několika rovinách – **denotace**, **konotace** a v rovině **mýtu**. První rovinu označování autor nazývá denotace neboli zřejmý a očividný význam znaku. Naopak termín konotace míří na asociovaný význam druhého řádu, který jako by parazitoval na prvotním znaku [Černý, Holeš, 2004: 265] Použití druhé, konotační roviny označování, vyžaduje od čtenáře větší zainteresovanost a znalost konkrétní problematiky. Barthes tuto myšlenku rozšířil o rovinu mýtů, které se hojně vyskytují i v mediálních sděleních. Můžeme je definovat jako již dříve existující významné soubory představ čerpané z kultury a přenášené komunikací [McQuail, 2009: 359].

Při aplikaci sémiotické analýzy není nezbytné zcela dodržovat závazná pravidla, jako to děláme například při kódování v kvantitativní obsahové analýze. Cílem této metody je vyložit text s ohledem na kulturní, politické, historické či společenské tradice a okolnosti [Trampota, Vojtěchovská, 2010].

4.3 Rámování (*frame-building*)

V rámci sémiotické analýzy využijí okrajově i tzv. rámce. Ty vznikají v procesu rámování (*frame-building*), což znamená „*výběr některých aspektů vnímané reality a jejich zdůraznění v komunikovaném textu, čímž se popisuje určitá definice problému, kauzální interpretace, hodnocení, nebo doporučení řešení dané skutečnosti*“ [Entman cit. dle Trampota, 2006: 123]. Rámce jsou tedy způsoby interpretace. V procesu rámování autor vyzdvihuje určité aspekty skutečnosti a jiné opomíjí. Zjednodušuje tak pohled na věc a způsobuje nepřesnou čtenářovu interpretaci, což vede k posílení určité definice zobrazovaného tématu. Toto rámování představuje důležitý koncept studií masmédií – analyzuje, jakým způsobem přispívá výběr jednotlivých prvků literárního nebo výtvarného textu k formování veřejného vnímání.

Rámcová analýza je zvláštním typem kvalitativní metody, která se velmi často používá k organizaci dat a při zpracování systematického přehledu [Hendl, 2016]. Ve svém výzkumu ji využiji ke klasifikaci zobrazování jedince nebo společnosti ve vztahu k environmentálním problémům, se kterými pracují autoři zkoumaného kresleného humoru. Dále budu zjišťovat, zda je příroda interpretována jako ohrožená, k čemuž využiji jeden z konceptů přírody, které v článku *Tampering with Nature* vymezil Anders Hansen [2006: 814]⁵⁶: Příroda jako zranitelná/ohrožená svým protikladem, kulturou, a obecně všemi lidskými intervencemi, plynoucími z použití vědy a technologií. Vedle tohoto rámce Hansen definoval také další koncepty přírody: dobrá a čistá; nedokonalá; hrozba; výzva [s. 814–815]⁵⁷.

4.4 Krátce o obrazové, narativní a motivické analýze

Aby byl rozbor vybraných mediálních produktů co nejúplnější, využiji vedle sémiotické analýzy částečně i jiné metody: obrazovou, narativní a motivickou analýzu.

První z nich umožňuje analyzovat vizuální prvky mediálního sdělení. „*Obrazová analýza zjišťuje, jaké informace jsou prostřednictvím obrazů příjemcům předávány, jaké osoby, předměty nebo události jsou na nich vyobrazeny a jakým způsobem*“ [Trampota, Vojtěchovská, 2010: 155].

Jak poznamenali Graeme Burton a Jan Jiráček [2001], při rozboru každého obrazu jsou důležité tři prvky. Prvním z nich je perspektiva, do níž je situován příjemce sdělení. Druhým prvkem jsou prostředky použité ke zpracování obrazu, určující jeho konečnou podobu. Do třetice je při rozboru důležitý samotný obsah obrazu [Burton, Jiráček, 2001: 36–37].

Nejrozšířenější užití obrazové analýzy je v médiích spjata s výzkumem fotografií, televizních zpravodajských záběrů, reklamních prvků, infografiky a jiných obrazově-vizuálních sdělení⁵⁸. Díky těsné propojenosti se sémiotickou analýzou je kombinace těchto dvou metod velmi žádoucí a účinná.

---

⁵⁶ Hansen [2006] koncepty přírody zkoumal na mediálních textech a reklamě věnující se biotechnologiím a genetice.

⁵⁷ Bavíme-li se o termínu příroda, v práci jej budu chápat jako samotný materiální svět, který zahrnuje, anebo nezahrnuje lidské bytosti. Podle Roberta Williamse přírodou dále rozumíme esenciální kvalitu a charakter něčeho, nebo základní sílu řídící svět a lidské bytosti [cit dle Hansen, 2006].

⁵⁸ Obrazová analýza zkoumá např. způsob zachycení něčího portréty, z jakého je úhlu, v jaké pozici, celkové působení na čtenáře atd. Je nutné poznamenat, že ve většině případů tato analýza cílí na fotografie a videa, nicméně je vhodná i pro kreslený humor. V této práci poslouží k analýze výtvarné části mediálních produktů – kreslených vtípů.

Při analýze musíme mít na paměti poznámku literárního teoretika Jana Mukařovského, který uvedl, že „*obraz je složitou významovou výstavbou, je-li nazírán jako umělecké dílo, jako umělecký znak, nikoliv jako znak sdělovací*“ [Mukařovský, 1966: 3]. Přestože kreslené vtipy obsahují jakousi strohou informační rovinu, jako takové jsou především uměleckým dílem, které v žurnalistickém univerzu patří mezi publicistické, vysoce subjektivní žánry.

Dalším typem analýzy, ze které si pro můj výzkum vypůjčím některé postupy a pojmy, je narativní analýza. Tato metoda zkoumá, jakým způsobem nám média vyprávějí příběhy. Všímá si formy a struktury vyprávění, role vypravěče a postav, subjektivity vyprávění a dalších aspektů narace příběhu. V následujících odstavcích shrnu nejdůležitější naratologické pojmy.

Termín **vyprávění** obecně označuje zobrazování reálného i fiktivního děje. Vlašín a kolektiv jej vymezují v širším smyslu jako „*výstavbu celé fabulované struktury*“ v užším pak „*stylový útvar, který je součástí fabulačních prostředků*“ [Vlašín a kol., 1984: 406].

Vlašínova definice pracuje s termínem fabule, který je nutno odlišovat od syžetu. **Fabule** je základní schéma vyprávění, logika akcí a syntaxe postav, časově uspořádaný sled lidských dějů, ale také událostí souvisejících s objekty neživými a idejemi. **Syžet** naproti tomu je faktické vyprávění příběhu, to, jak se příběh jeví na povrchu [Eco, 2010: 126].

Dalšími důležitými pojmy jsou **vypravěč** neboli literární subjekt, jenž zprostředkovává příběh čtenáři, a **postava**, která figuruje ve vyprávění [Fořt, 2008]. Většina pojmů z naratologie bude důležitá zejména při interpretaci stripů a delších komiksů. V klasickém kresleném vtipu obvykle příběh rozeznáváme jen stěží, nejčastěji je v něm zachycen konkrétní moment v čase.

Co však opomenout nelze, je pojem **stereotyp**. Nejen v kresleném humoru, ale v médiích všeobecně se vyskytují zavedené sémiotické kódy⁵⁹, které vedou ke stereotypizaci postav. Köpplová a Jiráková uvádějí, že „*stereotypem se rozumí sociální klasifikace určitých skupin a jejich reprezentace pomocí zjednodušujících, neověřitelných, zobecňujících znaků, jež výslovně (explicitně) či nepřímou (implicitně) představují soubor hodnot, soudů a předpokladů týkajících se chování takových skupin, jejich vlastností, minulosti a vývoje*“ [Jiráková, Köpplová, 2007: 145]. Stereotypy jsou zdrojem utváření předsudků a reprezentují mocenské vztahy a konflikty, které jsou za nimi skryty.

---

⁵⁹ Vyskytují se ve zprávách, dokumentech i románech. Obklopují nás doslova na každém kroku [Thwaites, David, Mules, 2002: 128].

Nakonec se krátce zmíním o motivické analýze. Podle Pavery a Všečeky se **motivem** rozumí tematická složka díla, která je už dále nedělitelná. Jedná se tedy o nejmenší část tematického materiálu [Pavera, Všečekka, 2002: 235]. Způsob, jakým jsou jednotlivé motivy či komplexy motivů uváděny do textu, a jak jsou zdůvodňovány, se nazývá motivace. Motiv procházející celým dílem určuje hlavní ráz díla a nazývá se leitmotiv.

Budeme pracovat i s podobným termínem **námět**, což je „*představa skutečnosti (reálné nebo fantastické), k níž odkazuje téma textu jako k určitému prostředí, době, události, osobě a jejím aktivitám*“ [Lederbuchová, 2002: 206]. V textu je námět umělecky zpracován v **téma** neboli rovinu zobrazení skutečnosti, složenou z postav, vypravěče, vnějšího světa a děje [Vlašín a kol., 1984: 377].

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Metodologie

5.1 Předmět, cíl a strategie výzkumu

Předmětem výzkumu jsou původní kreslené vtipy s environmentální tematikou v českém denním tisku, které pocházejí z několika vybraných časových období posledních třiaadvaceti let. Pro účely diplomové práce budu analyzovat kreslené vtipy splňující jasně dané parametry a přítomné v konkrétních typech tištěných periodik.

Cílem je zjistit, jak se měnil kreslený environmentální humor v českých denících, a to jak z hlediska užšího tematického zaměření a množství vtipů, tak v souvislosti s jejich přímou návazností na aktuální společenské události.

Protože podobný výzkum nebyl dosud proveden ani v České republice, ani v zahraničí, vycházím v práci především z postupů, které výzkumníci použili při analýzách literárních textů a jejich environmentálních obsahů⁶⁰. Jsem si vědoma významných odlišností mezi výtvarnými a literárními texty, proto jsem zvolila takovou kombinaci výzkumných strategií, která mi pomůže uchopit dané téma co možná nejkomplexněji – kvantitativní obsahovou analýzu a kvalitativní sémiotickou analýzu. Inspirovala jsem se metodami, které pro svůj longitudinální výzkum environmentální tematiky v evropském tisku zvolila autorka Sara Nofri [2012]. Ve své studii, kterou jsem již popsala v teoretické části práce, Nofri používá obsahovou a sémiotickou analýzu k výzkumu italského, německého, britského a švédského tisku s jejich odlišnými způsoby komunikace environmentálních témat. Domnívám se, že je tato kombinace velmi vhodná, uvážím-li specifický charakter literárně-výtvarných textů, které jsou předmětem mého výzkumu.

Samotné analýze předcházela předvýzkum, v rámci něhož jsem nahlédla do zkoumaných titulů a zaměřila se na podobu tamních kreslených vtipů. Jeho důležitou součástí byla i historická rešerše české mediální scény, která mi umožnila definovat zkoumaná období, do nichž zasadím výběrový soubor. Na základě předvýzkumu jsem formulovala i následující otázky a hypotézy.

---

⁶⁰ Tyto výzkumy byly zmíněny v teoretické části práce. Vycházela jsem například ze studie *Environmental Risks and the Media* [Allan, Adam, Carter, 2000] nebo výzkumu Donnalyn Pompper [2004], která analyzovala agendu environmentálních rizik ve třech významných amerických denících v letech 1983 až 1997.

5.2 Výzkumné otázky a hypotézy

Cílem praktického výzkumu je odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, která zní:

Jak se měnil kreslený humor s environmentální tematikou v českém tisku od roku 1993 do současnosti?

Tento výzkumný problém je formulován poměrně obecně především kvůli absenci podobných výzkumů v České republice, které by mi pomohly zaměřit se na konkrétní aspekty environmentálního kresleného humoru. Vedlejší otázky zní:

VVO1: Jaké jsou nejčastější náměty těchto vtípů?

VVO2: Jak se liší enviotoons v jednotlivých denících?

VVO3: Do jaké míry jsou vtipy spojeny s konkrétními osobnostmi?

VVO4: Reagují vtipy na aktuální události nebo se zabývají spíše dlouhodobějšími stavy?

VVO5: Jsou zobrazovaná zvířata ve vtipech antropomorfizována?

VVO6: Je příroda zobrazována jako ohrožená?

VVO7: S jakými interpretačními rámci je spojován člověk ve vztahu k environmentálním problémům?

VVO8: Jsou environmentální problémy ve vtipech bagatelizovány?

Na základě rešerše literatury a výzkumných otázek jsem formulovala tyto hypotézy:

H1: Povaha a četnost zkoumaných vtípů prošly v čase výraznou proměnou v závislosti na společenské reflexi environmentálních problémů a vědeckých poznatcích.

H2: Zkoumané vtipy reagují spíše na aktuální události, než dlouhodobá rizika.

Při formulaci první hypotézy jsem vycházela především z předvýzkumu, kdy jsem nahlédla do deníků v různých časových obdobích a měla možnost předem zhodnotit, v jaké podobě a zda vůbec reflektují environmentální témata. Druhá hypotéza vznikla na základě již hotových výzkumů popsaných v teoretické části práce. Podle jejich výsledků jsou environmentální témata v médiích přítomna hlavně v souvislosti s aktuálním děním a mediálně atraktivní událostí [např. Allan, Adam, Carter, 2000; Hansen, 2001].

6. Obsahová analýza

6.1 Pracovní postup

Obsahová analýza má jako kvantitativní metoda svůj předepsaný postup, který je minimálně v základních bodech nutné dodržovat. Výše jsem se již zabývala volbou tématu a formulací výzkumných otázek a hypotéz. Nyní se zaměřím na další fáze analýzy – definici výběrového souboru a konstrukci proměnných, které samotné interpretaci shromážděných dat předcházejí.

6.1.1 Definice výběrového souboru

Výzkumy tematické agendy můžeme dle Trampoty [2006] rozlišit na dva typy: ty, které sledují postavení jednoho tématu v médiích; a ty, jež zkoumají celou agendu určitého média. Můj výzkum je zaměřen na environmentální témata mediálních obsahů, budu tedy sledovat postup prvního ze jmenovaných. Vybrané téma však nelze zkoumat ve všech médiích neomezeně dlouho. Proto je zapotřebí jako první definovat výběrový soubor neboli „výběr jednotek přicházejících v úvahu pro analýzu“ [Scherer, 2011: 35]. Tento výběr se podle Scherera provádí ve čtyřech rovinách:

- I. **Výběr médií.** Do výzkumu jsou zahrnuty všechny deníky, které jsou a) tištěné, b) seriózní, c) celoplošné. Množina titulů, které splňují uvedené parametry, se v české historii měnila (noviny vznikaly a zanikaly), proto jsem se rozhodla do výběrového souboru zahrnout ty, které existují do současnosti – *MF Dnes*, *Právo*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny* a *Deník*⁶¹ – a pro porovnání také tři listy, které před svým zánikem reprezentovaly daný typ médií v 90. letech – *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo* a *Práce*. Všechny uvedené tituly odpovídají charakteristikám seriózního tisku, přestože v nich více či méně sledujeme známky bulvarizace. Stěžejní při výběru pro mě byl především fakt, že seriózní

---

⁶¹ Zařazení posledního ze jmenovaných je poněkud složité. *Deník* (v názvu má od roku 2006 ještě přívlástek konkrétního regionu, např. *Pražský deník*, který konkrétně jsem zkoumala i já) vznikl sloučením mnoha regionálních listů po celé republice na začátku tisíciletí, kdy je odkoupila a sjednotila společnost Vltava-Labe-Press [Terzis a kol., 2007]. Jedná se o regionální noviny, nicméně jejich celostátní část vychází u všech mutací ve stejné podobě. Do výzkumu jsem jej zahrnula především proto, že jeho čtenost po sečtení všech mutací převyšuje většinu seriózních listů u nás a je tedy nezanedbatelným médiem také na celonárodní úrovni. V poslední čtvrtletí 2015 a první čtvrtletí 2016 byla jeho souhrnná průměrná čtenost 594 tisíc čtenářů na vydání. Na prvním místě mezi seriózními deníky je *MF Dnes* s 631 tisíci. *Právo* mělo v tomto období čtenost 284 tisíc, *Lidové noviny* 205 tisíc a *Hospodářské noviny* 141 tisíc [UVČR, 2016].

média reflektují politické otázky podrobněji a vyváženěji a na rozdíl od bulvárních deníků obsahují tzv. názorovou publicistiku, kam kreslený vtip neboli komentář bezesporu patří. Bulvární média obsahují především „úniková témata, nesená negativní sémantikou“ [Valček, 2011: 54], proto lze předpokládat, že i případný kreslený humor v nich bude spíše oddychového charakteru, nikoli ve formě kresleného komentáře, která mě zajímá především.

II. Výběr období. Na základě provedeného předvýzkumu a důkladné rešerše novodobé mediální historie v Česku jsem se rozhodla zahrnout do výzkumu následující, pravidelně rozestoupená, období:

- i. 1993–1994 – první dva roky existence České republiky, reprezentující rapidní proměnu mediální klimatu v první polovině 90. let a završení procesu privatizace médií,
- ii. 2000–2001 – přelom tisíciletí reprezentující období, kdy se k běžným občanům dostává internet, a dochází tak k dalšímu velkému zlomu v mediální oblasti včetně tištěných periodik,
- iii. 2007–2008 – období, ve kterém nastupují digitální média v plné síle a souběžně dochází k výrazným změnám ve vlastnické struktuře médií, mimo jiné i v souvislosti s počátkem ekonomické krize,
- iv. 2014–2015 – poslední zkoumaná etapa reprezentující současný stav.

III. Výběr obsahů. Z hlediska zkoumaných obsahů jsou do výzkumu zahrnuty všechny původní, redakční⁶² příspěvky, splňující výše uvedené definice kresleného humoru a jeho jednotlivých typů. Kromě obecné podoby takovýchto textů bylo pro můj výzkum stěžejní jejich téma. Mezi zkoumané mediální obsahy patří příspěvky s touto tematikou: stav životního prostředí a jeho složek, krajina, zemědělství a potravin, průmysl a energetika, vztah člověka k přírodě, vývoj lidské populace a její vliv na životní prostředí, západní civilizace a její hodnoty v environmentálních souvislostech, budoucnost a trvalá udržitelnost, zelená politika a ochrana přírody v České republice, šetrné chování a spotřeba.

---

⁶² Tyto dva atributy jsou velice důležité zejména v prvním zkoumaném období, kdy se v denících často vyskytovaly i přejaté vtipy a karikatury ze zahraničních titulů, stejně jako kresby v inzertní části novin. Tyto výtvarné texty do výzkumu zahrnuty nebyly. Z časových důvodů jsem nezkoumala ani vtipy, jež byly součástí křížovek, a tudíž bylo k jejich plnému pochopení zapotřebí nejprve vyloučit tajeňku.

IV. Výběr mediovaných obsahových jednotek. Jednotkou mediálního obsahu bude v tomto případě konkrétní prvek kresleného humoru splňující výše uvedené parametry. Mezi takové prvky patří editoriální kreslený vtip, gag, karikatura a komiks včetně formy stripu. Vedle těchto typů, jež uvádí Kleeman [2006: 10], jsou do výzkumu zahrnuty i vysoce autonomní ilustrace, které Vích [2004] označuje jako rovnocenné paralely k literárnímu textu, jenž pro kresbu představuje pouhý inspirační zdroj. Scherer [2011] uvádí, že musí být naprosto přesně stanoveno, kde kódovací jednotka začíná a kde končí. V tomto případě je vtip často ohraničený linkou nebo od dalšího obsahu vymezen okolními texty⁶³. Vtip je graficky ucelený a vedle výtvarné části obsahuje zpravidla také část literární.

Kreslený humor je specifickým mediálním obsahem v mnoha ohledech. Jedním z nich je i fakt, že dané příspěvky v novinách nelze hledat pomocí databází typu Anopress IT aj., jelikož tyto obsahují pouze klasické články v podobě literárních textů. K nalezení environmentálních vtipů tedy nemůžu využít klíčová slova. Jedinou možností pro mě je výtisk za výtiskem⁶⁴ procházet jednotlivé tituly v archivu knihovny a nalezené relevantní příspěvky pečlivě zaznamenávat a fotit pro pozdější potřeby analýzy⁶⁵.

6.1.2 Konstrukce a popis proměnných

Po stanovení kódovací jednotky je zapotřebí stanovit si také proměnné neboli znaky, které na daném elementu podchycujeme. „*Jednotlivé elementy předmětu výzkumu si musíme převést na měřitelné velikosti a znaky, které musí umožňovat zpětnou vazbu na výzkumné téma, tzn., že musí být přiměřené, ale také snadno použitelné*“ [Scherer, 2011: 38].

Konstrukce proměnných představuje druhý stupeň v procesu kódování, který začíná segmentací mediovaných obsahů na jednotlivé prvky (kódovací jednotky) a pokračuje popisem těchto jednotek za pomoci pevně stanovených kategorií. „*Kategorie popisují vlastnosti mediovaného obsahu, které jsou relevantní pro naše téma. V odborné terminologii tyto znaky nazýváme proměnné, neboť se proměňují, to znamená, že mohou*

---

⁶³ Např. jméno autora je často uvedeno i mimo panel, ale od okolního textu je přesto snadno rozeznatelné.

⁶⁴ V případě starších ročníků jsou tituly zmikrofilmovány, tzn., mikrofilm za mikrofilmem.

⁶⁵ Práce s výtvarnými texty tedy není zdaleka tak časově efektivní jako s těmi literárními. Považuji nicméně za velké plus, že jsem se díky tomuto mravenčímu postupu už na začátku lépe ponořila do dané problematiky a udělala si obrázek, který mi pomohl v pozdějších fázích výzkumu.

získat různou hodnotu. Slouží jako indikátory pro různé prvky našeho dotazování. Každá kódovací jednotka se řadí ve vztahu ke každé relevantní proměnné. Jak se přitom postupuje, určují pracovní procedury“ [tamtéž].

Znaky neboli proměnné mohou mít tedy více charakteristik, kterým přidělujeme různé číselné hodnoty. Pokud čísla nemají s vyhledávaným znakem žádnou souvislost, nazýváme takové označení nominální. Pokud ukazují na jisté pořadí či odstupňování znaku, je toto označení ordinální. Jestliže čísla přímo označují nějakou hodnotu, pak se jedná o metrickou škálu [tamtéž]. V případě tohoto výzkumu budu pracovat s nominálním označením proměnných s jedinou výjimkou, kterou je „datum“

V následujícím textu popíšu proměnné, které jsem zvolila pro moji obsahovou analýzu. Patří mezi ně jak identifikační proměnné, jež slouží pouze pro identifikaci příspěvků a umožňují zpětně v médiích najít již analyzované obsahy, tak analytické, při jejichž tvorbě dochází k operacionalizaci, tvorbě indikátorů, a které tudíž vedou k zodpovězení zadaného tématu.

Identifikační proměnné:

1. *Identifikační číslo.* Pořadové číslo měřené jednotky obsahu (kód 1–760).

2. *Datum.* Přesné datum ve formátu DD.MM.RRRR (kód 5.1.1993–21.12.2015).

3. *Deník.* Titul, ve kterém byl vtip otištěn: MF Dnes (1), Právo (2), Lidové noviny (3), Hospodářské noviny (4), Deník (5), Lidová demokracie (7), Svobodné slovo (8), Práce (9).

4. *Autor.* Jméno karikaturisty, popř. i scénáristy: Vladimír Jiránek (1), Miroslav Kemel (2), Vladimír Renčín (3), Lubomír Lichý (4), Joke&Gögh, Štěpán Mareš (5), Václav Teichmann (6), Josef Pospíchal (7), Petr Pazderka (8), Michal Marčák (9), Michal Hrdý (10), Fantomas, Tomáš Kučerovský (11), jiný autor (12).

Analytické proměnné:

5. *Typ kresby*. Forma kresleného humoru, která vychází z klasifikace dle Kleemana [2006], doplněné o autonomní typ ilustrace: Editoriální kreslený vtíp (1), kreslená anekdota/gag (2), karikatura (3), komiks (4), ilustrace (5).

6. *Námět*. Skutečnost, kterou autor prezentuje volbou tématu: Stav životního prostředí jako celku (1), znečištění ovzduší (2), znečištění vody (3), chemie v životním prostředí (4), odpady a recyklace (5), druhová rozmanitost (6), lesy a zeleň (7), změna klimatu (8), ozónová díra (9), extrémní počasí a přírodní katastrofy (10), krajina a její estetika (11), zemědělství a potraviny (12), těžba, energetika a doprava (13), jaderná elektrárna Temelín (14), vztah člověka k přírodě (15), vývoj lidské populace na Zemi (16), technologie, které nás odtrhly od přírody (17), krize západní civilizace a její hodnoty (18), globalizace (19), kapitalismus, spotřeba, konzumerismus (20), příroda s cenovkou (21), naše budoucnost a trvalá udržitelnost (22), zelená politika v ČR (23), ochrana přírody a environmentalismus (24), bio, ekologický, šetrnost (25).

7. *Přítomnost konkrétních postav*. Zobrazení konkrétních postav v mediálním obsahu: 7.1 Přítomnost Strany zelených ano (1), ne (0); 7.2 Přítomnost Václava Klause ano (1), ne (0); 7.3 Přítomnost Miloše Zemana ano (1), ne (0); 7.4 Přítomnost Miroslava Grégra ano (1), ne (0); 7.5 Přítomnost jiných konkrétních postav ano (1), ne (0).

8. *Aktuálnost*. Souvislost s aktuálním děním, konkrétní událostí v čase: Ano (1), ne (0).

9. *Antropomorfismus*. Zvířata zobrazená v příspěvku jsou antropomorfizovaná: Ano (1), ne (0), zvířata nejsou zobrazena (2).

Jak uvádí Helmut Scherer [2011], jednotlivé pracovní procedury pro kódování se shrnují do kódovací knihy. Tam mohou být uvedeny i pracovní pokyny pro případné kódovače, názvy a definice jednotlivých proměnných a jejich hodnoty s příslušnými číselnými kódy⁶⁶.

---

⁶⁶ Kódovací kniha je součástí příloh této práce.

Samotný výzkum se provádí pomocí záznamového archu, kam jsou zanášeny příslušné hodnoty proměnných u konkrétních zkoumaných mediálních jednotek [tamtéž]. V případě tohoto výzkumu jsem záznamový arch vytvořila v počítačovém programu Excel a hodnoty zadávala do předem připravené masky.

6.2 Charakteristika analyzovaných deníků

Výběrový soubor je z hlediska roviny médií vymezen tituly *MF Dnes*, *Právo*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny*, *Deník*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo* a *Práce*. Ještě před samotnou analýzou a interpretací dat v následujícím textu shrnu stručnou historii a zaměření těchto periodik.

6.2.1 Mladá Fronta Dnes

MF Dnes je po bulvárním listu *Blesk* nejčtenějším deníkem u nás. Vydává jej společnost MaFra, a.s., šéfredaktorem je Jaroslav Plesl. Deník nabízí aktuální zpravodajství, servisní informace i oddechové čtení ve specializovaných přílohách a časopisech. Jeho předchůdcem byl deník *Mladá fronta*, který vycházel od října 1945 a do roku 1989 jej vydával Socialistický svaz mládeže [Drozda, 2013]. Po sametové revoluci byly tyto noviny spontánně převzaty redaktory, kteří založili společnost k jejich vydávání a dali listu současný název. Od roku 1994 byl většinovým vlastníkem společnosti MaFra německý koncern RBVG, v roce 2013 společnost koupil Andrej Babiš. Od října roku 2015 vychází titul v nové podobě – stránky jsou barevnější a větší důraz je kladen na autorské čtení [Mladá fronta DNES, ©2016].

6.2.2 Právo

I deník *Právo* navázal na stranický titul, který vycházel již před rokem 1989⁶⁷. Jeho název, *Rudé právo*, bývalý zástupce šéfredaktora a nový majitel a šéfredaktor Zdeněk Porybný změnil až v roce 1995. Titul vydává společnost Borgis a řadíme jej ohledně čtenosti na druhé místo mezi seriózními deníky [UVČR, 2016]. Platí za jediné středolevicově orientované a přitom nezávislé periodikum u nás [Volek, 2009], zaměřené na oblast zahraničního a regionálního zpravodajství, kultury, sportu, ekonomiky a trhu. Kromě toho tradičně nabízí rozsáhlé komentáře a analýzy aktuálního dění [Deník Právo, ©2000-2016].

---

⁶⁷ List byl založen už v roce 1920 a sehrál důležitou roli při propagandě Komunistické strany Československa [Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011].

Od 1. června 2016 začalo vydavatelství Borgis po vzoru ostatních českých deníků prodávat noviny i v elektronické podobě a články nadále nejsou volně dostupné na webu.

6.2.3 Lidové noviny

Lidové noviny patří do skupiny médií, která byla během komunistického režimu v Československu zakázána a v 80. letech vycházela jako samizdat. Až po revoluci noviny navázaly na úspěch zaznamenaný v meziválečném období a zařadily se mezi obnovená periodika [Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011]. V současnosti se jedná o titul s dlouhou tradicí, který za dobu svojí existence dával mnoho prostoru také karikaturistům. Deník, založený roku 1893, patřil v 90. letech koncernu RBVG. V roce 2013 podobně jako *MF Dnes* přešel pod vlastnictví Andreje Babiše, resp. jeho společnosti Agrofert. Nabízí aktuální zpravodajství i obsáhlou část názorů a komentářů. Jeho šéfredaktorem je v současnosti István Leko [O Lidových novinách, ©2016].

6.2.4 Hospodářské noviny

Hospodářské noviny je čtvrtý nejčtenější seriózní deník v České republice, založený roku 1990⁶⁸. Na rozdíl od ostatních vychází pouze pětikrát týdně. Ze všech českých deníků dává největší prostor informacím o ekonomice a byznysu, finančním trhům a servisu pro podnikatele [Hospodářské noviny, ©2016]. Jeho vydavatelem je Economia s jediným vlastníkem Zdeňkem Bakalou. Stejně jako u *MF Dnes* a *Lidových novin* se jedná o středopravicový list [Volek, 2009], jehož šéfredaktorem je od roku 2013 Martin Jašminský.

6.2.5 Deník

Periodikum *Deník*, které má od roku 2006 v názvu i přívlástek konkrétního regionu (např. *Pražský deník*), se od předchozích seriózních listů odlišuje. Platí totiž za regionální médium, přestože po odkoupení společností Vltava-Labe-Press a sjednocení různých redakcí vychází v jednotném stylu a se společnou celostátní částí novin. Tato část se po součtu všech regionálních mutací dostává průměrně k 594 tisícům čtenářů na vydání [UVČR, 2016], proto je důležitým hráčem na české mediální scéně. Šéfredaktorkou centrální redakce *Deníku* je Marie Dlouhá [Vltava-Labe-Press, ©2005-2016]. Až do loňského roku byl *Deník* ve vlastnictví německé firmy Verlagsgruppe Passau, potom jej

---

⁶⁸ Jako týdeník vycházel ovšem už od roku 1957 [Verner, 2010].

odkoupila česká investiční společnost Penta v čele s podnikatelem Markem Dospivou [Mediaguru, 2015]⁶⁹.

6.2.6 Lidová demokracie, Svobodné slovo, Práce

Lidová demokracie, Svobodné slovo a Práce patří do skupiny titulů, u nichž si vlastnictví v procesu transformace na začátku 90. let částečně udržel původní majitel. Končelík, Večeřa a Orság [2010] uvádějí, že se tyto deníky nedokázaly rychle přizpůsobit a neobstály v tržní konkurenci. Z toho důvodu v průběhu následujících let zanikly. *Lidová demokracie* se v roce 1994 sloučila s *Lidovými novinami*. *Svobodné slovo* bylo v roce 1997 přejmenováno na *Slovo* a zaniklo v roce 2000. Deník *Práce* přestal vycházet v roce 1997. Mezi analyzovaná média jsou zahrnuta především pro jejich porovnání s ostatními deníky a proto, aby byl obraz tehdejší mediální scény ucelenější⁷⁰.

6.3 Analýza získaných dat a jejich interpretace

Nyní přejdu k vlastní analýze. Výzkumný vzorek je tvořen celkem 760 příspěvky, publikovanými ve výše uvedených titulech. Do analýzy bylo zahrnuto 213 vtipů z *MF Dnes*, 154 vtipů z *Práva*, 244 z *Lidových novin* a 77 z *Hospodářských novin*. Tyto listy vycházely po celých třidvacet let, proto byly zkoumány ve všech čtyřech časových obdobích. *Deník* byl zkoumán pouze ve třetím a čtvrtém období, analyzováno bylo 45 vtipů. Dále bylo do analýzy zahrnuto 5 vtipů z *Lidové demokracie* za první období, 8 vtipů ze *Svobodného slova* za první a druhé období a 14 z deníku *Práce* za první zkoumané období. Níže v tabulce č. 1 je uvedena absolutní a relativní četnost analyzovaných příspěvků⁷¹, rozdělená dle jednotlivých deníků a časových období.

---

⁶⁹ Autoři na portálu *Mediaguru.cz* popisují, že se touto transakcí završila podstatná fáze vlastnictví českého deníkového tisku, která byla zahájena po roce 1989 a pro kterou byl právě příchod zahraničních vlastníků typický. První odešel německý Handelsbalt z vydavatelství *Economia* v roce 2008. V roce 2013 prodala německá *Rheinisch-Bergische* po dvacetileté přítomnosti v Česku svůj podíl ve vydavatelské skupině *Mafra*, a ještě v témže roce následoval odchod švýcarské společnosti *Ringier* [Mediaguru, 2015].

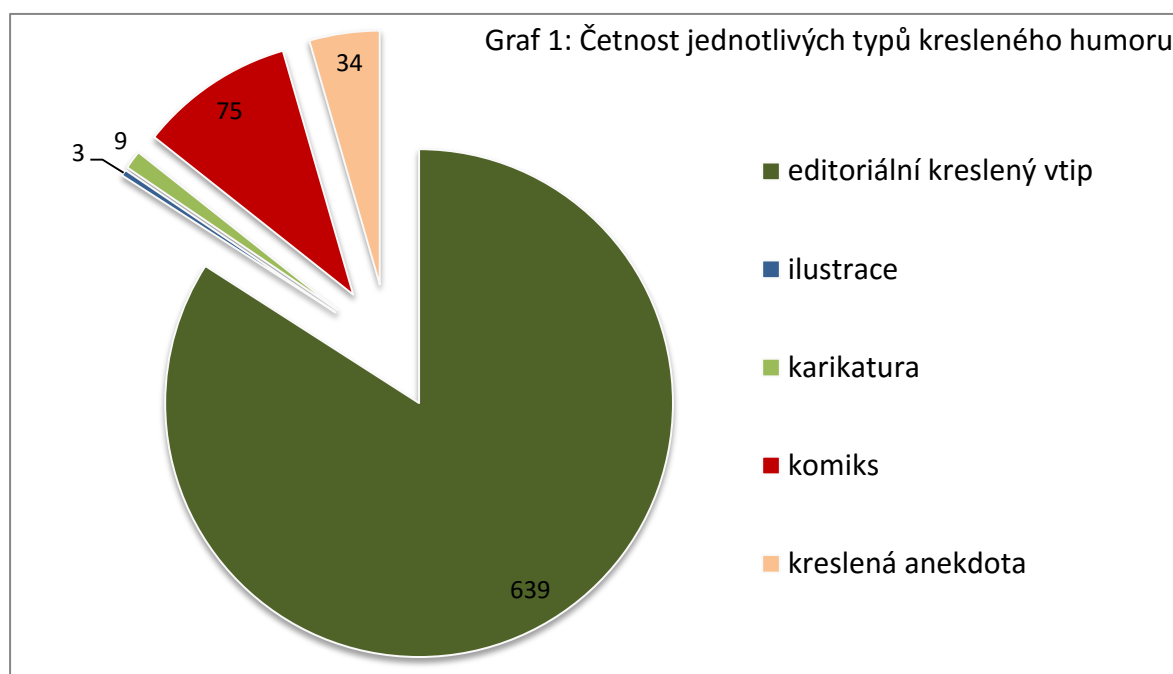
⁷⁰ Jak již bylo uvedeno výše, český trh v 90. letech zaznamenal velké množství periodik. Přestože řada z nich později zanikla, v minulosti se často jednalo o významné tituly. Např. deník *Práce*, dřívější ústřední deník ROH, byl důležitým periodickým československým tiskem, který reflektoval dobovou situaci v Čechách a na Slovensku, tj. dobu poválečnou, socialistickou, revoluční od roku 1945 do 1997 [Knihovna FSV UK, ©2012].

⁷¹ V případě relativní četnosti jsou hodnoty zaokrouhleny na celá procenta.

Název deníku	1 (1993–94)		2 (2000–01)		3 (2007–08)		4 (2014–15)	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
MF Dnes	60	36	88	29	45	21	20	30
Právo	1	1	39	13	68	31	46	68
Lidové noviny	80	48	104	34	60	28	0	0
Hospodářské noviny	1	1	74	24	0	0	2	3
Deník	x	x	x	x	45	21	0	0
Lidová demokracie	5	3	x	x	x	x	x	x
Svobodné slovo	6	4	2	1	x	x	x	x
Práce	14	9	x	x	x	x	x	x
celkem	167	100	307	100	218	100	68	100

Tabulka 1: Absolutní a relativní četnost analyzovaných vtipů dle jednotlivých deníků a období

Co se týče zastoupení různých typů kresleného humoru, názorně jej shrnuje graf níže. Většina analyzovaných příspěvků patří mezi tzv. editoriální kreslené vtipy (639 příspěvků), které můžeme kvůli jejich celkovému charakteru i umístění v názorové rubrice nazvat jakýmsi kreslenými komentáři. Druhé největší zastoupení má komiks včetně jeho stripové formy, a to 75 příspěvků. 34 vtipů patří mezi kreslené anekdoty⁷², které se od editoriálních vtipů liší jejich oddechovějšími tématy a umístěním v zadní části novin. Dále bylo do výzkumu zahrnuto 9 karikatur a 3 ilustrace.

⁷² Kleeman je nazývá gagy [2006].

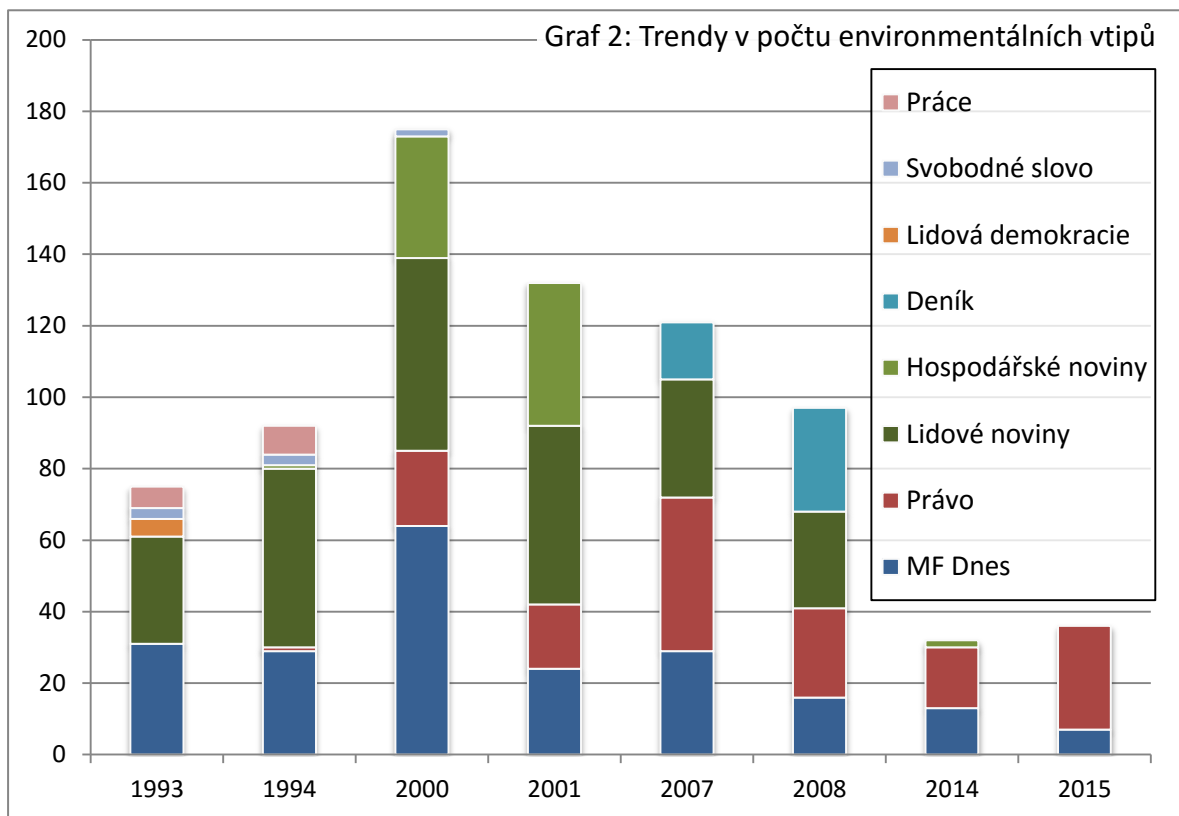
Hlavní cílem výzkumu je odpovědět na otázku, **jak se měnil kreslený humor s environmentální tematikou v českém tisku od roku 1993 do současnosti**. Zodpovědět na ni lze více způsoby. Prvním hlediskem je četnost environmentálních vtipů v jednotlivých zkoumaných obdobích. Protože *Deník, Lidová demokracie, Svobodné slovo* a *Práce* nevycházely po celou dobu, v souvislosti s celkovým vývojem četnosti vtipů tyto deníky kvůli zkreslení výsledků z této části analýzy vynechám.

První čtyři zkoumané tituly otiskly celkem 688 kreslených environmentálních vtipů. V prvním období jich bylo 142 – 80 v *Lidových novinách*, 60 v *MF Dnes* a po jednom vtipu v *Právu* a *Hospodářských novinách*, přičemž u druhého jmenovaného je tato skutečnost dána i tím, že v listu kreslené vtipy vycházely obecně velmi málo.

Více než dvojnásobek – 305 příspěvků – bylo otištěno ve druhém zkoumaném období. Co se týče rozložení mezi jednotlivými médii, nejvíce jsem jich našla opět v *Lidových novinách* (104 vtipů), dále v *MF Dnes* (88), v *Hospodářských novinách* (74) a nakonec 39 v deníku *Právo*.

V letech 2007 a 2008 došlo opět k poklesu. Z celkových 173 vtipů bylo 68 vtipů otištěno v *Právu*, 60 v *Lidových novinách* a 45 v *MF Dnes*. *Hospodářské noviny* v tomto období kreslený humor na svých stránkách čtenářům nepřinášely.

Poslední dva roky byly ve znamení ubývání kresleného humoru na stránkách českých deníků všeobecně. Klasické editoriální vtipy publikoval pouze deník *Právo* (46 kreseb bylo s environmentální tematikou), a v prvním pololetí roku 2014 i *MF Dnes*, která dále pokračovala s komentovanými karikaturami (20 environmentálních příspěvků). Z *Hospodářských novin* byly do analýzy zařazeny pouze dvě kresby s environmentální tematikou.

Graf č. 2 názorně ukazuje vývoj počtu zkoumaných mediálních jednotek a především zastoupení jednotlivých deníků v jejich celkovém množství. Do grafu jsem pro úplnost zahrnula také zbylé čtyři zkoumané deníky, ale jak je vidět, celkové pořadí z hlediska počtu vtipů v jednotlivých letech nezměnily. Vidíme, že nejvíce environmentálních vtipů vzniklo v roce 2000 a 2001, tedy ve druhém zkoumaném období. V roce 2000 sice k celkovému počtu přispěl deník *Slovo*, nicméně pouhými dvěma editorialem kreslenými vtipy. Rozhodující jsou očividně deníky *MF Dnes*, *Právo*, *Lidové noviny* a částečně *Hospodářské noviny*, které vycházely po celou dobu a které na svých stranách otiskly také nejvíce vtipů. Ve třetím období se k nim přidává *Deník*, který především v roce 2008 přispěl nejvíce – 29 z celkových 97 vtipů.

Cottle [2008] uvádí, že se ve vyspělých zemích mediální reflexe environmentálních témat zvyšovala od 80. let 20. století a kulminovala v letech devadesátých. My se mezi země, o kterých autor hovoří, nemůžeme kvůli výše zmíněným okolnostem řadit dříve než v 90. letech, proto je u nás vývoj dané problematiky poněkud odlišný. Podle analyzovaných dat týkajících se environmentálních vtipů u nás však minimálně v této oblasti splňujeme trendy, které se objevují v zahraničí po roce 2006. Cottle hovoří o poklesu relevantních mediálních výstupů po tomto roce, což můžeme sledovat i v rámci

zobrazování environmentálních témat prostřednictvím analyzovaných výtvarně-literárních textů.

6.3.1 Náměty environmentálního kresleného humoru

Nejen četnost environmentálních vtipů, ale i jejich náměty, jsou pro moji analýzu stěžejní. V následujícím textu odpovím na výzkumnou otázku **VVO1: Jaké jsou nejčastější náměty těchto vtipů?**

K zodpovězení této otázky využiji šestou proměnnou – námět. Z obsahové analýzy vyplývá, že environmentální kreslené vtipy v českých novinách nejvíce pokrývají tato témata diskutovaná ve společnosti (uvedena sestupně dle celkové početnosti): jaderná elektrárna Temelín (109 kódovacích jednotek), zemědělství a potravinářství (61 jednotek), těžba, energetika a doprava (58), vztah člověka k přírodě (54), krize západní civilizace a její hodnoty (44), extrémní počasí a přírodní katastrofy (43), globalizace a související protesty (41), stav životního prostředí jako celku (38), klimatická změna (37), kapitalismus, spotřeba, konzumerismus (35), znečištění ovzduší (28), lesy a zeleň (25), příroda s cenovkou (23), zelená politika v ČR (19), druhová diverzita (18), technologie, které nás odtrhly od přírody (18), bio, ekologické chování (18), odpady a recyklace (17), naše budoucnost a trvalá udržitelnost (15), znečištění vody (11), krajina a její estetika (8), vývoj lidské populace na zemi (8), chemie v životním prostředí (6), ozónová díra (3).

Výrazný náskok má před ostatními v celkovém počtu jaderná elektrárna Temelín, které byla věnována skoro sedmina všech analyzovaných jednotek. 13 vtipů ze 109 pochází z prvního sledovaného období. Námětem bylo především schválení dostavby prvního a druhého bloku Temelína vládou premiéra Václava Klause v březnu roku 1993, dále jednodenní blokáda staveniště JETE organizovaná Hnutím Duha a vztahy České republiky s Rakouskem, které bylo od počátku výstavby Temelína proti. Otmar Höll [in Heiss a kol., 2008] tyto vztahy popisuje v knize *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, kde uvádí, že provoz jaderných elektráren spolu s problémy přeshraniční kriminality bylo jediné, co v 90. letech výrazněji kalilo vztahy s naším sousedem.

Tyto sousedské rozepře kulminovaly na přelomu tisíciletí, kdy proti Temelínu vystoupily více či méně všechny významné rakouské strany [Böck, Drábová, 2006], a konaly se blokády česko-rakouských hranic. Česká vláda však dostavbu Temelína potvrdila a rozhodla o dokončení obou bloků a připojení do sítě v letech 2000 a 2002

[Svítil, 2006]. V těchto letech vzniklo také nejvíce kreslených vtipů na téma Temelín, zahrnutých do mého výzkumu. Mezi roky 2000 a 2001 jich bylo publikováno 85.

Po kolaudaci Temelína v roce 2006 spory s Rakouskem vypukly znova, začalo se navíc hovořit o dostavbě třetího a čtvrtého bloku JETE. Tomu se věnují vtipy otištěné ve třetím a čtvrtém zkoumaném období, kterých však bylo výrazně méně – osm v letech 2007 až 2008 a pouhé tři v posledním analyzovaném období. Z hlediska silné převahy mediální produkce na téma jaderné elektrárny, můžeme hovořit o jisté podobnosti s Německem, v jehož tisku podle výzkumu Sary Nofri [2012] tematicky dominovala právě jaderná energetika. Výsledky mojí analýzy odpovídají jejímu tvrzení, že kulturní specifika určují environmentální témata, která se v daných novinách objevují.

Specifika českého prostředí nekončí u jaderné elektrárny Temelín. Zaměřím-li se na počty zkoumaných jednotek v různých obdobích, na začátku 90. let byla publikována celá řada vtipů na téma znečištění ovzduší, potažmo stavu životního prostředí všeobecně⁷³, které reagovaly na naše tehdejší nejpálčivější problémy. Znečištění ovzduší bylo tématem 21 vtipů, stav životního prostředí 23 vtipů z celkových 167⁷⁴. Přestože jsou tato environmentální rizika dlouhodobá, daří se je postupně zmenšovat a znečištění není tak závažným problémem jako bylo v minulosti [CENIA, 2015]. S tím souvisí i postupný úbytek těchto témat v české mediální produkci, konkrétně v kresleném humoru tuzemských periodik.

Ve druhém zkoumaném období dominovala témata jaderné elektrárny Temelín, protestů proti její dostavbě a česko-rakouských vztahů. Dále vtipy nejvíce mířily na problematiku zemědělství a potravin⁷⁵ a otázku globalizace, související většinou se zasedáním Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze roku 2000. Takových příspěvků bylo v analyzovaných denících otištěno v daném období celkem 37. Týkaly se zejména protestů proti zasedajícím delegátům a výzvy demonstrantů k ukončení činnosti brettonwoodských institucí a zrušení dluhů zadluženým zemím. V této souvislosti kreslený humor neodkazoval pouze na konflikt v ulicích, ale začal zobrazovat otázky globalizace v širších souvislostech⁷⁶. Námětem 18 příspěvků byl kapitalismus, spotřeba

⁷³ Dalšími v pořadí bylo zastoupení tématu JETE a těžby, dopravy a energetiky.

⁷⁴ Např. kreslený editoriaální vtip Miroslava Kemela z 31. 3. 1993 (č. 30) zobrazuje dvě neznámé postavy na ulici, obklopené odpadky. Jedna z nich prohlašuje: „*Dříve jsem míval lidi rád, teď už je beru jenom jako nutné ekologické zlo*“; nebo Kemelův vtip č. 89, který vyšel o rok později – opět dvě postavy, kolem odpadky, kouřící komíny, jeden z mužů říká: „*Miluju tuhle zem, pane doktore... Nejsm nekrofil?*“

⁷⁵ Řada vtipů se například věnovala epidemii BSE – jako třeba strip z 30. 1. 2001, která znázorňuje situaci v restauraci a rozhořčené krávy, kterým se nelíbí, že lidé opovrhují jejich masem (č. 352).

⁷⁶ 7. 6. 2000 vyšel v *Právu* vtip Michala Marčáka (č. 219), jehož hlavní postavou je policista kárající neznámého muže na jevišti: „*A hru Lakomec nemůžete při jednání MMF hrát už vůbec!*“

a pochybnosti kolem ekonomického růstu jako hlavní hodnoty současného západního světa. 15 vtipů mířilo na krizi euroamerické civilizace a související globální environmentální problémy.

Ve třetím zkoumaném období bylo nejčastěji zastoupeným tématem vtipů vztah člověka a lidské společnosti k přírodě. Celkem 25 příspěvků zobrazovalo například vztah mezi lidmi a zvířaty nebo únik člověka z civilizace do přírody. Mnohdy se v nich objevuje motiv člověka jako výjimečné bytosti, která ostatním živočichům a rostlinám vládne a rozkazuje⁷⁷. Toto postavení lidského druhu je ve vtipech často zesměšňováno a zpochybňováno. Roky 2007 a 2008 byly významné i pro své zastoupení tématu klimatických změn a souvisejících extrémů počasí a přírodních katastrof⁷⁸. Zatímco v předchozích obdobích byla změna klimatu námětem pouhých dvou vtipů, v tomto se objevilo 24 relevantních příspěvků. Důvodem mohou být jednak čím dál podrobnější vědecké poznatky, které na klimatickou změnu upozorňují, a jejich diskuze ve společnosti, jednak Václav Klaus se svým klimatickým skepticismem a knihou *Modrá, nikoli zelená planeta*, která vyšla poprvé právě v roce 2007. Klaus zpochybňuje především antropogenní příčiny změny klimatu a investice do zmírňujících opatření označuje za plýtvání. Jak uvádí Trunečková [2015], díky svým kontroverzním výrokům v té době, například přirovnáním environmentalismu ke komunismu, získal Klaus značnou pozornost médií a českých i zahraničních think-tanků.

Léta 2014 a 2015 byla z hlediska kresleného humoru v českých denících v mnohém specifická. Tištěná periodika všeobecně od klasických editoriačních vtipů upouštějí, proto jich celkově bylo oproti ostatním zkoumaným obdobím velmi málo. Projevilo se to i tím, že nebyla zdaleka zastoupena všechna témata, která proměnná č. 6 indikuje⁷⁹. Nejvíce bylo zastoupeno téma těžby, energetiky a dopravy (15 jednotek)⁸⁰ a témata klimatické změny⁸¹ a hodnotové krize západní civilizace po 11 jednotkách.

---

⁷⁷ Takový motiv byl nalezen např. ve vtipu č. 554 z 6. 8. 2007, kde je zobrazen hlídač u vrat, který rozkazuje králíkovi před sebou: „*Tohle je průmyslová zóna. Vraťte se do svého biokoridoru!*“

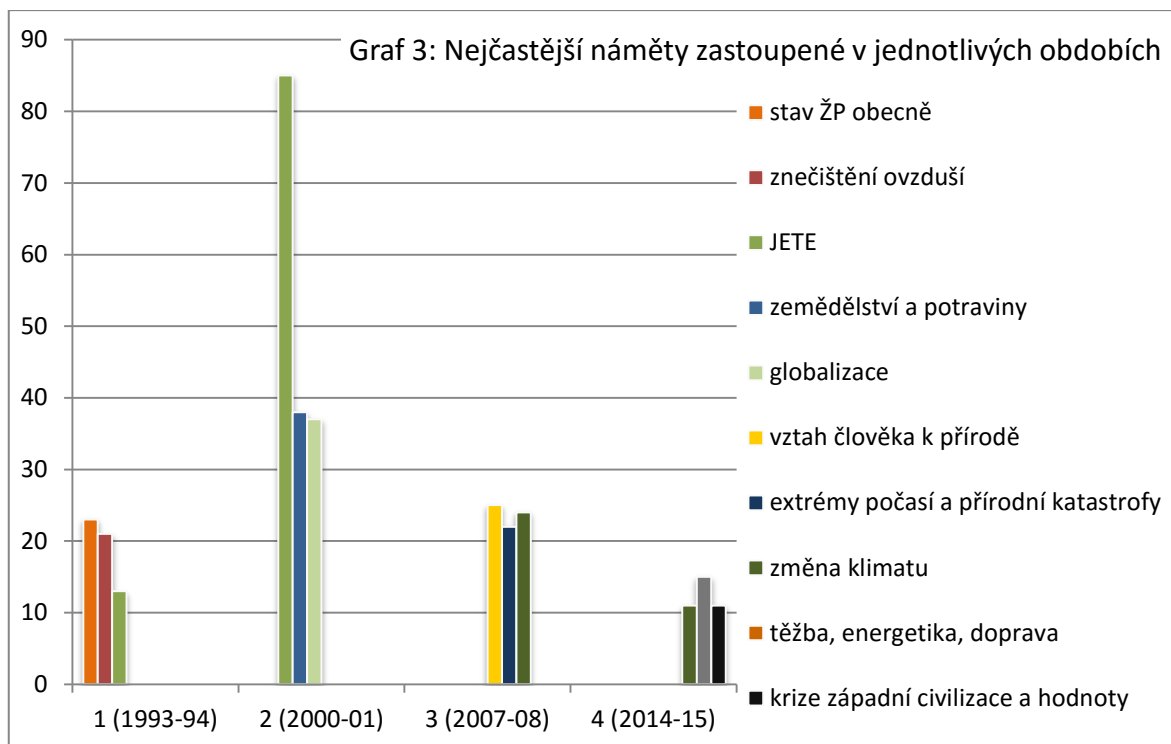
⁷⁸ Zmíním např. vtip č. 541 z července 2007 v *MF Dnes*, ve kterém se baví dva upocení pánové na ulici, svítí Slunce a jeden z nich říká: „*Že se počasí zbláznilo, je ta lepší varianta. Já se obávám, že dobře ví, co dělá.*“

⁷⁹ V prvním období chyběla pouze témata krajiny a její estetiky a globalizace. Ve druhém jen chemické znečištění, ve třetím ozónová díra. Naopak poslední období pokrývá svým kresleným humorem pouze patnáct z pětadvaceti kategorií.

⁸⁰ Např. 2. 9. 2015 vyšel v *Právu* vtip, kde stará babička na vesnici povídá muži v obleku poblíž fotovoltaické elektrárny: „*Nádhera, synku. A řekni mi, na kolik nás, daňové poplatníky, teď vyjde hodina slunečního svitu?*“

⁸¹ Např. 7. 12. 2015 *Právo* otisklo vtip Miroslava Kemela na aktuální téma klimatické konference v Paříži, ve kterém se Obama domlouvá s Putinem na spolupráci s Asadem a IS, aby společně bojovali proti nebezpečí skleníkových plynů.

Friedman [2004] kritizuje nedostatečné pokrytí společenských souvislostí environmentální problematiky v mediálních textech. Většinou podle něj převládají texty přímo odkazující na stav životního prostředí. To se v případě kresleného humoru v českých periodikách úplně nepotvrdilo. Stav životního prostředí je sice tématem číslo jedna v 90. letech a posléze s upozorněním na klimatické změny ve třetím zkoumaném období, avšak postupně od něj kreslíři upouštějí. Může to být vysvětleno zlepšujícím se životním prostředím v Česku, ale také rostoucí kritikou kapitalismu, který je ve vtipech čím dál častěji označován jako jedna z příčin současné krize naší civilizace⁸². Diskuze týkající se společenské roviny environmentálních problémů probíhala v obsahu kreslených vtipů především v roce 2000, tedy v době protestů proti bretonwoodských institucím. Lze tedy říci, že tyto aktuální události inspirují rozpravu, která se posléze promítá i do takových žánrů, jako je novinový kreslený vtip.

Na závěr podkapitoly se ještě zmíním o hodnotě proměnné, která v kódovací knize dostala číslo 22 – budoucnost a trvalá udržitelnost. Těchto příspěvků nebylo moc, z celého výběrového souboru mělo takové téma 15 jednotek. V prvním období to bylo 5 vtipů, ve druhém 6, ve třetím a čtvrtém po dvou. Související téma – krize naší civilizace – bylo

⁸² Např. 21. 9. 2000 v *Hospodářských novinách* vyšel vtip znázorňující manželskou dvojici, kdy muž, ověšený nákupními balíčky, říká ženě před zrcadlem, že nějaké peníze by ještě mohly zbýt na záchranu světa. V jiném vtipu zase všeobecný trend závislosti na růstu řeší dva trpaslíci (č. 330).

v souboru zastoupeno ve větší míře (44). Tyto příspěvky jsou skeptičtější, jelikož západní hodnoty a stav naší civilizace vnímají často jako konečný lístek k zániku lidstva či rovnou celé planety Země. Pokud se někdy v kreslených vtipěch mluvilo o možné budoucnosti, či dokonce o trvale udržitelné budoucnosti, byla to spíše výjimka⁸³.

6.3.2 Specifika „envirotoons“ jednotlivých deníků

Analyzované deníky prošly za dobu svojí existence mnohými změnami, jež se nevyhnuly ani kreslenému humoru v jejich mediálním obsahu. Na začátku analýzy jsem již uvedla, které z deníků publikovaly nejvíce environmentálních kreslených vtipů (tzv. envirotoons). Teď se zaměřím na konkrétní náměty těchto kreseb, jejich autory a pokusím se najít v jednotlivých titulech určitá specifika. Budu se tedy zabývat otázkou **VVO2: Jak se liší envirotoons v jednotlivých denících?**

Pouze o dvou denících z celého výběrového souboru můžeme říci, že po všechna analyzovaná období pravidelně publikovaly mediální obsahy relevantní pro můj výzkum. Environmentální kreslený humor se ve všech etapách vyskytoval u *MF Dnes* a *Práva*.

Dvorním kreslířem *MF Dnes* v letech 1993 až 1994 byl Vladimír Jiránek⁸⁴, o němž slovenský autor Kornel Földvári [2006] v knize *O karikatuře* napsal, že je cosi jako zuřivý reportér karikatury, kterému není nic vzdálené tak jako úmorné dokumentování detailů. Jeho kresba naopak eliminuje všechno nepodstatné, dokonale mu stačí náznak a zkratka. Karikaturista je znám nejen pro svůj kreslený humor v novinách, ale i samostatně vydávané publikace, kde se věnuje především otázkám antropologie, filozofie, ekologie i politiky [tamtéž]. Jiránkovy editoriaální vtipy znamenaly pro *MF Dnes* z hlediska kresleného humoru velmi plodné období. V 60 environmentálních vtipěch bylo nejvíce zastoupeno téma krize naší civilizace a hodnoty (18 vtipů), tehdy častý námět znečištěného ovzduší byl u Jiráňka až na druhém místě. Tato témata mnohdy zobrazoval ve formě editoriaálního kresleného vtipu (78 %), ale i komiksu, který se jednou týdně objevoval v příloze Víkend. Mezi kresby na stránkách *MF Dnes* v prvním analyzovaném období patřily i tehdy populární přejeté vtipy ze zahraničních novin a oddychový kreslený humor v přílohách. Nic z toho ale nesplňovalo parametry určené při definování výběrového souboru.

---

⁸³ Tyto vtipy navíc pojem udržitelnost většinou zesměšňovaly a upozorňovaly na jeho nadužívání. Ve výběrovém souboru se tak můžeme setkat se slovními spojeními, jako je trvale udržitelný bordel (identifikační číslo 329) či trvale udržitelná stolice (č. 632).

⁸⁴ Pouze tři analyzované vtipy z té doby kreslil někdo jiný – č. 32, 52, 53.

Ve druhém analyzovaném období Jiráňka v *MF Dnes* vystřídal Vladimír Renčín. Opět tradiční karikaturista českého tisku nakreslil v letech 2000 až 2001 celkem 79 kreslených environmentálních vtipů⁸⁵, ve kterých se nejčastěji objevovalo téma JETE (12 příspěvků). Vtipy většinou splňovaly popis Renčínovy tvorby od Kornela Földváriho [2006], který uvádí, že Renčín soustředí zájem na svět malého a zranitelného, i když občas zraňujícího a nepříjemného človíčka. Ve vtipech bylo často zobrazováno jakési české švejkovství za použití lidových vět, beroucích si na mušku módní slovník a vznešené fráze. Toto Földváriho tvrzení můžeme doložit faktem, že ze všech analyzovaných Renčínových vtipů, kterých bylo ve výběrovém souboru 163, celých 161 nezobrazovalo žádnou konkrétní postavu. Renčina tak lze označit za karikaturistu, který opravdu pracuje především s hlasem lidu.

Co se týče třetího sledovaného období, v deníku *MF Dnes* byly analyzovány vtipy opět jiného autora. Dvorním kreslířem v letech 2007 až 2008 byl Miroslav Kemel, který se ve většině analyzovaných příspěvků zaměřil na změnu klimatu (11 editoriálních kreslených vtipů). Mimo Kemelovy vtipy deník *MF Dnes* publikoval stripy Štěpána Mareše v příloze Víkend a karikatury Václava Teichmanna. Nic z toho však nebylo z hlediska environmentální tematiky pro výzkum relevantní.

Kemel s *MF Dnes* spolupracoval i ve čtvrtém analyzovaném období. V polovině roku 2014 jej na stránce komentářů vystřídal Václav Teichmann s formou karikatury. V tomto období bylo již velmi málo „envirotoons“. Pokud se vyskytly, převládalo v nich téma environmentálních souvislostí těžby, energetiky a dopravy (7 příspěvků z celkových 20). Tabulka níže stručně shrnuje nejčastější náměty a autory environmentálních vtipů v *MF Dnes* v jednotlivých analyzovaných obdobích.

<i>MF Dnes</i>	1 (1993–94)	2 (2000–01)	3 (2007–08)	4 (2014–15)
celkový počet jednotek	60	88	45	20
námět č. 1	krize západní civilizace a hodnoty	JETE	změna klimatu	těžba, energetika, doprava
autor č. 1	Jiráňka	Renčín	Kemel	Kemel

Tabulka 2: *MF Dnes* a její specifika v jednotlivých obdobích

⁸⁵ Zbylých 9 nakreslili jiní autoři, především Michal Hrdý se svými kreslenými anekdotami a slovíčkařením na zadních stranách listu, nebo Martin Komárek, Jan Jandourek a Filip Škoda s jejich novým komiksovým stripem s názvem Zrcadlo, který začal vycházet v prosinci 2001.

Druhým periodikem, které po všechna zkoumaná období publikovalo relevantní environmentální vtipy, je deník *Právo*. Nicméně léta 1993 až 1994 byly v tomto listě na kreslený humor velmi chudá. Na jeho stranách se neobjevovaly kresby žádného dvorního autora. Kreslíři se střídali – mezi nejčastější patřil Michal Marčák, Martin Mašek nebo R. A. Hrubý. Převládaly však přejaté vtipy ze zahraničních listů⁸⁶. Environmentální téma obsahoval jediný vtip od Michala Marčáka, který se zabýval spotřebou a všudypřítomným konzumerismem před Vánocemi.

Ani ze začátku druhého zkoumaného období nemělo *Právo* svého dvorního kreslíře editoriálních vtipů. Environmentální témata ovšem pokrývalo více, než v první polovině 90. let. Řadu kreseb vytvořil Petr Pazderka (10 příspěvků z celkových 39) nebo Josef Pospíchal (14 příspěvků). V září 2001 se hlavním kreslířem *Práva* stal Vladimír Renčín, který těsně předtím opustil *MF Dnes*. Nejčastějším námětem environmentálních vtipů v tomto období byla jaderná elektrárna Temelín.

Vladimír Renčín pokračoval v kresbách pro *Právo* i v letech 2007 až 2008, kde se nejčastěji věnoval tématu extrémů počasí a přírodních katastrof – zaznamenáno bylo 12 jednotek z celkových 68.

Právo Renčín opustil až v polovině roku 2014, kdy jej na jeho postu autora editoriálního kresleného humoru vystřídal Miroslav Kemel. Ten v průběhu necelých dvou let vytvořil 40 kreseb. Nejčastějším námětem v tomto období byla krize západní civilizace a její hodnoty (11 příspěvků). V tabulce č. 3 jsou tato specifika deníku *Práva* stručně shrnuta⁸⁷.

Právo	1 (1993–94)	2 (2000–01)	3 (2007–08)	4 (2014–15)
celkový počet jednotek	1	39	68	46
námět č. 1	kapitalismus, spotřeba, konzumerismus	JETE	extrémny počasí, přírodní katastrofy	krize západní civilizace a hodnoty
autor č. 1	Marčák	Pospíchal	Renčín	Kemel

Tabulka 3: *Právo* a jeho specifika v jednotlivých obdobích

Lidové noviny jsou třetím titulem ve výběrovém souboru. Zároveň jsou z hlediska početnosti environmentálního kresleného humoru titulem nejméně plodným. Na jejich stranách

⁸⁶ *Právo* používalo karikatury otisknuté původně v *International Herald Tribune*, *Könische Rundschau* aj.

⁸⁷ V prvním období byl analyzován pouze jediný environmentální vtip, proto jsou kolonky nejčastějšího autora a námětu uvedeny spíše pro představu. Při takovém počtu samozřejmě není informace vypovídající.

během zkoumaných období vyšlo celkem 244 relevantních mediálních jednotek, a to navzdory faktu, že v letech 2014 až 2015 nepublikoval tento list kreslený humor vůbec.

V prvních dvou analyzovaných letech vyšlo v deníku *Lidové noviny* 80 environmentálních kreseb, 76 z nich vytvořil tehdejší dvorní karikaturista listu Miroslav Kemel. Jeho vtipy korespondují s aktuálními environmentálními riziky a podobou životního prostředí v České republice – v 16 případech se věnují stavu životního prostředí obecně, ve 12 znečištění ovzduší. Kemel je vedle autorů Jiráňka a Renčina tradičním novinovým karikaturistou, který se během analyzovaného období vystřídal ve všech nejčtenějších celostátních denících. Na rozdíl od zbylých dvou autorů poměrně často zobrazuje konkrétní postavy (z celkového počtu 249 vtipů obsahovalo konkrétní postavu 46⁸⁸) a jeho kresby reagují na aktuální události⁸⁹.

Druhé analyzované období v *Lidových novinách* bylo na environmentální kreslený humor vůbec nejbohatší ze všech. Kemela v roli tvůrce kreslených komentářů vystřídal Vladimír Jiránek, který v letech 2000–2001 vytvořil 63 vtipů. Kromě těchto kreslených komentářů *Lidové noviny* publikovaly také komiksový strip autorů Joke&Gögh a Štěpána Mareše. Tyto stripy byly vysoce aktuální (69 % z jejich 37 příspěvků odkazovalo na aktuální dění). Tématem číslo jedna byl na přelomu tisíciletí opět Temelín.

Jiránek kreslil vtipy v tomto deníku i v letech 2007 až 2008. V té době vytvořil 60 editoriaálních vtipů, jejichž nejčastějším námětem byla problematika lesů a zeleně. Ve čtvrtém analyzovaném období relevantní kreslený humor v *Lidových novinách* nevycházel. Na stranách deníku byly přítomné pouze ilustrace doplňující rovinu literárního textu⁹⁰.

<i>Lidové noviny</i>	1 (1993–94)	2 (2000–01)	3 (2007–08)	4 (2014–15)
celkový počet jednotek	80	104	60	x
námět č. 1	celkový stav ŽP	JETE	lesy a zeleň	x
autor č. 1	Kemel	Jiránek	Jiránek	x

Tabulka 4: Lidové noviny a jejich specifika v jednotlivých obdobích

Posledním periodikem, které vycházelo po všechna zkoumaná období, jsou *Hospodářské noviny*. Jejich pokrytí environmentálního kresleného humoru značně kolísá.

⁸⁸ U Jiráňka to bylo 16 ze 183 vtipů, u Renčina si připomeňme pouhé dva vtipy s konkrétními postavami z celkových 163.

⁸⁹ Podle hodnot 12. proměnné se 53 % Kemelových vtipů váže na aktuální dění. U Jiráňka je tomu tak ve 22 %, u Renčina u 35 % vtipů.

⁹⁰ Autory takovýchto ilustrací byli např. Lela Geislerová a Richard Cortés.

Zatímco v letech 1993 až 1994 noviny čtenářům nepřinášely kreslené vtipy skoro vůbec⁹¹, druhé období bylo jako u všech zbylých deníků na výtvarné texty bohaté. Editoriální vtipy kreslil na stranu s názorovou publicistikou Miroslav Kemel. Příroda byla v jeho podání často znázorňována jako zdroj statků a služeb. Nejčastěji ve svých 74 vtipech zpracovával námět JETE (28 příspěvků), dále zemědělství a potravinu a environmentální souvislosti globalizace.

Ve třetím období *Hospodářské noviny* kreslený humor opět neposkytovaly. V roce 2008 začaly na straně s názory pravidelně publikovat karikatury Václava Teichmanna, nicméně ty sloužily jako pouhé ilustrace k literárnímu textu a nesplnily parametry pro zařazení do výběrového souboru.

Teichmannovy karikatury se osamostatnily a v roce 2014 měly podobu blízkou karikaturám, které autor publikoval v *MF Dnes* téhož období o něco později. Tyto příspěvky, vycházející pod názvem Teichmannova tužka, zaměřily na environmentální téma pouze jednou⁹². V květnu 2014 se Teichmann přestěhoval do *MF Dnes*, kde kreslil výše zmíněné komentované karikatury s názvem Teichmannův skicář. *Hospodářské noviny* jednou za měsíc vydávaly také komiksové stripy autora Miloše Gašparce. Environmentální téma měl opět pouze jediný z nich⁹³.

<i>Hospodářské noviny</i>	1 (1993–94)	2 (2000–01)	3 (2007–08)	4 (2014–15)
celkový počet jednotek	1	74	0	2
námět č. 1	ochrana přírody	JETE	x	Temelín; doprava
autor č. 1	Johanus	Kemel	x	Teichmann; Gašparec

Tabulka 5: Hospodářské noviny a jejich specifika v jednotlivých obdobích⁹⁴

Pražský deník byl analyzován jen ve třetím a čtvrtém období, přičemž kreslený humor se objevuje pouze v letech 2007 až 2008. V prvním roce *Deník* publikoval pouze vtipy, které v naší klasifikaci inspirované Kleemanem [2006] označujeme jako gagy či

⁹¹ Výjimkou je ilustrace znázorňující ptáka, kterému je podáván mikrofon na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v č. 160.

⁹² Karikatura č. 700 znázorňovala premiéra Sobotku a jeho postupování při výběru firem na dostavbu Temelína.

⁹³ Tento strip se týkal dopravy a pohnutků, které lidé mají, když volí raději osobní automobil než hromadnou dopravu. S ekologickým citěním to prý nemá nic společného, říká autor v příspěvku č. 715.

⁹⁴ Opět kvůli velmi malému množství analyzovaných dat v prvním, třetím a čtvrtém období, nelze čísla považovat za vypovídající. V tabulce jsou uvedena spíše pro úplnost.

kreslené anekdoty. Jejich autorem byl Lubomír Lichý, jehož styl Kornel Földvári popisuje jako čistý a elegantní. Nevytváří násilně komické situace, spíše jako dobrý pozorovatel objevuje humorné nesrovnalosti všedních dní. Námětem jsou mu především mezilidské vztahy [Földvári, 2006]. V jeho kreslených anekdotách ovšem můžeme nalézt i environmentální témata. Věrný svému stylu Lichý v takových případech opět míří na vztahy. Nejsou to však vztahy mezilidské, ale vztahy člověka k přírodě. Takových vtipů bylo 11 (49 % z celkových 23 příspěvků).

V roce 2008 se k Lichého anekdotám přidaly i komiksové stripy, které vycházely každý všední den⁹⁵ a na rozdíl od anekdot se častěji zabývaly aktuálními tématy a děním (bylo jich 12 z 21). Jejich nejčastějším námětem byla politika SZ a politická reflexe environmentálních problémů obecně.

Na závěr podkapitoly zmíním tři listy, které již v současnosti neexistují, nicméně v 90. letech patřily mezi české celostátní deníky. Kreslený humor v *Lidové demokracii* byl analyzován od začátku roku 1993 do července 1994, kdy byl titul sloučen s *Lidovými novinami*. Na jeho stranách se během této doby editoriální kreslený humor nevyskytoval. Několikrát byla na titulní straně otištěna ilustrace Zdeňka Netopila, avšak nikdy nemířila na environmentální témata. Kreslené anekdoty čtenáři *Lidové demokracie* nacházeli pouze v páteční a sobotní příloze Před nedělí, respektive Na neděli. Tyto jednoduché anekdoty s oddechovými tématy kreslili Ivan Svoboda, Jaroslav Dodal, Tomáš Gayer a řada dalších autorů, kteří se pravidelně střídali. Environmentálních vtipů bylo za celé období pouhých pět⁹⁶.

Svobodné slovo bylo analyzováno v letech 1993 až 1994 a částečně i ve druhém období, kdy na začátku roku 2000⁹⁷ zaniklo. Obecně se v těchto novinách kreslený humor vyskytoval velmi nepravidelně a jeho autoři se různili⁹⁸. Editoriální vtipy nejen mezi komentáři, ale také ve zpravodajství a na tematicky zaměřených stranách, mířily na environmentální témata jen zřídka. Ve třech případech z osmi bylo jejich námětem ekologicky šetrné chování a nadužívání pojmů eko a bio.

Mediální obsah deníku *Práce* byl analyzován v letech 1993 a 1994. Kromě doplňkových ilustrací a přejatých vtipů ze zahraničních listů deník obsahoval především kreslené anekdoty a editoriální vtipy kreslířů R. A. Hrubého, Luďka Zdražila, či Krásy

---

⁹⁵ Jednou do týdne to bylo v podobě komiksu Voleman.

⁹⁶ Dvakrát bylo jejich námětem odtržení od přírody, zapříčiněné novými technologiemi, po jednom příspěvku byl prezentován stav našich lesů, vztah člověka k přírodě a extrémní počasí.

⁹⁷ Tehdy byl používán již změněný název deníku, *Slovo*.

⁹⁸ Mezi kreslíři ve *Svobodném slovu* byli například Josef Brožek, R. A. Hrubý, Roman Jurkas aj.

a Špatenky. Objevila se v něm i série vtipů na téma odtržení od přírody kvůli sledování televize, v níž autoři karikovali pozornost, kterou lidé věnují technologiím na úkor přírody. Celkem bylo v *Práci* v tomto období otištěno 14 mediálních jednotek.

Z analyzovaných výsledků dat je zřejmé že kreslený humor a jeho témata v denících kromě již diskutovaných vlivů definují především sami karikaturisté. Na rozdíl od těch redaktorských jsou mediální texty kreslířů vysoce autorská až umělecká díla. Daniel Riffe, Donald Sneed a Roger L. Van Ommeren v článku *Behind the Editorial Page Cartoon* [1985] uvádějí, že kreslíři jako zástupci uměleckého řemesla mají tendenci směřovat k autonomii. Jejich výstupy mohou být značně specifické. Četnost environmentálních kreslených vtipů a jejich charakter tedy v mnohém závisí na karikaturistovi, jenž dostává v redakci volnější ruku a pracuje v jiném režimu než ostatní zaměstnanci novin. Takový karikaturista pak určuje, v jaké podobě a zda vůbec čtenáři novin nacházejí kreslený humor s environmentální tematikou.

6.3.3 Zobrazování konkrétních postav

Důležitým prvkem kresleného humoru jsou postavy. Jako každý publicistický žánr přichází i vtip s jistým komentářem, názorem, a ten musí být někým prezentován. V teoretické části jsem zmínila pojem postava, za kterou můžeme považovat literární protějšky lidí, ale i jiné subjekty [Fořt, 2008]. Jak uvádí Vlašín a kol. [1984: 286], tento subjekt bývá v díle realizován v motivech, které představují jeho vnější podobu a definují jeho vlastnosti. Postavy rozlišujeme na hlavní a vedlejší, není to však jediné dělení, které se nabízí. Kreslený humor je specifický umělecký⁹⁹ žánr, ale zároveň jako každý mediální text reaguje na určité reálné události ve společnosti. Nacházíme v něm tedy kromě smyšlených i reálné postavy. Pomocí analyzovaných kreslených vtipů odpovím na otázku **VVO3: Do jaké míry jsou vtipy spojeny s konkrétními osobnostmi?**

Už při sběru dat jsem vypožorovala, že se určité reálné postavy v kreslených vtipěch vyskytují častěji než jiné. Jedná se hlavně o Václava Klause, Miloše Zemana, Miroslava Grégra a členy Strany zelených. Všem těmto jsem v procesu kódování přiřadila vlastní proměnnou, samostatnou kategorií pak byl výskyt dalších konkrétních postav, které kreslíři v příspěvcích zobrazovali.

---

⁹⁹ O jeho zařazení do výtvarných věd byla řeč již dříve.

Ve 23 příspěvcích vystupovala postava Václava Klause, z toho 12 patří do třetího zkoumaného období, kdy vyšla jeho kniha *Modrá, nikoli zelená planeta*. Tyto příspěvky Klause prezentují většinou jako klimaskeptika či jako nepřítel Strany zelených¹⁰⁰.

V případě Miloše Zemana se jedná o 22 vtipů z výběrového souboru, zobrazujících tuto postavu. Na rozdíl od Klause, který se vyskytoval ve všech sledovaných obdobích, Zeman jako postava vtipů figuruje jen v letech 2000, 2001 a 2015. Kreslíři jej zobrazují jako milovníka stromů, dále v souvislosti s podporou dostavby Temelína a geneticky modifikovaných potravin¹⁰¹.

Další výraznou a opakující se postavou v analyzovaných textech je Miroslav Grégr, který na přelomu tisíciletí jako tehdejší ministr průmyslu a obchodu proslul snahou o dostavbu JETE. Svým počínáním si vysloužil přezdívku „atomový dědek“ a v roce 1998 získal ekologickou anticenu Ropák roku udělovanou organizací Děti Země, na níž byl poté ještě několikrát nominován [Děti Země, 2011]. Vyskytuje se celkem ve 14 vtipech publikovaných ve druhém analyzovaném období¹⁰².

Ve 14 jednotkách vystupovala i postava či postavy ze Strany zelených. 12 vtipů bylo zaznamenáno ve třetím sledovaném období, kdy byla SZ členem vládního kabinetu a v čele s Martinem Bursíkem významně ovlivňovala dění v tuzemské politice¹⁰³. V roce 2015 karikatury v *MF Dnes* zobrazovaly nové vedení strany – Janu Drápalovou či Matěje Stropnického.

Do výběrového souboru byly zařazeny i příspěvky obsahující jiné konkrétní postavy. Protože se ale nevyskytovaly pravidelně, mají společnou proměnnou č. 11. Takových vtipů, kde byly jiné než výše uvedené konkrétní postavy, jsem analyzovala 45. Po sečtení všech kombinací byla přítomnost alespoň jedné konkrétní postavy zaznamenána ve 112 ze 760 analyzovaných příspěvků. Zbylé vtipy zobrazovaly postavy neznámé a symbolické.

---

¹⁰⁰ Např. ve vtipu č. 570 ze září 2007 Klaus hovoří s ledními medvědy, které přesvědčuje, že pro ně globální oteplování bude mít i výhody – klesne poptávka po kožešinách. V č. 598 (leden 2008) je Klaus zobrazen s Martinem Bursíkem ze SZ, jejichž vztahy jsou podle autora navzdory globálnímu oteplení stále na bodu mrazu.

¹⁰¹ Miloš Zeman je jako kuřák a obhájce jaderné energetiky několikrát zobrazen jako zdroj znečištění životního prostředí v České republice – např. v příspěvku č. 414 z července 2001.

¹⁰² Kreslíři často karikovali Grégrova urputnou snahu o dostavbu a kolaudaci Temelína. Ve stripech č. 439 a 473 je Temelín dokonce prezentován jako Grégrova láska, milenka.

¹⁰³ Např. obsahová jednotka č. 676 z roku 2008 reflektuje volby předsedy SZ, které vyhrává Martin Bursík a následně nařizuje otrávit jídlo všem ve vládní koalici, aby zezelenali.

6.3.4 Návaznost na aktuální události

Pomocí osmé proměnné v obsahové analýze zjišťuji, zda jsou environmentální kreslené vtipy v médiích přítomny zejména v souvislosti s aktuálním děním a mediálně atraktivní událostí, jak uvádí např. studie Allana, Adamové a Carterové [2000] nebo Hansena, [2001]. Odpovím tedy na výzkumnou otázku **VVO4: Reagují vtipy na aktuální události nebo se zabývají spíše dlouhodobějšími stavy?**

Aktuální událostí v této analýze rozumím dění, které probíhalo v bezprostřední časové blízkosti datu publikace daného příspěvku a bylo pro jeho vznik inspirací. Mezi takové události řadím konkrétní akce typu protestů, projednávání vlády, publikace nových vědeckých poznatků, aktuální stav znečištění a všechno to, co obvykle bývá námětem aktuálního zpravodajství. Dále do stejné kategorie řadím i počasí a jeho výkyvy, které vtipy v souvislosti s rozmarnou přírodou či globálními environmentálními problémy prezentovaly velmi často. Dohromady je těchto „aktuálních“ vtipů 301 ze 760 – v prvním období 35, ve druhém 155, ve třetím 69 a ve čtvrtém 42.

Znamená to, že pracovní hypotéza **H2: Zkoumané vtipy reagují spíše na aktuální události, než dlouhodobá rizika** se nepotvrdila. Ačkoliv nejrozumnější výzkumy zaměřené na environmentální témata v mediálním obsahu tvrdí, že je komunikace takových témat orientovaná převážně na aktuální dění a naléhavá rizika, v případě analyzovaného kresleného humoru v českých denících tomu tak není. Převažují vtipy, které pokrývají dlouhodobé problémy a nesouvisí s žádnými konkrétními událostmi natolik, aby se jimi autoři inspirovali a učinili je hlavním námětem těchto mediálních textů.

V jednotlivých obdobích poměr mezi aktuálními a dlouhodobými náměty kolísá. Nejvíce jich bylo analyzováno ve druhém období (155), kdy se většina těchto aktuálních enviotoons věnovala kauzám kolem JETE (67 příspěvků, tzn. 43 % všech aktuálních vtipů v tomto období) a zasedání MMF v Praze (27 příspěvků, 17 %). Poměrově aktuální vtipy převládají i ve čtvrtém období, kde je kromě extrémů počasí zastoupena i řada příspěvků věnujících se environmentálním souvislostem migrace, válek a terorismu¹⁰⁴.

6.3.5 Antropomorfizace zvířat v kresleném humoru

Prisuzování lidských vlastností, emocí, motivů, chování či jazyka mimolidským bytostem nazýváme antropomorfismus [Corbett, 2006: 197]. Zobrazování zvířat v médiích často

---

¹⁰⁴ Např. editoriální vtip č. 732 z června 2015 zobrazuje mimozemskou loď, jejíž posádka s výhledem na Zemi ironicky podotýká, že jestli problém nevyřeší v zárodku, můžou se mimozemšťané obávat velké vlny migrace.

pracuje s použitím výhradně lidských termínů pro popis přirozeného zvířecího chování. Čtenářům to umožňuje se s myšlenkou ztotožnit a snáze pochopit například složité environmentální problémy [tamtéž]. Kratochvílová [2014], zkoumala zobrazování zvířat v českých médiích *MF Dnes* a *Blesk* a zjistila, že se ve 12, respektive 34 % zkoumaných článků antropomorfismus objevuje. K indikaci stejného jevu byla v této práci použita proměnná č. 9, pomocí níž odpovím na výzkumnou otázku **VVO5: Jsou zobrazovaná zvířata ve vtipech antropomorfizována?**

Analýza ukázala, že byla zvířata zobrazena celkem ve 126 kreslených vtipech, z toho 84 pracovalo s antropomorfizací – tzn., že se antropomorfismus u zvířat objevil přesně ve dvou případech ze tří. Nejvíce případů antropomorfizace zvířat (26) bylo sledováno v příspěvcích s námětem zemědělství a potravin¹⁰⁵.

---

¹⁰⁵ Např. v dubnovém vtipu z roku 2007 (identifikační číslo 504) si dvě slepice navzájem stěžují na závratné životní tempo. Letos prý nestihly snést ani jedno vejce.

7. Sémiotická analýza

V předchozí analýze jsem se zabývala odpověďmi na prvních pět výzkumných otázek, týkajících se přítomnosti konkrétních postav, kategorizace použitých námětů a aktuálnosti zkoumaných environmentálních vtípů. V sémiotické analýze se zaměřením na poslední tři výzkumné otázky, tedy:

VVO6: Je příroda zobrazována jako ohrožená?

VVO7: S jakými interpretačními rámci je spojován člověk ve vztahu k environmentálním problémům?

VVO8: Jsou environmentální problémy ve vtipech bagatelizovány?

Tyto otázky je složité zodpovědět v počtu 760 zkoumaných kódovacích jednotek, proto jsem se rozhodla pro kvalitativní přístup a zvolila sémiotickou analýzu dvaceti z nich¹⁰⁶, která mi umožní zevrubnější interpretaci příspěvků.

7.1 Konstrukce výběrového vzorku

Pro konstrukci výběrového vzorku byla využita klasifikace environmentální tematiky, kterou jsem vytvořila v rámci obsahové analýzy a její proměnné č. 6. Každá hodnota této proměnné (1–25) reprezentuje určitý námět z oblasti životní prostředí a jeho problémů z hlediska působení člověka, čili otázek, jež jsem v předchozích částech práce vymezila přívlastkem environmentální.

Soubor 760 příspěvků je vnitřně velmi členitý. Jak bylo zjištěno v obsahové analýze, zkoumané mediální jednotky mají různé zastoupení konkrétních postav, formu i návaznost na aktuální události. Vybrat zástupce na základě tematického rozdělení se tedy ukázalo jako nejlepší způsob konstrukce výběrového vzorku v plánované kvalitativní analýze¹⁰⁷.

---

¹⁰⁶ Okrajově je využito také narativní, motivické, rámcové a obrazové analýzy. Všechny metody byly popsány v teoretické části práce.

¹⁰⁷ Další možností by bylo vybrat zástupce náhodně z celkového souboru. Jelikož v něm však četnost některých témat výrazně převyšovala zastoupení témat jiných (např. jaderná elektrárna Temelín), výsledný vzorek by byl ochuzen o určité environmentální problémy, kterým se kreslený humor v minulosti věnoval, třebaže v menší míře. Budou analyzováni zástupci dvaceti nejčetnějších námětů. Zbytek kvůli jejich malému zastoupení v sémiotické analýze zkoumat nebudu.

Tabulka č. 6 obsahuje výběrový vzorek, tvořený náhodně vybranými zástupci dvaceti nejčtenějších hodnot proměnné 6 (námět):

námět	pořadové č.	datum	deník	autor
1	84	25.2.1994	LN	Kemel
2	67	15.11.1993	MF Dnes	Jiránek
5	661	1.8.2008	MF Dnes	Kemel
6	574	3.10.2007	Právo	Renčín
7	6	14.1.1993	LD	Gayer
8	487	6.2.2007	MF Dnes	Kemel
10	550	30.7.2007	Právo	Renčín
12	347	15.1.2001	HN	Kemel
13	705	26.4.2014	MF Dnes	Kemel
14	266	12.9.2000	LN	Joke&Gögh, Mareš
15	5	12.1.1993	Práce	Marčák
17	113	4.6.1994	Práce	David
18	98	9.4.1994	MF Dnes	Jiránek
19	453	31.10.2001	HN	Kemel
20	290	29.9.2000	HN	Kemel
21	100	13.4.1994	LN	Kemel
22	392	14.5.2001	MF Dnes	Renčín
23	624	11.4.2008	Deník	Olaf, Černý
24	620	1.4.2008	LN	Jiránek
25	683	10.10.2008	Právo	Renčín

Tabulka 6: Výběrový vzorek pro sémiotickou analýzu

U těchto mediálních jednotek budu zkoumat jejich denotační i konotační rovinu, motivy, postavy, okolnosti, které byly v době vzniku vtípu jeho námětem, a především roli přírody (pokud je ve vtípu zobrazena) a člověka v souvislosti s environmentálními problémy¹⁰⁸.

Výsledkem analytické části bude mj. vymezení interpretačních rámců člověka ve vztahu k problémům životního prostředí, které vytvořím na základě sesbíraných dat. K tomu mi pomůže rámcová analýza, jež bude v tomto případě induktivní, což znamená, že rámce budu hledat až v průběhu výzkumu [Semetko, Valkenburg, 2000].

Dále se pokusím zjistit, v jaké míře je v analyzovaných vtipech zastoupen koncept ohrožené přírody, definovaný Andersem Hansenem [2006], a zda dochází k bagatelizaci znázorňovaných environmentálních problémů.

¹⁰⁸ To vše je zapotřebí zkoumat jak u výtvarné, tak literární části kreslených vtípů, které se vzájemně doplňují.

7.2 Popis a interpretace příspěvků

Obrázek 2: Analyzovaný vtip č. 84

Č. 84

Námět: stav životního prostředí

Motivy: příroda jako svědek našeho chování; lidé nepotřebují svědky; znečišťování vody; kouřící komíny; postavy hledící na špínu

Postavy: dva anonymní znečišťovatelé; příroda

Background a interpretace: Editoriální kreslený vtip Miroslava Kemela vyšel 25. 2. 1994, čili v období, kdy mezi závažné a nejvíce diskutované problémy v České republice patřilo znečištění ovzduší, vod a vůbec znečištění životního prostředí jako celku. Tento odkaz minulého režimu začal postupně slábnout už od roku 1990, kdy došlo k restrukturalizaci průmyslu, ekonomickému propadu a zavedení nových technologií v provozech. Jak popisuje zpráva OECD [Jelínek a kol., 2006], ekonomické změny, environmentální legislativa a investice do životního prostředí vedly k rychlému snížení emisí znečišťujících látek. Ovšem vzhledem k výchozímu bodu, environmentální problémy u nás stále byly zásadní a naléhavé.

Alarmujícím problémem byly a jsou odpady, jejichž vypouštění znázorňuje i analyzovaný kreslený vtip. Bedřich Moldan [2009] uvádí, že odpady mají mnoho negativních vlivů na životní prostředí, na něž upozorňuje i karikaturista Kemel. Spolu s kouřícími komíny za hlavní dvojici postav zobrazuje velké potrubí, ze kterého tečou černě zbarvené znečišťující látky o velkém objemu. Ty jako takové samozřejmě nemusí být tmavé a nemusí jich být hodně; kreslíř v tomto případě použil hyperbolu a záměrně zveličil

a přehnal skutečnost s cílem zdůraznit závažnost problému. Komíny a tmavá tekutina fungují jako index pro znečištění, vzhledem k jejich podobě znečištění významné.

Jedna z postav říká, že příroda je svědkem našeho chování, čímž autor naznačuje, že lidé svým chováním přírodě škodí. Označení svědek v tomto případě symbolizuje někoho nepohodlného. Postava dodává, že svědky nemůžeme potřebovat – lidé proto přírodě škodí a budou škodit dál, až ji nakonec zničí úplně. Postavy jsou anonymními zástupci z lidu, v tomto případě nejspíše pracovníci provozu, který vypouští nečistoty. Stejně tak to ale můžou být náhodní kolemjdoucí, kteří na systém a jeho problémy přistoupili a jedině, co zmůžou, je situaci ironicky komentovat.

Role přírody: Příroda je tu znázorňována jako jedna z postav, které lidé svým jednáním ubližují, a která bude jako svědek našeho počínání postupně zničena. Je to příroda navýsost ohrožená člověkem.

Role člověka: Člověk v tomto kresleném komentáři funguje jako zdroj environmentálních problémů, který si znečišťování přírody uvědomuje a směřuje se s ním. Nemusí to být nutně zástupce západní kapitalistické společnosti, kreslíř jedince nedefinuje. Jedná se nicméně o lidi žijící v civilizovaném světě, mají kolem sebe továrny a kořistnický vztah k přírodě považují za samozřejmý.

Bagatelizace environmentálních problémů: Environmentální problémy nejsou bagatelizovány. Naopak za použití řady znaků kreslíř poukazuje na závažnost ohrožení přírody a s ním spojené laxní chování člověka.

Obrázek 3: Analyzovaný vtip č. 67

Č. 67

Námět: zdraví ovlivněné znečištěním ovzduší

Motivy: vyhublý pacient na vyšetření; zdravotní personál kárající pacienta; komíny za oknem; vitamíny nepomáhají

Postavy: pacient; doktor a zdravotní sestra

Background a interpretace: Jak již bylo zmíněno v předchozím analyzovaném příspěvku, znečištění ovzduší patřilo na začátku 90. let k neaktuálnějšími environmentálními problémům v České republice, a to především kvůli předchozímu rozvoji energetiky a dalších průmyslových závodů. Problémem byly například hnědouhelné elektrárny, které pro životní prostředí znamenají emise látek ohrožujících lidské zdraví a způsobujících okyselování prostředí¹⁰⁹; dále emise skleníkových plynů, které mají za následek změnu klimatu [Moldan, 2009]. Po roce 1989 došlo ke změně skladby průmyslové výroby a poklesu znečištění ovzduší řadou látek. Klesající trend se zastavil až na přelomu tisíciletí [Český hydrometeorologický ústav, 2014].

Znečištění ovzduší má významný vliv na zdraví obyvatel. Největším problémem kvality ovzduší v České republice jsou vysoké úrovně znečištění ovzduší prachovými částicemi. V současnosti jsou jejich zdroji především automobilová doprava a zatápění tuhými fosilními palivy. Ministerstvo životního prostředí uvádí, že mezi účinky na zdraví obyvatel je zvýšení celkové nemocnosti i úmrtnosti, zejména na onemocnění srdce a cév, snížení plicních funkcí u dětí i dospělých, zvýšení spotřeby léků při dýchacích obtížích a zkrácení délky života hlavně z důvodu vyšší úmrtnosti na choroby srdce a cév [MŽP, 2007].

Vlivům kvality ovzduší na zdraví obyvatel se věnuje i vtip Vladimíra Jiráka, publikovaný v *MF Dnes* 15. 11. 1993, čili v průběhu smogové kalamity v severních Čechách¹¹⁰. Znázorňuje svlečeného pacienta v ordinaci, jehož viditelná žebra a celková tělesná konzistence jsou indexem jeho špatného zdravotního stavu. Doktor jej kárá a říká, že „*Takhle by to nešlo – vitamíny do vás cpeme horem dolem, a podívejte, jak vypadáte.*“ Pacient, lékař i zdravotní sestra na sobě mají plynové masky, které naznačují přítomnost toxických látek v ovzduší. Na ně odkazují i kouřící komíny z podniků v pozadí (zmíněné znaky fungují formou indexů). Autor svým vtipem upozorňuje na fakt, že vitamíny nepomůžou, když je v našem životním prostředí to, co vidíme na obrázku za oknem. Zesměšňuje i nadutost a nepochopení lidí, kteří se snaží problémy řešit neúčinně místo toho, aby něco dělali s opravdovými příčinami znečištěného ovzduší.

Role přírody: Příroda je tu zobrazená v roli prostředí odehrávající se scény. Ona i zdraví obyvatel jsou prezentovány jako ohrožené člověkem.

¹⁰⁹ Patří sem například aerosolové částice, oxidy síry a dusíku.

¹¹⁰ Ten samý den vyšla přímo nad kresleným vtipem také zpráva od Romana Gallo s titulkem „Znečištěný vzduch má na svědomí tři úmrtí ze sta“.

Role člověka: Člověk je ve vtipu znázorněn jako nadutec, který nevidí a nechce vidět pravou podstatu problému. Opět se jedná o jedince žijící v civilizovaném světě. Vzhledem k tehdejší situaci lze snadno odhadnout, že se scéna odehrává v České republice, přestože to není explicitně řečeno.

Bagatelizace environmentálních problémů: O bagatelizaci environmentálních problémů v tomto případě mluvit nemůžeme. Jiránek použitými znaky (především plynovými maskami) dostatečně zdůraznil vážnost daného environmentálního rizika.

Č. 661

Námět: odpady

Motivy: geniální myšlenky způsobují odpad; poučování syna otcem; odpadky v životním prostředí; kouřící komíny

Postavy: otec; syn

Background a interpretace: Editoriální kreslený vtip Miroslava Kemela z 1. 8. 2008 míří na problematiku odpadů. Ty jsou závažným environmentálním rizikem, způsobujícím znečištění vody toxickými látkami ze skládek, znečištění ovzduší spalovnami, potenciální únik a kontaminaci okolí v případě radioaktivního odpadu atd. V roce 2008 byla Česká republika již členem Evropské unie, tudíž se řídila hierarchií nakládání s odpady, kdy upřednostňujeme materiálové a energetické využití odpadů před jejich odstraňováním. Náročnost ekonomického systému na materiály je totiž komplexním indikátorem zátěže životního prostředí [Kovanda, Hák a kol., 2012].

Na obrázku říká otec svému synovi, že na jednu vyprodukovanou geniální myšlenku připadá několik bilionů tun vyprodukovaného odpadu. Postavy se nacházejí poblíž blíže nespecifikovaného průmyslového podniku. Z jeho komínů stoupá kouř, což značí znečišťování ovzduší. Stejně tak odpadky válející se kolem dvojice (barely, z nichž

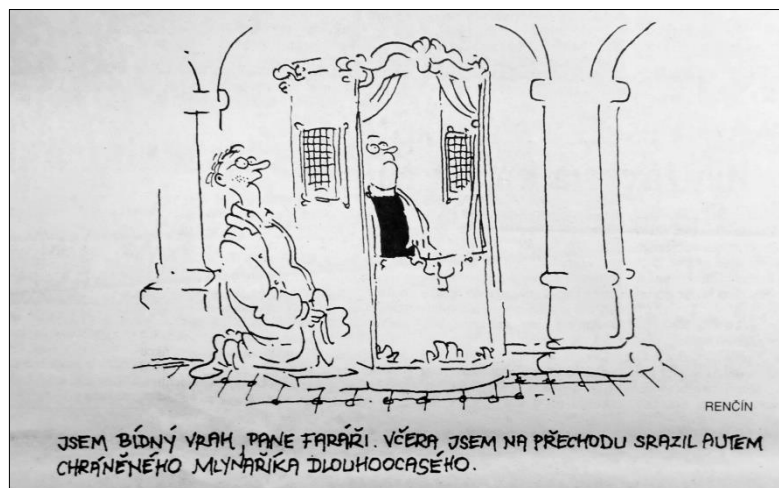
vytéká jakási tekutina, pneumatiky, stolek či stará kamna) jsou indexem pro znečištěné prostředí. Hlavním motivem tohoto vtipu je množství odpadu jako důsledek lidského pokroku. Kreslíř tentokrát nevyužil hyperboly, pouze konstatoval fakt a dal do souvislosti lidskou genialitu s nezodpovědností vůči prostředí.

Důležitý je tu vztah otce a syna. Čtenář do děje vstupuje ve chvíli, kdy starší generace poučuje tu mladší, kdy jí ukazuje, jaký svět dostane od svých rodičů. Patrná je v příspěvku jistá rezignovanost a smíření s tím, že takto civilizace jednoduše funguje.

Role přírody: Příroda je tu opět znázorňována jako ohrožená společností, lidskými vynálezy a technologiemi, které ovlivňují globální životadárny systémy na planetě Zemi.

Role člověka: Kreslíř člověka prezentuje jako geniálního a problémového zároveň. Z odpadů dělá pro lidi cosi přirozeného, nutnou daň, kterou příroda musí zaplatit za naši genialitu. Abstrakce člověka, která vychází z charakteru kapitalistické společnosti, a kterou jsem popsala v teorii, je tu patrná. Člověk je jako zdroj problémů vnímán jaksi automaticky.

Bagatelizace environmentálních problémů: Problémy nejsou bagatelizovány. Literární i výtvarná část příspěvku odkazuje na značné množství odpadu, kterým lidská populace zaplavuje Zemi. Bagatelizována je naopak smířenost s tímto stavem.

Obrázek 5: Analyzovaný vtip č. 574

Č. 574

Námět: ohrožení biodiverzity

Motivy: zpověď; vražda zvířete; farář ve zpovědnici; prostředí kostela

Postavy: muž, co se zpovídá; farář; mlynařík dlouhoocasý

Background a interpretace: Biodiverzita a její ochrana je dalším důležitým environmentálním tématem. Vladimír Renčín v deníku *Právo* 3. 10. 2007 publikoval kreslený komentář, ve kterém hlavní postava neznámého muže u zpovědi přiznává, že na přechodu srazil chráněného mlynaříka dlouhoocasého (*Aegithalos caudatus*). Tento pták není na seznamu ohrožených ptáků ČR¹¹¹, nicméně jako volně žijící pták patří mezi obecně chráněné druhy. Týká se jej ochrana v rámci soustavy Natura 2000, kterou Česká republika po roce 2004 jako nový člen EU implementovala do svojí legislativy [CENIA, 2007].

Zobrazený muž se před Bohem kaje jako bídný vrah, jelikož omylem autem srazil mlynaříka. Celá zpověď se odehrává klasicky v kostele, kde muž klečí u zpovědnice a naslouchá mu farář. Symbolika zpovědnice je patrná – kreslíř ji využil, aby prezentoval hřích. V literárním textu mluví dokonce o hříchu největším, o vraždě. Jelikož mu farář neodpovídá a obraz neobsahuje žádné další znaky, které by vypovídaly o následcích jeho chování, je zřejmé, že nejdůležitější prvek celého příspěvku je právě pocit viny. Renčín využívá hyperbolu, když vkládá postavě do úst slova o bídném vrahovi, a zesměšňuje tak ochranu přírody jako takovou.

Role přírody: Přírodu, zastupovanou mlynaříkem dlouhoocasým, karikaturista zobrazuje jako ohroženou člověkem a jeho technologiemi (v tomto případě je to automobil).

Role člověka: Člověk je prezentován jako prvek ohrožení, který svého počínání ovšem hluboce lituje. Jelikož je tato lítost záměrně autorem příspěvku přehnaná a dohnaná do extrému, vlastnost člověka, kterou vtip zesměšňuje na prvním místě, je jeho environmentální cítění.

Bagatelizace environmentálních problémů: Ochrana druhové rozmanitosti je v tomto konkrétním případě bagatelizována.

---

¹¹¹ Vyskytuje se na celém území Eurasie, IUCN jej klasifikuje jako málo dotčený druh [BirdLife International, 2015].

Obrázek 6: Analyzovaný vtíp č. 6

Č. 6

Námět: kácení lesů

Motivy: vykácený les; údiv lesníka; zneklidnění pánové; obložené kanceláře dřevem; řidič čte v autě noviny

Postavy: lesník; dva úředníci; řidič

Background a interpretace: Příspěvek Tomáše Gayera byl otištěn 14. 1. 1993 v novinách *Lidová demokracie*. Věnuje se problematice lesů, jejichž úbytek je snad nejviditelnějším dlouhodobým důsledkem přítomnosti člověka na Zemi [Moldan, 2009]. Svačina [2000] uvádí, že těžba dřeva na území České republiky měla až do poloviny 80. let stoupající charakter. Během restitucí vlastnictví lesních pozemků došlo v letech 1991–1992 ke krátkodobému poklesu, od roku 1993 těžba dřeva opět vzrostla a přiblížila se k průměru 80. let.

Gayler ve vtipu zobrazuje území poseté pařezy a lesníka, který se s údivem vysmívá dvěma mužům v oblecích a říká: „Zneklidňuje? No to je ohromný! A čím myslíte, že máte obložený kanceláře?“ Jeden z mužů, kteří přijeli autem, a na něž za volantem čeká řidič, drží pod paží zápisník, což vyvolává dojem, že se jedná o úředníky kontrolující stav lesa a jeho těžební možnosti¹¹². Čekající řidič je k situaci lhostejný, čte si noviny.

Autor vtipu pomocí literární části příspěvku upozorňuje na pokrytectví společnosti, která se sice tváří, že lesy chrání a zabraňuje jejich plošné těžbě, ale v reálném životě dochází k opaku. Zobrazení úředníci jsou odtrženi od skutečnosti, kterou jim zprostředkovává muž, co v lese pracuje.

Role přírody: Kácené lesy s indexy holých pařezů označují přírodu ohroženou člověkem, která po těžbě ztrácí na svojí atraktivitě, je bezcenná a na pohled fádni.

¹¹² Svačina [2000] uvádí, že těžba dřeva v rozsahu odpovídajícím těžebním možnostem je nezbytnou součástí trvale udržitelného hospodaření v lesích a sleduje jak obnovu porostů, tak i jejich výchovu.

Role člověka: I v tomto kresleném vtipu je člověk zobrazen v roli původce problémů, který se ke svému konání navíc staví pokrytecky (úředníci), či lhostejně (řidič). Vzhledem k zastoupení různých profesí ve vtipu a jejich postoje k problému, můžeme hovořit o jakési společné vině – lesník stromy pokácí, úředníci schválí, nezainteresovaní občané věc jednoduše ignorují.

Bagatelizace environmentálních problémů: Autor problém lesní těžby nebagatelizuje, naopak. Pomocí přímé řeči lesníka pojmenovává problém, přestože není jasné, zda se jedná o problém vážný nebo k pousmání.

Obrázek 7: Analyzovaný vtip č. 487

Č. 487

Námět: globální oteplování

Motivy: Klaus nachází pozitiva na globálním oteplování; ženy s krátkými sukněmi; motiv zeleného aktivisty; obrys domů v dáli; v pozadí matka s kočárkem

Postavy: Václav Klaus; dvě anonymní slečny; ochránce přírody; matka s dítětem

Background a interpretace: Václav Klaus byl v analyzovaném kresleném humoru zobrazován mnohokrát a často to bylo v souvislosti s jeho přístupem ke změně klimatu. Environmentální problém klimatické změny, který je zařazen mezi výše popsanych devět planetárních mezi, je ve vědecké obci považován za vůbec nejvážnější ohrožení životního prostředí v celosvětovém měřítku, ke kterému velkou měrou přispívají antropogenní emise skleníkových plynů [Moldan, 2009]. Mezi klimatické změny patří oteplování a s ním související tání ledovců a zvýšení hladiny moří, častější výskyt extrémů počasí a přírodních katastrof. Dle Fostera, Clarka a Yorka [2010] tato mez již byla překročena.

Ne všichni ale klimatické změny berou vážně. Jedním z těchto klimaskeptiků je Václav Klaus, který dlouhodobě odmítá riziko globálního oteplování a především

dominantní vliv člověka na klima. Právě v roce 2007 vydal knihu *Modrá, nikoli zelená planeta*, kde shrnuje svoje stanovisko¹¹³.

Analyzovaný kreslený vtip Miroslava Kemela z února 2007 zobrazuje Klause, kterému je teplo (indexem jsou kapky potu na čele a svléknutý svršek), a jenž prohlašuje směrem k ochránci s cedulí STOP a zeleným čtyřlístkem symbolizujícím Stranu zelených na tričku: „*Já se vám divím. To si na tom oteplování opravdu nedokážete najít nic pozitivního?*“ Klaus se přitom ohlíží na pozitiva, která shledává on – krátké sukně kolemjdoucích slečen. Příspěvek vyšel v únoru a reagoval na nezvykle teplé počasí.

Role přírody: Přírodu Kemel vykreslil jako víceméně bezproblémovou. Nikde nezobrazuje komíny či cokoliv jiného, co by naznačovalo znečištěné prostředí. Jejím projevem je v tomto případě pouze teplota ovzduší, pro kterou autor příspěvku použil indexy letního oblečení a potu.

Role člověka: Vedle ochránce a kolemjdoucích, kteří se ovšem nijak zvlášť neprojevují, Kemel karikuje zejména Václava Klause a jeho přístup k tématu. Z obrazu je patrná jeho zarputilost při popírání klimatických změn, která je ale v opozici s tím, co cítí jeho tělo. Lidská vlastnost, na kterou se kreslíř především zaměřuje, je bagatelizace celého problému.

Bagatelizace environmentálních problémů: Jak vyplývá z odstavců výše, klimatická změna v tomto příspěvku je zlehčována, a to i z toho důvodu, že prostor k vyjádření dostal prakticky pouze Václav Klaus.

Obrázek 8: Analyzovaný vtip č. 550

Č. 550

Námět: rozmary počasí

Motivy: referendum ohledně rozmarů počasí; skupina lidí oslovuje přírodu; apel na přírodu; krajina v dáli

¹¹³ V podobném duchu pokračoval knižkou *Modrá planeta v ohrožení* o dva roky později.

Postavy: tři anonymní pánové; příroda

Background a interpretace: Projevem změn klimatu jsou i výkyvy počasí a časté přírodní katastrofy, jako například cyklony, tornáda apod. Jak vyplynulo z obsahové analýzy, kreslíři v létě často zobrazují extrémní vedra, v zimě zase sněhové kalamity. Jedním z takových příspěvků je i editoriální kreslený vtíp od Vladimíra Renčina, který otisklo *Právo* 30. 7. 2007.

Skupina tří anonymních mužů vzhlíží s papírem v ruce směrem k obloze a oslovuje přírodu s tím, že ji chce seznámit s výsledky jakéhosi referenda ohledně rozmarů počasí. Pánové na přírodu apelují, aby se podle něj zařídila. Kresba nezobrazuje nic navíc – muži stojí v jednoduchém oblečení v krajině, za nimi se rýsují oblaka. Jak je u Renčina zvykem¹¹⁴, nemají postavy znázorňovat nikoho konkrétního, naopak jsou to zástupci obecně vnímaného českého občana, který nijak nevyčíná z davu. Tomuto stereotypu, který bychom mohli po vzoru Földváriho [2006] nazvat jistým švejkovstvím, vyjadřuje všeobecný postoj veřejnosti ke zkoumaným otázkám. Pánové na obrázku troufale oslovují přírodu, dokonce jí nepřímou nařizují, aby se podle nich zařídila. Celá situace vyznívá vtípně zejména proto, že je jejich přístup přehnaný a nadsazený. Renčín tak naráží na výjimečné postavení lidského druhu, který si bláhově nárokuje vládu nad veškerou přírodou kolem. O to humornější je, že pro tyto účely použil svoje „Švejky“ s plnými břichy a stejnokrojem obyčejného pracujícího občana, trpící iluzí o přehnané výjimečnosti.

Role přírody: Vtíp zobrazuje přírodu jako jednu z hlavních postav, která je oslovena kvůli své nedokonalosti a potřebě být napravena člověkem.

Role člověka: Znázornění muži jsou v roli výjimečných bytostí, kteří se domnívají, že vládnou světu kolem nich.

Bagatelizace environmentálních problémů: Nedá se přesně určit, zda jsou v tomto případě environmentální otázky bagatelizovány, či ne. Na problémy životního prostředí autor vtípu přímo neupozorňuje. Pokud něco znevažuje, je to pocit lidské výjimečnosti, kterým si společnost zdůvodňuje své konání.

---

¹¹⁴ Potvrzuje to například Kornel Földvári [2006] v knize *O karikatuře*.

Obrázek 9: Analyzovaný vtip č. 347

Č. 347

Námět: chov hospodářských zvířat

Motivy: skot v kravíně; šílenost krav; prostředí budovy

Postavy: krávy

Background a interpretace: Tzv. nemoc šílených krav (BSE, bovinní spongiformní encefalopatie), jejíž případný přenos ze skotu na člověka vyvolává Creutzfeldt-Jakobovu nemoc, se poprvé objevila v roce 1985 na Britských ostrovech. V České republice byla diagnostikována roce 2001 [Státní veterinární správa, ©2009–2016]. Tehdejší hrozba obcházející Evropu, vyústila v sérii opatření Evropské unie a dalších států, která měla šíření nemoci zabránit – byly definovány rizikové části zvířat a nově nařízena úplná likvidace masokostní moučky a kafilerního tuku¹¹⁵. Na přelomu tisíciletí státy zahájily vyšetřování pomocí tzv. rychlých imunologických testů, zvířata se začala aktivně monitorovat a ve velkém porážet.

BSE patří mezi fenomény, které byly výše popsány jako rizika moderní společnosti. Ta mj. prostupují do všech oblastí ekonomického i sociálního života, a co je důležitější, i do budoucnosti. Nejsou omezena v prostoru ani v čase [Beck, 2004]. Rozšíření nemoci na přelomu tisíciletí se odrazilo i v obsahu kresleného humoru. Vtip Miroslava Kemela z 15. 1. 2001 v *Hospodářských novinách* je jeden z řady zkoumaných příspěvků, které se tomuto tématu věnovaly.

¹¹⁵ Podle Státní veterinární správy bylo hlavním zdrojem nákazy krmivo kontaminované BSE prionem, čili krmivo s obsahem masokostní moučky nebo mléčné náhražky na bázi kafilerního tuku [Státní veterinární správa, ©2009-2016].

Na obrázku je znázorněno šest krav. Podle naznačeného okna v pozadí stojí zvířata uvnitř kravína, pod nimi je seno. Jsou seřazená vedle sebe, mají místo tak akorát na to, aby otočila hlavou ke zvířeti stojícímu v sousedství. Jedna z krav prohlašuje: „*Připadá mi, že zůstat v těchto podmínkách normální, je šílené*“. Kreslíř nevyužívá přímého označení BSE, přesto je odkaz na tehdy aktuální hrozbu zřejmý. Vtip je, na rozdíl od předchozích, vyprávěn zvířetem, které má antropomorfní charakteristiky a komentuje lidskou společnost. Kráva odsuzuje podmínky, ve kterých jsou hospodářská zvířata chována, a naznačuje přirozenost zešílení za těchto okolností. I když podmínky chovu (pokud nepočítáme způsob krmení) nemají na výskyt BSE vliv, je naše společnost přírodou obviněna z toho, jak se k mimolidským bytostem chová. Je tou, která musí snášet následky těchto rizik, zároveň však tou, která rizika sama vytvořila.

Role přírody: Příroda je v Kemelově literárně-výtvarném textu zobrazena jako ohrožená.

Role člověka: Člověk, přestože ve vtipu nefiguruje, je nepřímě označen za původce problémů. Nejedná se o jedince, který krávy zavřel a uvázal, jedná se o moderní společnost, která tyto podmínky chovu skotu schvaluje. Vydělení se z přírody a environmentální problémy plynoucí z hierarchizace společnosti, které popisuje Bookchin [1982] jsou v tomto případě zřejmé.

Bagatelizace environmentálních problémů: Může se zdát, že dané riziko v příspěvku bagatelizováno je, a to především kvůli stylu, jakým zvířata situaci komentují. Postěžují si prostřednictvím vtipu, který jim kreslíř vloží do úst. Celkově však vtip působí spíše tragikomicky. Jeho cílem není rozesmát čtenáře, ale upozornit na problém.

Obrázek 10: Analyzovaný vtip č. 705

Č. 705

Námět: těžební limity

Motivy: nález zdroje kyslíku a vody; planeta Země; vesmírná loď; posádka žádá o prolomení těžebních limitů

Postavy: posádka vesmírné lodi

Background a interpretace: Limity těžby uhlí jsou téma, se kterým se Česká republika vypořádává už od roku 1991. Tehdy byly závazným usnesením vlády nastaveny linie, za které nesmí postoupit těžby v jednotlivých severočeských dolech¹¹⁶, aby se zabránilo další likvidaci obcí, devastaci krajiny a znečištění ovzduší. V následujících letech se však opakovaně mluvilo o prolomení těžebních limitů. V roce 2014, kdy byl publikován tento kreslený vtip od Miroslava Kemela, bylo jednání o limitech opět aktuální. Za jejich prolomením stál premiér v demisi Jiřího Rusnoka, prezident Miloš Zeman a především těžební společnosti a horníci. Proti se postavili obyvatelé obce Horního Jiřetína, která by byla v případě prolomení limitů u blízkého dolu ohrožena, a ochránci přírody. Tuto diskuzi reflektoval i Kemel v příspěvku z *MF Dnes* 26. 4. 2014.

Kreslířův vtip zobrazuje loď ve vesmíru, kolem které jsou různě velké částice a v dále planeta Země (poznáme ji podle rozložení světadílů). Z vesmírné lodi vychází charakteristická komiksová bublina, v níž je napsáno: „Našli jsme zdroj O_2 a H_2O , žádáme

¹¹⁶ Popis těžby omezím v rámci ČR pouze na sever Čech, jelikož jak uvádí Václav Valášek [1998: 236], průmyslově lze využít pouze tyto hnědohelné pánve. Všechna ostatní ložiska jsou buď jen geologickými zajímavostmi, mají místně omezený význam nebo jsou již vytěžena [s. 236].

o povolení k prolomení těžebních limitů“. Přímo nejsou znázorněny žádné postavy, ale z obrázku vyplývá, že mluví posádka na lodi, a že to bude posádka mimozemská vzhledem k tomu, že Země a její zdroje právě objevila. Jedná se o jednoduchou kresbu, která je ovšem bohatá ve své konotační rovině. Autor těžbou vody a kyslíku naráží na těžbu uhlí v severočeských dolech – už pouhé slovní spojení „prolomení těžebních limitů“ funguje spolehlivě jako odkaz na reálné události té doby. Jeho postavy chtějí vytěžit kyslík a vodu na naší planetě, čímž by lidstvu de facto znemožnily další existenci. Posádka o prolomení žádá se samozřejmostí a bez jakýchkoliv výčitek. Kemel tak karikuje i chování vlády a těžebních společností, které nedbají na názor obyvatel daného území.

Role přírody: Autor kresby přírodu znázorňuje prostřednictvím planety a jejích zdrojů. Jedná se o přírodu ohroženou lidskou společností (přestože tady společnost není tak docela lidská).

Role člověka: Jak už bylo řečeno, lidský druh se v tomto mediálním příspěvku nevyskytuje, nicméně odkaz na člověka je zřejmý. Opět to není jedinec, ale moderní společnost, která nepromyšleně využívá zdrojů přírody. V tomto případě ji můžeme i dále specifikovat na zástupce společnosti české.

Bagatelizace environmentálních problémů: Problémy nejsou bagatelizovány, naopak jim autor kresby přisoudil velkou váhu, když úroveň těžby povýšil ze záležitosti severočeské na celoplanetární.

Obrázek 11: Analyzovaný vtip č. 266

Č. 266

Námět: spuštění Temelína

Motivy: protestující aktivisté; Zeman nařizuje zasypání Temelína; nesouhlas Grégra; spuštění Temelína; rozmačkání zvířátek

Postavy: Miloš Zeman; Miroslav Grégr; zvířátka; dělníci

Background a interpretace: V červenci 2000 byl podle plánu zavezen palivem první blok jaderné elektrárny Temelín. V říjnu téhož roku bylo palivo aktivováno a v prosinci Temelín připojen do rozvodné sítě. V období, kdy vznikl daný komiksový strip, bylo tedy spuštění JETE velmi aktuální a diskutovanou otázkou¹¹⁷. 12. 9. 2000 si jej za téma jednoho z dílů svého komiksového seriálu *Dlouhý nos* v *Lidových novinách* zvolili autoři Joke&Gögh s kreslířem Štěpánem Marešem.

Strip je složen z pěti oken. První dva obsahují postavy Miroslava Grégra a Miloše Zemana, který pod tlakem protestujících aktivistů na ulici rozhodne o zasypání Temelína. Ve třetím se scéna a postavy mění. Temelín je pomocí lan a naznačeného jeřábu koordinovaně spuštěn do obrovské jámy, pod níž se nachází krtek (znázorněn je ryze symbolicky, pomocí slova „krtek“). Čtvrté okno zobrazuje detail krtka a dalších zvířat (tentokrát není zobrazení symbolické, ale ikonické), která společně volají, že se je Temelín chystá rozmačkat. Vše komentuje vypravěč v er-formě slovy, že zvířátka brání spuštění Temelína vlastním tělem. V posledním panelu vypravěč pokračuje: „*Marně. Rozmačkalo je to... Spuštění Temelína vždycky někdo odnese!*“

Strip pracuje se stereotypním zobrazením postavy Miloše Zemana (v kapse má lahev becherovky, v ústech cigaretu, jeho postoj těla je taktéž snadno identifikovatelný) i Miroslava Grégra, který do poslední chvíle urputně brání „svůj“ Temelín (v prvním okně má zaťatou pěst a paličatě se zkřiveným obličejem volá „*Néé!*“). Zajímavý je v tomto případě výběr zvířat, které má JETE rozmačkat. Krtek je prezentován ve svojí známé podobě odkazující na postavičku z díla Zdeňka Milera, která je v určité rovině jakýmsi symbolem přívlastku český. Jeho rozmačkání tedy zároveň můžeme interpretovat jako zničení hodnot naší společnosti, které nastane ve chvíli spuštění. Toto spuštění je slovní hříčkou, kterou Mareš zvýrazňuje za pomoci tučného fontu písma. Nechápeme jej tedy doslova jako spuštění do země, ale jako spuštění provozu. Vtip vznikl v době, kdy již bylo jasné, že Temelín bude zprovozněn. Konečné vypravěčovo prohlášení, že spuštění Temelína vždycky někdo odnese, značí potenciální nebezpečí elektrárny pro životní prostředí i lidi, kteří jsou v problému zainteresováni. Stejně tak však vyvolává dojem jisté nedůležitosti podobných rozhodnutí. V každém případě totiž bude nějaký poražený.

Role přírody: Příroda je prezentována krtkem a ostatními živočichy. Opět se jedná o entity přímo ohrožené jednáním člověka.

---

¹¹⁷ Protesty ochránců přírody, sousedního Rakouska a kontroly z Evropské unie byly zevrubně popsány v teoretické části práce.

Role člověka: Kromě aktivistů, kteří protestují proti Temelínu, ale podrobněji popsáni nejsou, je lidská společnost v tomto případě zastoupená Zemanem a Grégrem, kteří jako členové vlády za Temelín bojovali, a tím ohrožovali životní prostředí. Ani v tomto jejich konečném rozhodnutí nekonali jinak. Nejedná se tedy o kritiku společnosti, ale spíše parodii konkrétních jedinců.

Bagatelizace environmentálních problémů: Otázka jaderné elektrárny, potažmo celého sporu obecně, bagatelizována je. V denotační rovině je spuštění Temelína nebezpečné pouze pro pár zvířat, která bezbranně volají o pomoc. Pojmenování skutečných rizik chybí, také apel na konci působí značně ironicky.

Obrázek 12: Analyzovaný vtip č. 5

Č. 5

Námět: tržní vztah člověka k přírodě

Motivy: ptáci sedící na větvi; tržní chování; muž v okně; prázdné krmítko; zimní počasí

Postavy: ptáci; anonymní muž

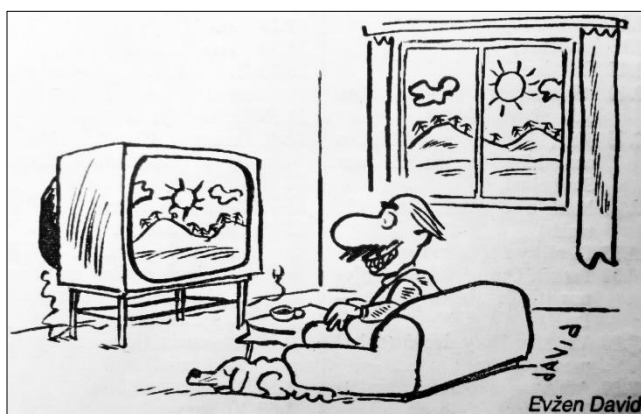
Background a interpretace: Kreslený vtip Michala Marčáka z 12. 1. 1993 publikoval deník *Práce*. Jeho námětem je vztah k přírodě, který závisí na tržním chování člověka. Vyšel v období, kdy se náš trh poprvé v plné míře otevřel zahraničnímu kapitálu a docházelo k procesům privatizace a komodifikace, popsaným výše. Také ochrana přírody byla poprvé chápána v souvislostech tržních mechanismů. Podle environmentální ekonomie je základní příčinou problémů životního prostředí tzv. tržní selhání, kdy trh sám o sobě není schopen vyřešit problémy životního prostředí například v souvislosti s veřejnými statky [CENIA, 2016]. Ekologické chování pro spotřebitele zkrátka není efektivní. A právě na to naráží autor vtipu prostřednictvím dvou ptáků znázorněných jako hlavní postavy.

U okna v zasněžené scenérii stojí prázdné krmítko a ptáci na větvi čekají, co se stane dál. Jeden z ptáků mluví o neznámém muži v okně: „*Pokud se zachová trzně, tak jsme v hajzlu*“. Jedná se tedy o vtip, který proti sobě staví tržní chování a pomoc přírodě.

Role přírody: Marčák přírodu znázorňuje jako závislou na chování člověka, danou mu na milost. V kreslířově podání se jedná o přírodu, která je zranitelná a potřebuje pomoc, ale ve společnosti orientované na zisk se jí těžko dovolává.

Role člověka: Lidé jsou ve vtipu prezentováni především jako spotřebitelé, součásti kapitalistického systému, který se i na otázky ochrany přírody dívá optikou výhodné/nevýhodné. Není tu obviňován lidský druh obecně, pouze ta jeho část, která se vydělila od přírody a hierarchizovala.

Bagatelizace environmentálních problémů: Problémy životního prostředí nejsou zlehčovány. Autor používá jaderného slovníku, aby upozornil na závažné nedostatky soudobé společnosti.

Obrázek 13: Analyzovaný vtip č. 113

Č. 113

Námět: odtržení od přírody kvůli technologiím

Motivy: muž sleduje televizi; obraz přírody v televizi; obraz přírody za oknem; prostředí obývacího pokoje

Postavy: anonymní muž

Background a interpretace: Analyzovaný vtip je jedním ze série anekdot, které deník *Práce* publikoval v rámci televizního programu. Různí autoři v ní upozorňovali na odtržení člověka od přírody kvůli novým technologiím, především televizi. Toto médium je v České republice rozšířeno už od 1. poloviny 50. let, kdy začala vysílat *Československá televize* [Končelík, Večeřa, Orság, 2010], nicméně až o čtyřicet let později následkem

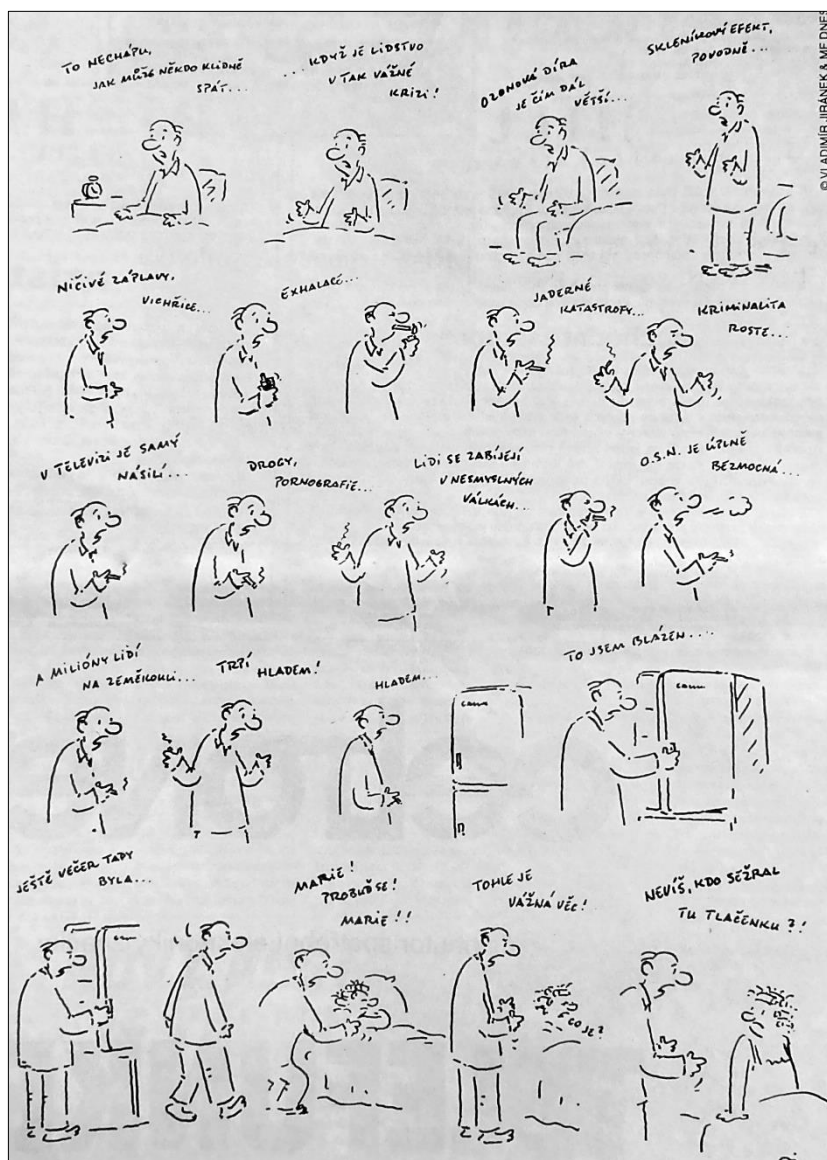
komercializace a vzniku nových televizních stanic divákům nabídlo dříve nebývalé možnosti.

Autor Evžen David znázornil 4. 6. 1994 stereotypní podobu obývacího pokoje v mnohých českých domácnostech: na pohovce sedí muž s kávou položenou na konferenčním stolku před ním. Na podlaze vedle pohovky leží pes, před dvojicí hraje televize. Pro vyjádření mužovy spokojenosti použil autor index širokého úsměvu, naopak pes má zavřené oči a spí. Nejdůležitější součástí vtipu beze slov je však televizní program – na obrazovce běží přírodní scénérie, přičemž ten samý výjev se čtenáři naskytne při pohledu na okno, umístěné ve zdi obývacího pokoje. Kopie je to téměř dokonalá – Slunce, mračna a zvlněná krajina se stromy pod nimi. Interpretace tohoto příspěvku je nasnadě. Lidé přírodu vnímají skrze zprostředkovatele, technologie, a neuvědomují si, že ta reálná je venku, za zdmi obývacího pokoje. Autor tak naráží na změněné vnímání přírody a oblibu nejrůznějších televizních dokumentů, které lidem nahrazují skutečnou interakci se světem kolem nás.

Role přírody: David zobrazuje přírodu dokonalou, krásnou, ale člověku vzdálenou.

Role člověka: Jedinec na gauči je ve vtipu zobrazen jako odtržený od přírody, neuvědomující si svoje paradoxní chování. Patrný je tu konzumerismus, sociální vzorec, určující jednání lidí ve společnosti.

Bagatelizace environmentálních problémů: Vzhledem k formě a umístění této kreslené anekdoty můžeme říct, že je problém zjednodušen a bagatelizován.

Obrázek 14: Analyzovaný vtip č. 98

Č. 98

Námět: lidstvo v krizi

Motivy: krize civilizace; lidstvo má vážné problémy; miliony lidí trpí hladem; hledá se tlačenka

Postavy: manžel manželka; lidstvo

Background a interpretace: Námětem analyzovaného vtipu ve formě komiksu jsou civilizační problémy, jako kriminalita, drogy, hlad a environmentální otázky typu ozónové díry a skleníkového efektu. Vladimír Jiránek v *MF Dnes* roku 1994 k jejich demonstraci využil postavu neznámého muže, který se v noci vzbudí vedle manželky a začne monolog o tom, jak je lidstvo v krizi. Tento jeho monolog je postupně doprovázen zapálenou cigaretou (ve chvíli, když mluví o znečištěném ovzduší) a otevřením lednice, ke kterému dojde v momentě, když hlavní postava připomene miliony lidí na světě trpících hladem.

Tehdy se muž zastaví, zírá do lednice a říká: „*To jsem blázen... ještě včera tady byla...*“
Vrátí se vzbudit manželku a dovolává se zmizelé tlačanky.

Jiránek za použití stereotypu obyčejného českého človíčka vykresluje lidskou společnost jako vědomou si problémů, kterým čelí a které způsobuje, nicméně neochotnou ve svém chování cokoliv měnit. V příspěvku autor pojmenoval zásadní společenská a environmentální rizika a postavil proti nim uvědomělého, ale slabého a pohodlného člověka. Dovoláváním se tlačanky na konci odkazuje na žebříček hodnot obyčejného člověka a na zájem o řešení globálních problémů, který bude aktuální jedině tehdy, když nejprve naplníme naše základní potřeby.

Role přírody: Příroda v komikse není přímo zastoupena. Hovoří se tam však o jejích problémech, jako je ozónová díra nebo přírodní katastrofy. Autor ovšem o těchto fenoménech nemluví jako o známkách ohrožení životního prostředí. V tomto příspěvku jsou pro něj něčím, co naopak ohrožuje lidstvo.

Role člověka: Lidstvo je v krizi. Je ohroženo samo sebou i přírodou kolem, ovšem na úrovni jednotlivce není schopno ani ochotno tato ohrožení řešit. Přestože vtip zobrazuje jedinou hlavní postavu, ta pouze reprezentuje lidskou populaci na Zemi obecně, která je významným spouštěčem globálních problémů. Jedná se o abstrakt člověka jako přirozeného problému, jenž vychází z chování lidí v moderní společnosti.

Bagatelizace environmentálních problémů: Environmentální problémy jsou zmíněny, ovšem v porovnání s ostatními prvky komiksu jsou upozadřovány a bagatelizovány. Také závěrečná pointa uvedené problémy značně zlehčuje.

Obrázek 15: Analyzovaný vtip č. 453

Č. 453

Námět: globalizace

Motivy: kurzy globalizace; ďábel u vstupních dveří; Bůh přichází na lekce; skalnatá krajina kolem

Postavy: ďábel; Bůh

Background a interpretace: V souvislosti se zasedáním brettonwoodských institucí v Praze roku 2000 se v obsahu mnohých kreslených vtipů objevilo téma globalizace a jejich pozitiv a negativ v širších souvislostech. Jedním z takových příspěvků je i tento od Miroslava Kemela, publikovaný v *Hospodářských novinách*.

Ivan Rynda [2012] uvádí, že se svět ve své komunikační epoše (od konce 19. století po současnost) změnil podstatně nejen v otázkách velikosti a míry, ale i svojí kvalitou. Počínaje komunikační revolucí došlo ke kvalitativní změně fungování společnosti – veškeré vlivy působí obecně na globální úrovni a mají také všestrannou zpětnou vazbu na jednotlivce. Mezi znaky globalizace podle Ryndy patří časoprostorová komprese, výskyt globálních problémů vyžadujících globální řešení, celoplanetární katastrofy, exponenciální růst populace, znečištění a dalších fenoménů, souvislosti uvnitř uzavřeného systému, asymetrie a nelinearity ve vývoji společnosti a tzv. dvojí pravdy, které ukazují jen na jednu stránku věci a opomíjejí další [tamtéž]. Toto propojení v rovině prostoru, času a informací přináší nejen pozitiva, ale i globální problémy, na něž se zaměřila řada kreslených vtipů právě v tomto období.

Kemelův vtip zobrazuje dvě postavy a zároveň dva symboly důsledků globalizace – ďábla a Boha. Oba se nacházejí na blíže neurčeném místě (že se jedná o Zemi, kreslíř naznačil ikonami skály, půdy a oblaků). Ďábel, stereotypně zobrazený s rohy a ocasem,

otevřít dveře s cedulí „Kursy globalizace“, ke kterým přichází Bůh (se symbolem božího oka nad hlavou). Ten má skloněnou hlavu, v jeho tváři se zračí určitá neochota a bezradnost, na zádech má batoh, který je v tomto případě použit jako index cesty, kterou Bůh na kurz podstoupil. Výjev lze interpretovat jako zlo, které se již naučilo, jak fungovat v globalizovaném světě, a dobro, které přichází, aby se to naučilo také. Autor tím upozornil na množství globálních problémů, k nimž lidstvo musí najít řešení. Na potřebu naučit se šířit dobro pomocí globalizačních procesů.

Role přírody a člověka: Příroda je v tomto editoriálním vtipu v denotační rovině reprezentována pouze prostředím, ve kterém se scéna odehrává. Hlubší význam ovšem odkazuje na lidstvo i přírodu v jednom, jelikož v globalizovaném světě nelze tyto roviny oddělit. Obě jsou ohroženými i ohrožujícími zároveň.

Bagatelizace environmentálních problémů: Environmentální (a v tomto případě globální) problémy bagatelizovány nejsou. Naopak jsou díky uvedené symbolice a přítomnosti dobra a zla podstatně zdůrazněny.

Obrázek 16: Analyzovaný vtip č. 290

Č. 290

Námět: peníze zdrojem štěstí

Motivy: peníze jsou zdrojem štěstí; jsou také jiné zdroje štěstí; muž sedící v křesle, čtoucí noviny

Postavy: anonymní muž

Background a interpretace: Miroslav Kemel 29. 9. 2000 publikoval v *Hospodářských novinách* kreslený komentář na téma peníze. Ve třech na sebe navazujících obrázcích znázorňujících jednoho a toho samého muže polemizuje prostřednictvím hlavní postavy

o zdrojích štěstí. Tato postava pročítá noviny a na základě jejich obsahu konstatuje: „*Peníze, furt jenom peníze... Jako kdyby neexistovaly alternativní zdroje štěstí.*“

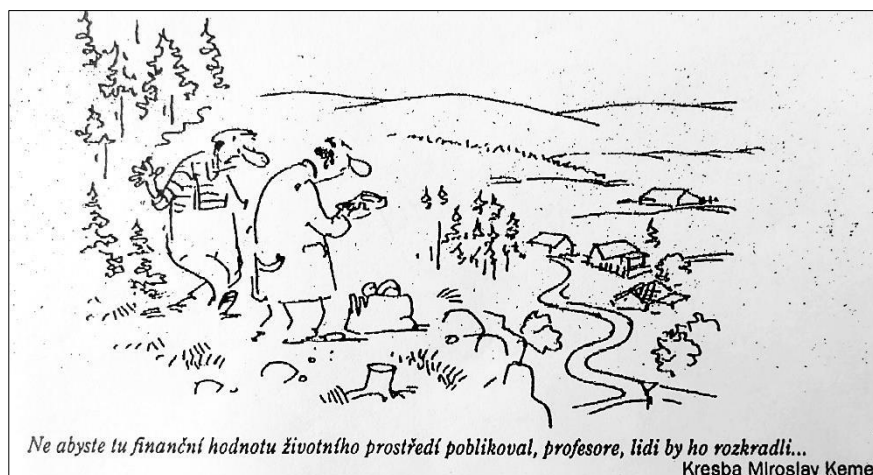
Tento komentář je velmi zajímavý z hlediska ekologické ekonomie, která se snaží mj. hledat nové ukazatele lidského blahobytu. Tomáš Hák [2010] popisuje například indikátor šťastné planety, který se pokouší měřit kvalitu života ve vztahu k životnímu prostředí. „*Neodhaluje pouze ,nejšťastnější zemi‘; státy umístěné na špičce seznamu jsou státy, které pro zajištění spokojeného života svých obyvatel spotřebovávají nejméně přírodních zdrojů*“ [s. 40]. Tento a další indikátory přispívají k diskusi, kterou vyvolává i Kemelův kreslený hrdina. Diskuzi, která zpochybňuje peníze a s nimi i hrubý domácí produkt a jiné ukazatele, jež v západním světě orientovaném na ekonomický růst platí za jediné správné.

Důležitá je v tomto vtipu i přítomnost novin, které čte znázorňovaný muž. Symbolizují tržní systém, který je občanům vnucován prostřednictvím tradičních médií. Úsměvná je tu skutečnost, že byl komentář publikován v *Hospodářských novinách*, které dávají ze všech českých deníků nejvíce prostoru informacím o ekonomice, byznysu, finančních trzích a servisu pro podnikatele [Hospodářské noviny, ©2016].

Role přírody: Příroda v tomto případě zobrazena není.

Role člověka: Autor pomocí jednoduché kresby a především literárního textu pod ní zdůrazňuje roli člověka jako součást systému, který je orientovaný na ekonomický růst a svoje štěstí měří prostřednictvím množství financí.

Bagatelizace environmentálních problémů: Nedá se říci, zda je problém bagatelizován. Životní prostředí v příspěvku přímo zmíněno není. Autor vtipu dává prostor čtenářově fantazii, aby si na nastolenou otázku odpověděl sám, popřípadě mezi své zdroje štěstí zahrnul také příznivé životní prostředí.

Č. 100

Námět: hodnota životního prostředí

Motivy: profesor zjišťuje finanční hodnotu životního prostředí; muž varuje před jejím publikováním; lidé jako zloději; krásná krajina kolem

Postavy: profesor; druhý muž; lidé

Background a interpretace: Konceptem, který vychází z vymezení hodnot přírody za účelem řešení environmentálních problémů, jsou ekosystémové služby. Moldan [2009] koncept popisuje jako vztah mezi službami přírody, lidským blahobytem a hnacími silami změn, přičemž ekosystémové služby mohou být zásobovací, regulační, kulturní a podpůrné. Protože je člověk absolutně závislý na ekosystémech planety Země, znehodnocování jejich služeb často způsobuje značné škody [tamtéž]. Právě na tom je založené finanční ocenění služeb a statků životního prostředí, které má být argumentem pro jeho ochranu¹¹⁸.

Podobnému ohodnocení přírody se věnuje i vtip kreslíře Miroslava Kemela v *Lidových novinách*. Klasický kreslený komentář znázorňuje dva muže uprostřed přírody. První z nich je oblečený do pracovního úboru, budícího dojem, že jde o vesničana z blízké vsi znázorněné na obrázku. Promlouvá k druhému muži v kabátu, jenž drží jakýsi přístroj a vedle sebe má položenou brašnu: „Ne abyste tu finanční hodnotu životního prostředí publikoval, profesore, lidi by ho rozkradli...“ Vesničan přichází s prostým názorem, který ovšem částečně odpovídá skutečnosti. Finanční ohodnocení přírody vede nejen k její

¹¹⁸ Ucelený projekt ekosystémových služeb byl vypracován až v *Miléniovém hodnocení ekosystémů* v roce 2005, nicméně myšlenka ocenění přírody, která mu předcházela, není novinkou. Spojení trhu a životního prostředí se věnovala řada kreslených vtipů v českých denících už v 1. pol. 90. let. Vychází z prostého předpokladu, že lidé chrání to, co pro ně má vyčísitelnou hodnotu. „Naprostě opodstatněné úsilí ukázat politikům a řídicím pracovníkům, že hodnota přírody není ani nulová, ani nekonečná, ale někde mezi oběma krajnostmi, se až do poloviny 90. let 20. století omezovalo jen na úzký okruh zasvěcenců. Od té doby se koncepce ekosystémových služeb i přes svá zřetelná omezení již definitivně stala v mnoha zemích nedílnou součástí ochrany přírody“ [Plesník, 2012].

ochraně, ale i k opačnému efektu, jejímu zneužití. Kemel tak ve vtipu zprostředkovává debatu ohledně ocenění přírodních služeb, které lze na jednu stranu považovat za přínos, na druhou za ponížení přírody na pouhý artikl, jenž může být koupen, ale také ukraden.

Role přírody: Autor přírodu prezentuje jako cennou a užitečnou, a tím pádem ohroženou člověkem.

Role člověka: Člověk je zobrazen jako spotřebitel, který přírodu chápe především z hlediska jejích statků a služeb. Opět se jedná o abstrakci – „lidé by ho rozkradli“ znamená ve skutečnosti „lidé v naší společnosti, nastavené tak a tak, by jej rozkradli“.

Bagatelizace environmentálních problémů: Problém ocenění přírody v ochraně životního prostředí vtip bagatelizuje. Přestože přináší důležité téma, soustředí se na něj pouze okrajově a pomocí hyperboly zdůrazňuje zejména chamtivé chování člověka.

Obrázek 18: Analyzovaný vtip č. 392

Č. 392

Námět: další generace

Motivy: vybírání popelnic; výčitky vůči budoucím generacím

Postavy: dva muži; budoucí generace

Background a interpretace: Vladimír Renčín v *MF Dnes* publikoval v květnu 2001 kreslený komentář zabývající se problematikou budoucích generací. Obsahuje dvě blíž neurčené mužské postavy, které lze pro znázorněné záplaty na oblečení a vybírání popelnic identifikovat jako bezdomovce či jednoduše nemajetné občany¹¹⁹. Stojí u popelnic a pátrají v jejich obsahu, přičemž jeden oznamuje druhému, že mívá výčitky svědomí kvůli vybírání popelnic na úkor dalších generací.

¹¹⁹ Na stejné straně byl uveřejněn článek s názvem „Kdo může za dluhy chudých“ od Alberta Alesina, ve kterém se autor věnuje neefektivitě rozvojové pomoci.

Renčín své postavy opět zobrazuje jako prosté, neznalé a naivní. Jsou to ovšem zároveň lidé, kteří selským rozumem komentují diskutované problémy ve společnosti, a vracejí tak vzletné fráze zpátky na zem. Tentokrát se věnují otázce odkazu dalším generacím, který je důležitou součástí konceptu trvale udržitelného rozvoje. Zatímco však ten obsahuje zodpovědnost vůči našim dětem ve smyslu šetrného užívání zdrojů a dodržování environmentálních a jiných limitů, zobrazené postavy vyjadřují obavy z toho, že jejich potomci nebudou mít z čeho vybírat odpadky. Celý koncept udržitelnosti je v Renčínově podání zesměšňován. Zároveň jej lze interpretovat jako kritiku společnosti, která se neumí postarat o svoje občany, a ti i ve svých dětech vidí zase jen budoucí chudáky.

Role přírody: Příroda v kresleném vtipu není přímo zobrazená. Přistoupím-li na interpretaci, ve které jsou popelnice jen zástupným znakem pro přírodní statky, potom je životní prostředí v roli ohroženého.

Role člověka: Autor zdůrazňuje západního člověka v roli škůdce, způsobujícího problémy jak svému okolí, tak budoucím generacím.

Bagatelizace environmentálních problémů: Jak již bylo zmíněno, koncept udržitelného chování a zodpovědnost vůči dalším generacím Renčín bagatelizuje.

Obrázek 19: Analyzovaný vtíp č. 624

Č. 624

Námět: SZ a trvale udržitelný rozvoj

Motivy: Bursík jede na býkovi s nápisem TUR; potřeba dosáhnout vysoké míry trvale udržitelného rozvoje; jednotka bude kiločunek; pomoc přátel lidovců; Čunek plovoucí na člunu

Postavy: Martin Bursík; býk; lidovci; Jiří Čunek

Background a interpretace: Trvale udržitelnému rozvoji (tentokrát explicitně) se věnuje i tento komiksový strip od autorů Olafa a Dana Černého z *Deníku*. Příspěvek otištěný 11. 4. 2008 zobrazuje jako hlavní postavu Martina Bursíka, toho času předsedy Strany zelených, který jede na býkovi a v komiksových bublinách prohlašuje, že je potřeba dosáhnout vysoké míry trvale udržitelného rozvoje. Ptá se, jak jej měřit, a v posledním ze čtyř oken odpovídá, že jednotkou je 1 kiloček (1 Kč). V tomto čtvrtém okně není zobrazen přímo Bursík, ale Jiří Čunek, plovoucí na člunu ve vodě.

Strip je plný znaků, které se pokusím postupně vysvětlit. V první řadě Bursík jede na býkovi, který je označen zkratkou TUR. Tento znak je symbolem hned v několika rovinách. Jednak je symbolickým označením pro tento konkrétní druh zvířete, druhak je zkratkou, a tedy symbolem, pro trvale udržitelný rozvoj. Býk je divoký a vyděšený – poznáme to podle indexu vytřeštěných očí, kapek potu a nohou kopajících do výšky. Ve třetím okně padá na zem s povzdechem „Uf“, Martin Bursík přitom hledí zpřímá na čtenáře a říká, že mu s trvale udržitelným rozvojem pomohli přátelé lidovci.

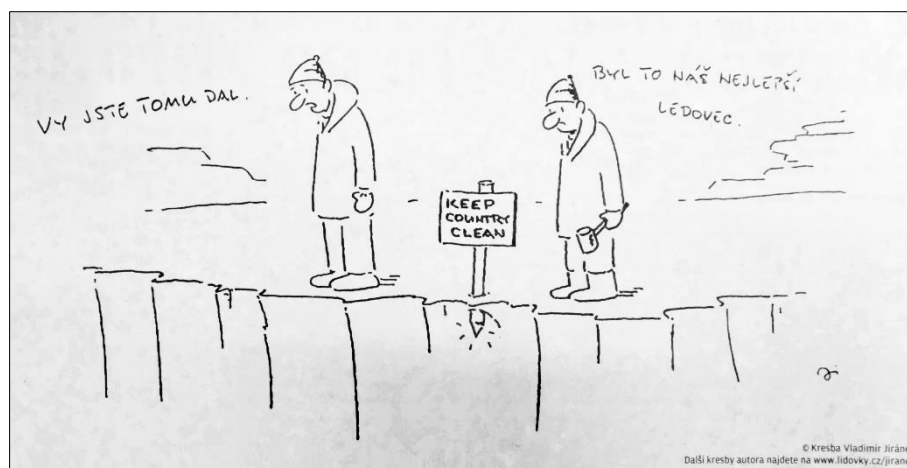
Strip reaguje na aktuální události ve vládě. Na konci roku 2007 se kvůli aféram s pobíráním sociálních dávek rozhodl ze své ministerské funkce odstoupit Jiří Čunek. Na jaře roku 2008 se do vlády opět vrátil, ovšem za nesouhlasu Strany zelených, která nakonec přes protesty části svého předsednictva přistoupila s lidovci na dohodu, Čunkův návrat posvětila a ve vládě zůstala spolu s ním [Právo, 2008]. Strip jízdou Bursíka na kráve tedy odkazuje na zarputilé držení se SZ ve vládě. Jednotkou jejich TUR je kiloček z toho důvodu, že právě Čunek byl zkouškou, ve které SZ obstála, byť zároveň ustoupila ze svého původního přesvědčení. Na závěr zmíním ještě symboliku, která se ve stripu týká Čunkovy postavy. Široký úsměv označuje jeho spokojenost s tím, jak aféru ve vládě ustál. Člun, na kterém pluje, má záplaty, což značí poškozené plavidlo a Čunkovu nejistou budoucnost ve vysoké politice. Žraločí ploutev ve vodě symbolizuje jeho nepřátele, kteří čekají, až Čunka z vlády vyženou nadobro. Nakonec ryba plovoucí s ním na lodi, zvrací přes palubu, což lze interpretovat jako nechť jeho kolegů k celé aféře.

Role přírody: Příroda v analyzovaném stripu roli nemá. Přítomných zvířat je využíváno pouze jako symbolů k vyjádření vztahů českých politiků.

Role člověka: Hlavní postava Martina Bursíka je znázorňována jako zarputilý politik, který se ohání pojmy, jako je ochrana přírody a trvale udržitelný rozvoj, pouze ke svému vlastnímu prospěchu. Jedná se o kritiku jedince, nikoliv společnosti.

Bagatelizace environmentálních problémů: Bagatelizace se tu vyskytuje. Lze hovořit o zjednodušení celé problematiky trvalé udržitelnosti na pouhé vztahy určitých politiků, kteří ji prosazují.

Obrázek 20: Analyzovaný vtip č. 620

Č. 620

Námět: ochrana přírody

Motivy: aktivisté s nářadím smutně shlížejí dolů; utržený ledovec; cedule na kraji s nápisem „keep country clean“

Postavy: dva aktivisté; ledovec

Background a interpretace: Autorem tohoto kresleného editoriálního vtipu je Vladimír Jiránek. Publikován byl 1. 4. 2008 v *Lidových novinách* a věnuje se tématu aktivní ochrany přírody. Karikaturista zobrazuje dva muže v bundách a čepicích, které identifikujeme jako zelené aktivisty – jeden z nich drží v ruce kladivo, kterým zřejmě krátce před zobrazenou scénou zatloukl do země ceduli s nápisem „Keep country clean“. Čtenář do situace přichází ve chvíli, kdy oba muži smutně koukají dolů, kam se kvůli zabodnutému kůlu od cedule utrhl ledovec. „Vy jste tomu dal. Byl to náš nejlepší ledovec,“ říká jeden z aktivistů.

Scéna ve čtenáři vyvolává dojem, že se jedná o dva mírumilovné, ale zmatené ochránce, kteří ač mají dobré úmysly, nakonec přírodě uškodí. Téma aktivismu je tu znázorněno nenásilnou, oddychovou formou. Jiránek využívá hyperboly ke zveličení důsledků jednání postav a problém tání ledovců bagatelizuje.

Role přírody: Příroda je ohrožena, a to svými vlastními zachránci a jejich neschopností.

Role člověka: Ačkoliv jsou hlavními postavami ochránci přírody, kreslíř nezdůrazňuje pouze ochranu, ale i ohrožení přírody. Je to však ohrožení nechtěné. Kreslíř pomocí něj zobrazuje škodlivý vliv člověka, který to původně myslel dobře, ale nepovedlo se.

Bagatelizace environmentálních problémů: Environmentální problémy v tomto vtipu jsou bagatelizovány.

Obrázek 21: Analyzovaný vtíp č. 683

Č. 683

Námět: ekologické chování

Motivy: manželka myjící auto; spokojený muž; krásná příroda na Šumavě; auto u potoka

Postavy: manžel; manželka; auto

Background a interpretace: Přívlastky jako ekologický, bio, eko, šetrný apod. bývají často zaměňovány a jejich význam v médiích ztrácí svoji původní podobu. Zatímco ekologie odkazuje k vztahům mezi organismy a jejich prostředím [Odum, 1977], přídavná forma jména ekologie se v laickém jazyce často nesprávně používá pro označení šetrnosti výrobku či služby. Stejně tak známky eko nebo bio, které používají například producenti potravin, nejsou samy o sobě zárukou šetrnosti, na rozdíl od oficiálně certifikovaných ekoznaček [Hrubý, 2010]. Tyto termíny jsou veřejností obecně chápány jako synonyma pro šetrnost k životnímu prostředí. Jejich matoucí používání karikuje Vladimír Renčín v kresleném vtipu v deníku *Právo* z roku 2008.

Opět klasický zástupce z lidu, který se objevuje v Renčínových vtipcích pravidelně, se tentokrát nachází v přírodě. S roztaženou náručí říká: „Křišťálová studánka v šumavském ráji. Co si naše autíčko může přát ekologičtějšího?“ Za ním stojí auto a manželka, která mezitím vůz umývá hadrem. Renčín tu slovo ekologický používá

ve smyslu jakéhosi „zdraví z přírody“ – tzn., pokud to pochází z přírody (v tomto případě dokonce chráněné přírody), je to ekologické. Jako prostě smýšlející člověk si znázorňovaný muž neuvědomuje, že pěna a přípravky, které jsou nanášeny na jeho automobil, přírodě škodí, nemluvě o tom, že auto jako takové nemá v lese, a už vůbec ne v šumavském ráji, co dělat.

Renčín jednak karikuje neznalost pojmu ekologický, druhak jeho nadužívání. Činí tak za pomoci hyperbolického zobrazení těchto omylů.

Role přírody: Role přírody je v tomto příspěvku na první pohled pouze kulisa, po hlubším rozboru se jedná o přírodu ohroženou neznalostí člověka a důsledky jeho chování.

Role člověka: Autorem je karikována lidská nevědomost ve vztahu k problémům životního prostředí. Nejedná se o nevědomost lidského druhu obecně, ale pouze té části společnosti, která o environmentálních problémech ví, jelikož je způsobuje, a která je obklopena pokusy o jejich řešení.

Bagatelizace environmentálních problémů: Environmentální problémy jsou bagatelizovány.

7.3 Shrnutí sémiotické analýzy

Po sémiotické analýze denotační a konotační roviny vybraných příspěvků přistoupím k zodpovězení zbývajících výzkumných otázek:

VVO6: Je příroda zobrazována jako ohrožená?

Podrobně jsem interpretovala roli přírody v daných literárně-výtvarných textech za účelem zjistit, zda je příroda zarámována jako zranitelná a ohrožená lidskou společností, vědou a technikou. Tento koncept, který definoval Hansen [2006] jako jeden z rámců zobrazování přírody, se v analyzovaných vtipech vyskytoval často. Z celkového počtu 20 příspěvků měla příroda roli v 17, z toho 11 příspěvků zobrazovalo přírodu jako ohroženou člověkem¹²⁰.

Toto ohrožení či zranitelnost autoři vtípů prezentovali různě. V textech věnujících se stavu životního prostředí a jeho složek je tento koncept velmi častý – ohrožená příroda se nevyskytla pouze v analyzovaných jednotkách na téma globální oteplování (kde tvořila víceméně kulisu) a extrémní počasí (kde byla prezentována jako nedokonalá).

---

¹²⁰ Byly to mediální jednotky s identifikačními čísly 84, 67, 661, 574, 6, 347, 705, 266, 5, 100, 620, 683.

V příspěvcích, jejichž námětem bylo znečištění životního prostředí (č. 84, 67 a 661), prezentují ohrožení přírody za pomoci indexů, jako je kouř z komínů nebo plynové masky, a ikon pneumatik, znečišťujících tekutin apod. V případě analyzované jednotky č. 574, zabývající se ohrožením druhové diverzity, je příroda zastoupena mlynaříkem dlouhoocasým, který je nechtěně zabit člověkem řídícím automobil. Explicitně je toto ohrožení dáno i v příspěvcích č. 6 (vykácený les), č. 266 (zvířata zabitá jadernou elektrárnou), č. 683 (chemie v národním parku), č. 347 (krávy vystavené epidemii i podmínkám velkochovu), č. 620 (utržený ledovec). V posledním jmenovaném je toto ohrožení navíc vyjádřeno dvěma různými způsoby – jednak zobrazením utrženého ledovce, druhak samotnými ochránci přírody, jejichž přítomnost nutně implikuje jistá environmentální rizika. Ve zbytku příspěvků příroda také čelí ohrožení, ale potenciálnímu. Jako varovný prst působí vesmírná loď v analyzované jednotce č. 705, která žádá o povolení těžebních limitů vody a kyslíku na planetě Zemi. Ptáci na větvi v č. 5 zase vnímají nebezpečí ze strany člověka v souvislostech jeho tržního chování. Vesničan v příspěvku č. 100 upozorňuje na to, že lidé přírodu rozkradou, pokud jim bude sdělena její hodnota.

Z hlediska nastolování environmentální agendy častou přítomnost konceptu ohrožené přírody v kreslených vtipech vnímám pozitivně, jelikož je tím upozorňováno na problémy životního prostředí a význam přírody související s její zranitelností.

VVO7: S jakými interpretačními rámci je spojován člověk ve vztahu k environmentálním problémům?

Rámování člověka a lidské společnosti lze v analyzovaných vtipech sledovat v nejrůznějších souvislostech. Výzkum je zaměřen na environmentální témata, tudíž se věnuje mediálním textům, které jsou přiznaně antropocentrické – zabývají se problémy životního prostředí z hlediska člověka¹²¹. Další věc společná celému souboru kromě přítomnosti lidského druhu, je vtip, daný v první řadě výběrem zkoumaných mediálních obsahů a definicí daného žánru jako takového. Vtipy tedy zesměšňují určité chování lidské společnosti v environmentálních souvislostech. Na základě identifikace postav a jednotlivých znaků s jejich významy jsem mezi analyzovanými vtipy vymezila následující rámce chování člověka ve vztahu k environmentálním problémům, které kreslíři prostřednictvím karikatury kritizují, a upozorňují tak na ně:

¹²¹ Celý koncept environmentalismu je založen na vztahu člověka a přírody. Pokud bych zkoumala texty ekologické, člověk nemusí být nutně jejich součástí. Tak tomu ale v případě tohoto výzkumu není.

1. Člověk jako přiznaný problém

Rámec člověka jako zdroje environmentálních problémů, o kterém není pochyb. Činnost jednotlivců i společnosti je tu přiznaně škodlivá, postavy v kresleném humoru o účincích svého chování vědí. Jedná se o potvrzené, všeobecné pravdy, které autoři příspěvků konstatují.

Tento rámec se vyskytuje v textu č. 84, kde hlavní postavy explicitně hovoří o svém chování, kterého je příroda svědkem, a proto musí být zničena. Dále jej lze identifikovat v příspěvku č. 661, kde o vlivu člověka na přírodu a negativních souvislostech lidské geniality poučuje otec svého syna. Přestože člověk není přímo obsažen jako postava v textu č. 705, i tady je lidská společnost označena za zdroj problémů životního prostředí, a to skrze posádku mimozemské lodi, kterou autor využil k parodii postupů české vlády a těžbařů. V textech č. 453 a 392 autoři pracují s celospolečenskými tématy a vymezení role člověka není tak černobílé jako v předchozích případech. Přesto je vědomý vliv lidské společnosti na environmentální limity a budoucnost lidstva zřejmý – v případě vtipu s ďáblem a Bohem Kemel vyzdvihuje záporné stránky globalizace a problémy, které člověk celosvětově napáchal; muži, kteří v Renčínově vtipu vybírají popelnice, jsou zase zářným příkladem uvědomění si bídy světa, kterou s sebou nese současná kapitalistická společnost.

2. Člověk jako neznalý ignorant

Tento koncept člověka zobrazuje jako neznalého problémů, které způsobuje, popř. ignoranta, který problémy cíleně zlehčuje či popírá. Kreslíři v těchto případech zesměšňují nadutost člověka a jeho odtržení od environmentálních dopadů svého chování.

Typickým příkladem výskytu tohoto rámce je vtip č. 6, který zobrazuje udivené úředníky při kontrole lesa, vystavené reálnému stavu těžby dřeva. Stejně tak do této kategorie patří několik vtipů Vladimíra Renčina, který svými kresbami často karikoval postavu českého prostáčka – v textu č. 683 neznalý muž umývá auto v šumavském lese a ještě to označuje za ekologické; v č. 550 se skupina mužů vydá oslovit přírodu, aby se zamyslela nad rozmazy počasí, které na lidstvo sesílá. Patří sem i příspěvky, jež znázorňují české politiky, popírající problémy životního prostředí (tyto problémy přitom kreslíři pomocí různých znaků ve vtipcích sami přiznávají), ať už v případě Václava Klause, bagatelizujícího globálního oteplování v č. 487, nebo Miroslava Grégra a Miloše Zemana a jejich hyperbolou zveličené ohrožování životního prostředí v textu č. 266. Tuto nadutost sledujeme i ve vtipu s námětem šílených krav (č. 705) – místo toho, aby vystoupil člověk

a pojmenoval problémy, které způsobuje hospodářským zvířatům, komentují to samotné krávy. Neznalost je patrná i v příspěvku zasazeném do ordinace lékaře, který svým káráním pacienta neprezentuje svoji vlastní lhostejnost, ale přístup celé společnosti k řešení problémů s ovzduším, jež sama způsobuje.

3. *Člověk ochranář*

Rámec člověka jako ochránce a milovníka přírody. Hlavním rysem zobrazovaných postav je pozitivní vztah k ochraně přírody, v kresleném humoru zkarikovaný a přehnaný. Kreslíři takové postavy znázorňují jako naivní, bláhové jedince.

Koncept ochranáře je obsažen v kresleném vtipu č. 574, kde se zpovídá muž před Bohem z toho, že srazil chráněného ptáka. Označuje sám sebe jako bídného vraha a prosí o odpuštění. V č. 620 dva aktivisté omylem utrhnou ledovec. Autorem Jiránkem jsou najednou postaveni do role hlupáků, co přírodě nechtěně uškodili.

4. *Člověk jako spotřebitel*

Řada vtipů pracuje s rámcem člověka jako spotřebitele a konzumenta. Takové postavy autoři vymezují jejich tržní logikou. Ve vztahu k environmentálním otázkám upřednostňují ekonomicky efektivní řešení, ať už to znamená přírodu pomocí takového postupu chránit, nebo jí naopak ubližovat.

První případ se týká vtipu č. 100, kdy je ochrana přírody vymezena jejím oceněním. Naopak v příspěvku č. 5 autor tržní chování hlavní postavy staví do opozice vůči pomoci zvířatům. Člověk jako tvor, jehož štěstí závisí na penězích, je tématem příspěvku č. 290. Role neškodného konzumenta je obsažena v kresleném vtipu s televizí (č. 113). Uvedený rámec v tomto případě završuje symbolika televize jako okna, kterým se spotřebitelé dívají na svět, tady dokonce explicitně na přírodu.

5. *Člověk prospěchář*

Tento koncept zobrazuje člověka jako prospěcháře. Jeho zástupcem je postava Martina Bursíka v komiksovém stripu č. 624 – v podání autorů se ohání trvale udržitelným rozvojem, ale přitom mu jde zejména o vlastní úspěch ve vládě. Takový člověk není podle autorů součástí řešení environmentálních problémů, ale pouze dalším v jejich řadě.

6. *Ohrožený člověk*

Rámec ohroženého a zranitelného člověka, na něhož působí environmentální rizika, a on sám jim nedokáže čelit. Byl obsažen v jednom příspěvku ze zkoumaného vzorku, a to v č. 98, kde se neznámý muž v noci budí a jmenuje rizika vlastní lidské společnosti. Autor tu pracuje s termínem krize, kterou zasazuje do oblasti životního prostředí, ale používá jej i jako pojmenování pro stav civilizace obecně.

Je třeba říci, že příspěvky v naprosté většině zobrazovaly člověka jako zástupce moderní, kapitalistické společnosti, jen párkrát se věnovaly konkrétním jedincům (např. č. 624) nebo lidstvu jako celku (č. 98). Jak uvádí Bookchin [1982], pro lidský druh není evolučně dáno vymezení se vůči ostatní (v jeho terminologii „první“) přírodě. Toto nastalo až s hierarchizací, jejíž nejvrcholnějším příkladem je kapitalismus. Zdá se, že autoři vtípů tento problém reflektují a chování člověka často demonstrují v souvislostech nastavení západní společnosti. Přístup jiných kultur v zásadě obsažen není. Pokud tedy mluvíme o roli člověka v analyzovaných kreslených vtipech, je nezbytné si uvědomit, že se jedná o člověka v euroamerické civilizaci. Dochází tudíž k významné abstrakci, na kterou upozorňují výše zmínění autoři Bookchin [1982] či Stirner [2010].

VVO8: Jsou environmentální problémy ve vtipech bagatelizovány?

Poslední výzkumnou otázkou je, zda jsou zobrazované problémy životního prostředí ve vtipech podceňovány či znevažovány. Teorie rizikové společnosti říká, že média mají tendenci bagatelizovat environmentální rizika [Beck, 2004]. Ke stejnému závěru došla například i Vendula Kochanová ve svém výzkumu pokrytí globální změny klimatu českými printovými médii [2009]. Proto mě zajímalo, zda se to samé dá říci o prezentaci podobných otázek i v natolik specifickém mediálně-uměleckém žánru, jako je kreslený humor.

Na první pohled je kreslený vtíp vnímán jako bagatelizace sama o sobě – používá satiru, hyperbolu, karikuje významné události a problémy. To vše navíc ve formě výtvarného textu, který slouží díky kreativní kombinaci obrazů a slov k zábavě čtenářů [Sani a kol, 2014]. Tato jeho role ovšem není jediná a není nejdůležitější. Jak bylo podrobně popsáno v první kapitole, vtípy mohou být využity ke kritice neřestí a stát se tak cestou k transformaci společnosti a jejího politického zřízení [tamtéž], jsou „*nositelem revolučního citění*“ [Pytlík, 88: 21].

Podrobná sémiotická analýza vybraných dvaceti vtipů z českých deníků potvrdila bagatelizaci environmentální problematiky v deseti případech. Je zajímavé, že v příspěvcích týkajících se ochrany přírody a zelené politiky je bagatelizace tématu přítomná všude – znevažována je ochrana biodiverzity (č. 574), šetrné chování k přírodě (č. 683), aktivisté a ledovec (č. 620), trvale udržitelný rozvoj (č. 624, 392), protesty proti Temelínu (č. 266), aktivista upozorňující na změnu klimatu (č. 487) či ochrana přírody za pomoci jejího ocenění (č. 100). Stejně tak jsou zjednodušována globální rizika, jejichž příčiny a nástroje k řešení nelze snadno pojmenovat – krize civilizace obecně (č. 98), informační zahlcenost a odtržení od přírody (č. 113). Naopak kreslené vtipy, které přímo znázorňovaly všeobecně známé znečišťování přírody nebo jiné negativní vlivy člověka, téma jako takové nezlehčovaly (např. příspěvky věnující se znečištění ovzduší a jeho vlivu na zdraví obyvatel, těžbě, problematice odpadů nebo kácení lesů).

Po prezentaci a interpretaci výsledků obou analýz bych se ráda krátce věnovala diskuzi. Zvolená kombinace metod se ukázala jako velmi vhodná při zkoumání tak specifických mediálních obsahů, jako jsou kreslené komentáře. Pomocí obsahové analýzy jsem byla schopná ve výzkumu pojmut stovky vtipů, jejich zástupce jsem pak zkoumala podrobněji v sémiotické analýze. Protože se jedná o první podobnou práci, jsou výzkumné otázky formulovány poměrně obecně. Další studie, které se zaměří na environmentální kreslený humor v tuzemském tisku, mohou jít v analýze dále do minulosti, a postihnout tak podstatnější rozdíly ve formě a obsahu kreseb. Je totiž nasnadě, že se vtipy v mnou zkoumaných etapách nezměnily tak zásadně, jako například v porovnání s obdobím před rokem 1989, kdy se o environmentálních otázkách obecně informovalo málo a nekriticky. Bylo by zajímavé zjistit, zda si kreslené vtipy se svojí nadsázkou a více či méně nápadnou karikaturou dovolily na problémy životního prostředí a související společenská témata upozorňovat více, protože nebyly „brány vážně“.

Za částečně problematickou zpětně považuji moji první pracovní hypotézu, která dává do souvislosti proměnu analyzovaných jednotek se společenskou reflexí environmentálních problémů a vědeckými poznatky. Jak bylo uvedeno, tato proměna bezesporu existuje, nalik je ovšem její přímou příčinou veřejná diskuze problémů a věda, zůstává otázkou. V budoucích výzkumech by bylo vhodné pozornost zaměřit například na konkrétní environmentální riziko a zkoumat vývoj jeho mediální prezentace ve vtipcích podrobněji, aby se příčiny a charakteristiky tohoto vývoje ukázaly v plné míře.

ZÁVĚR

Práce si kladla za cíl zjistit, jak se měnil kreslený environmentální humor v českých denících z hlediska užšího tematického zaměření a četnosti vtipů a dále v souvislosti s jejich přímou návazností na aktuální společenské události. Pomocí kvantitativní obsahové analýzy jsem za tímto účelem analyzovala 760 kreslených vtipů, publikovaných během čtyř zkoumaných období: 1) 1993–1994, 2) 2000–2001, 3) 2007–2009, 4) 2014–2015. Bylo analyzováno 213 vtipů z *MF Dnes*, 154 vtipů z *Práva*, 244 z *Lidových novin*, 77 z *Hospodářských novin*, 45 z *Deníku*, 5 z *Lidové demokracie*, 8 ze *Svobodného slova* a 14 z deníku *Práce*. Tyto literárně-výtvarné texty měly nejčastěji formu editoriálního kresleného vtipu (639 příspěvků), dále komiksu (75 příspěvků), kreslené anekdoty neboli gagu (34 příspěvků), komentované karikatury (9 příspěvků) a konečně vysoce autonomní ilustrace (3 příspěvky). Kromě kvantitativní obsahové analýzy jsem jako metodu zvolila kvalitativní sémiotickou analýzu a částečně i analýzy narativní, motivickou, obrazovou a rámcovou. V této kvalitativní části výzkumu jsem popsala a interpretovala 20 náhodně vybraných zástupců jednotlivých témat zkoumaných mediálních jednotek.

První vedlejší výzkumná otázka zněla, jaké jsou nejčastější náměty těchto vtipů. Za tímto účelem jsem výběrový soubor 760 kódovacích jednotek rozdělila a přiřadila k následujícím kategoriím (v závorce je uvedena četnost jednotlivých hodnot proměnné „námět“): jaderná elektrárna Temelín (109), zemědělství a potraviny (61), těžba, energetika a doprava (58), vztah člověka k přírodě (54), krize západní civilizace a její hodnoty (44), extrémní počasí a přírodní katastrofy (43), globalizace a související protesty (41), stav životního prostředí jako celku (38), klimatická změna (37), kapitalismus, spotřeba, konzumerismus (35), znečištění ovzduší (28), lesy a zeleň (25), příroda s cenovkou (23), zelená politika v ČR (19), druhová diverzita (18), technologie, které nás odtrhly od přírody (18), bio, ekologické chování (18), odpady a recyklace (17), naše budoucnost a trvalá udržitelnost (15), znečištění vody (11), krajina a její estetika (8), vývoj lidské populace na zemi (8), chemie v životním prostředí (6), ozónová díra (3).

Jak vyplynulo z obsahové analýzy, v jednotlivých obdobích se nejčastější environmentální náměty kresleného humoru různily. V prvním období převažovala témata stavu životního prostředí obecně a znečištění ovzduší, což koresponduje s tehdejšími dlouholetými environmentálními riziky. Ve druhém období celých 28 % publikovaných environmentálních vtipů mířilo na téma jaderné elektrárny Temelín, dále se příspěvky věnovaly globalizaci a souvisejícím protestům během zasedání MMF v Praze,

dále zemědělství. Opět tato témata odpovídají tehdy diskutovaným otázkám ve společnosti. Ve třetím analyzovaném období se environmentální kreslené vtipy nejčastěji věnovaly problematice změny klimatu, výkyvům počasí a vztahu člověka k přírodě. Téma klimatické změny zůstalo v trojici nejčastějších také v posledním období. Vedle něj se kreslený humor zabýval převážně environmentálními souvislostmi těžby, energetiky a dopravy a krizí západní civilizace.

Druhá otázka zněla, jak se liší environmentální kreslený humor mezi jednotlivými deníky. Tady je odpověď složitější, jelikož bylo v průběhu analýzy zjištěno, že četnost a tematika jednotlivých textů nezáleží ani tak na konkrétních periodikách, jako spíše na karikaturistech, kteří v nich pracovali. Nejvýraznějšími novinovými kreslíři byli v analyzovaných obdobích Miroslav Kemel, Vladimír Jiránek a Vladimír Renčín. Ti se také postupně střídali ve čtyřech hlavních titulech: *MF Dnes*, *Právo*, *Lidové noviny* a *Hospodářské noviny*. Zatímco Kemel častěji odkazoval na aktuální události a zobrazoval konkrétní osobnosti, Jiránek s Renčínem svoji pozornost upírali spíše na dlouhodobější problémy, pro jejichž demonstraci využívali většinou anonymní postavy. Z hlediska četnosti se během analyzovaného období nejvíce environmentálních vtipů objevilo v *Lidových novinách* (214 textů), a to i přesto, že v poslední etapě tento list nepublikoval kreslený humor vůbec. Na druhém místě v absolutním počtu vtipů je *MF Dnes* s 213 příspěvky, dále *Právo* se 154 příspěvky a konečně *Hospodářské noviny* (77 vtipů), u nichž se kreslený humor v plné síle objevil pouze ve druhém zkoumaném období, kdy jako domácí karikaturista tohoto listu pracoval Miroslav Kemel. Ačkoliv se náměty publikovaných vtipů v jednotlivých denících a obdobích liší, jadernou elektrárnu Temelín na prvním místě v letech 2000 až 2001 ostatní témata neohrozila v žádném periodiku. Co se týče dalších deníků, environmentální kreslený humor se v nich objevoval jen okrajově. V prvním období bylo v *Lidové demokracii* analyzováno 5 vtipů, ve *Svobodném slovu* 6 vtipů a v *Práci* 14 vtipů. Lépe na tom byl *Deník* ve třetím sledovaném období, kdy bylo na jeho stranách otištěno 45 environmentálních vtipů, tedy shodně s počtem v *MF Dnes*. Většina deníků publikovala klasické kreslené komentáře, jejichž prostřednictvím nabízela environmentální témata na straně s názory, popř. ve zpravodajské části novin. Formu komiksových stripů pravidelně publikovaly *Lidové noviny* na přelomu tisíciletí nebo *Deník* v třetím analyzovaném období. Jak vyplynulo z obsahové analýzy, stripy se více zaměřovaly na aktuální události.

Třetí výzkumnou otázkou bylo, do jaké míry jsou analyzované vtipy spojeny s konkrétními osobnostmi. Častěji než jiné se ve vtipcích objevovaly postavy Václava

Klause (23 příspěvků především v souvislosti s jeho klimaskepticismem), Miloše Zemana (22 příspěvků, v nichž byl zobrazován například jako zastávce Temelína a geneticky modifikovaných potravin) a Miroslava Grégra (14 vtipů týkajících se spuštění Temelína). Ve vtipěch se častěji vyskytovali také členové Strany zelených (12 vtipů). Dalších 45 příspěvků znázorňovalo jiné konkrétní postavy. Celkem bylo zaznamenáno pouhých 112 vtipů s výskytem někoho konkrétního. Zajímavé je, že v environmentálních vtipěch nedostaly více prostoru osobnosti, které by stály na straně životního prostředí. Výskyt „záporných“ postav Klause, Zemana a Grégra ovšem odpovídá zpravodajské hodnotě negativity, která je klíčová v procesu *gatekeeping*.

Čtvrtá otázka zněla, zda vtipy reagují na aktuální události, nebo se zabývají spíše dlouhodobějšími stavy. Analýza ukázala, že příspěvky navazovaly na události a děje, které jsem vymezila jako aktuální, ve 301 případech, tzn. ve 40 % z celkového počtu vtipů. V této souvislosti připomenu řadu aktuálních vtipů, které vznikly v souvislosti s debatou kolem Temelína nebo zasedáním MMF v Praze. Z autorů aktuální dění nejvíce reflektoval Miroslav Kemeľ (53 % všech jeho vtipů), což se projevilo i v obsahu zkoumaných textů jednotlivých deníků, kde zrovna působil – v prvním období v *Lidových novinách*, ve druhém v *Hospodářských novinách*, ve třetím v *MF Dnes* a ve čtvrtém v *Právu*. Vzhledem k tomu, že na aktuální události navazovaly jen dvě pětiny všech analyzovaných textů, konstatuji, že pracovní hypotéza „Zkoumané vtipy reagují spíše na aktuální události, než dlouhodobá rizika“ nebyla potvrzena. Novinová kresba na rozdíl od jiných mediálních obsahů není tolik svázaná s výraznými a časově ukotvenými událostmi, naopak se v souvislosti s problémy životního prostředí věnuje spíše dlouhodobějším jevům a rizikům. Jednou z příčin, proč tomu tak je, může být fakt, že se jedná o navýsost publicistický až umělecký žánr, který na rozdíl od zpravodajství nesouvisí tolik s aktuálním děním. Nasnadě je i druhé vysvětlení, totiž že kreslíři mají volnou ruku a pokud o přírodě psát chtějí, nečekají na spouštěč, kterým by si přítomnost environmentálního tématu omluvili. Takové tendence můžeme vypožorovat například u Vladimíra Jiráňka, který se svým vztahem k přírodě a její ochraně nikdy netajil a dokonce uvedl, že „*politika není to, čím bychom se měli zaobírat, co za to stojí. Vyznávali jsme, že smysl má starat se o přírodu*“ [Machalická, 2008].

Pátá otázka mířila na zobrazování zvířat ve vtipěch a jejich antropomorfizaci. Bylo zjištěno, že z celkových 126 kreslených vtipů, které zvířata znázorňovaly, 84 pracovalo s antropomorfizací – tzn., že se antropomorfismus u zvířat objevil přesně ve dvou případech ze tří. Nejvíce případů antropomorfizace zvířat (26) bylo sledováno

v příspěvcích s námětem zemědělství a potravin. To odpovídá zjištění Kratochvílové [2014], která uvádí, že se antropomorfizace nejčastěji objevuje u živočichů, kteří žijí v blízkém kontaktu s lidmi – například u hospodářských zvířat.

Na další otázky jsem odpověděla pomocí kvalitativní analýzy. Zda je příroda zobrazována jako ohrožená, jsem zjišťovala prostřednictvím analýzy rámců. Využila jsem při ní koncept Anderse Hansena, který mj. vymezil i rámeček přírody zranitelné a ohrožené lidskou společností, vědou a technologiemi. Z 20 příspěvků v kvalitativní analýze byla příroda zobrazena v 17, z toho 11 příspěvků znázorňovalo přírodu jako ohroženou člověkem. Bylo tomu tak téměř ve všech textech věnujících se stavu životního prostředí a jeho složek, dále v souvislosti s velkochovy, jadernou elektrárnou aj.

Tuto analýzu jsem využila také při zodpovězení sedmé otázky, která zněla, s jakými interpretačními rámci je spojován člověk ve vztahu k environmentálním problémům. Pomocí induktivní metody jsem došla k těmto rámcům:

- *Člověk jako neznalý ignorant* – Člověk je neznalý problémů, které způsobuje, cíleně je zlehčuje nebo popírá. 7 příspěvků.
- *Člověk jako přiznaný problém* – Činnost jednotlivců i společnosti je tu přiznaně škodlivá, postavy v kresleném humoru o účincích svého chování vědí. Celkem 5 příspěvků.
- *Člověk jako spotřebitel a konzument* – Ve vztahu k environmentálním otázkám upřednostňují ekonomicky efektivní řešení, ať už to znamená přírodu chránit, nebo jí ubližovat. 4 příspěvky.
- *Člověk ochranář a milovník přírody* – Hlavním rysem zobrazovaných postav je pozitivní vztah k ochraně přírody, v kresleném humoru zkarikovaný a přehnaný. 2 příspěvky.
- *Člověk prospěchář* – Ohání se ochranou, ale přitom mu jde o vlastní prospěch. 1 příspěvek.
- *Ohrožený člověk* – Zranitelný jedinec, na kterého působí environmentální rizika, a on jim nedokáže čelit. 1 příspěvek.

Jednání člověka bylo ve vtipech nejčastěji zobrazováno v souvislostech hodnot a chování jedinců v západní společnosti. Alternativní přístupy nebyly nalezeny. To lze vysvětlit několika způsoby. Prvním z nich je, že česká porevoluční tvorba funguje v rámci této západní společnosti, a proto je limitována její optikou. Dále beru v úvahu, že jisté nastavení lidského druhu obecně, jemuž se věnují nejrůznější autoři, je přece jen otázkou značně odbornou a filozofickou. Těžko ji nalézt na stránkách mainstreamových médií.

Kreslíři tak při zobrazení lidské společnosti významně inklinují k abstrakci člověka vykořeněného z přírody, který svému okolí škodí a je pouze otázkou, zda je se svým jednáním smířen, či nikoliv.

Poslední výzkumnou otázkou bylo, zda jsou environmentální problémy ve vtipech bagatelizovány. Kvalitativní analýza dvaceti příspěvků potvrdila znevažování a zlehčování environmentální problematiky v deseti případech. Často je bagatelizace tématu přítomná v textech týkajících se ochrany přírody a zelené politiky – znevažována je ochrana biodiverzity, šetrné chování k přírodě, různé formy aktivismu, trvale udržitelný rozvoj či ochrana přírody prostřednictvím jejího ocenění. Stejně tak jsou zjednodušována globální rizika, jejichž příčiny a nástroje k řešení nelze snadno pojmenovat. Naopak kreslené vtipy, které přímo zobrazují všeobecně známé znečišťování přírody nebo jiné negativní vlivy člověka, téma jako takové nezlehčovaly.

Nakonec se ještě vrátím k první hypotéze, v níž jsem předpokládala, že povaha a četnost zkoumaných vtipů prošly v čase výraznou proměnou v závislosti na společenské reflexi environmentálních problémů a vědeckých poznatcích. Vzhledem k výše uvedeným závěrům a událostem ve společnosti, jež jsem zevrubně popsala v teoretické části práce i v rámci sémiotické analýzy, lze tuto hypotézu potvrdit. Je ale zapotřebí říci, že významným faktorem těchto změn byli sami autoři kresleného humoru a jejich přesouvání se mezi periodiky. Tuto proměnnou jsem před samotným začátkem výzkumu nepovažovala za důležitou, jelikož autoři mediální textů obvykle nejsou prvek, který je v analýzách zmiňován jako zásadní. V případě kresleného humoru tomu tak však je, a proto jsem tuto skutečnost vzala do úvahy v procesu interpretace dat.

Ačkoliv kreslený vtip používá formu, která nenáleží klasickému komentáři, problémy životního prostředí a s nimi související společenské otázky přináší čtenářům nejenom pravidelně (jak vyplývá z výsledků obsahové analýzy), ale i v překvapivě velké míře a kvalitě. Do budoucna je však environmentální humor limitován existencí novinové kresby jako takové – fenoménu, který stránky českých deníků postupně opouští.

Seznam literatury

- ALLAN, Stuart; ADAM, Barbara; CARTER, Cynthia. 2000. *Environmental risks and the media*. London: Routledge.
- ATWATER, Tony; SALWEN, Michael B.; ANDERSON, Ronald B. 1985. Media Agenda-Setting With Environmental Issues. *Journalism Quarterly*. 62 (2): 393–397.
- BARROW, Mark V. 2012. Carson in Cartoon. A New Window onto the Noisy Reception to Silent Spring. *Endeavour*. 36 (4): 156–164.
- BARTÁK, Jan. 1970. *Grafika periodik. [Díl] 1, Grafická úprava periodik v kontextu dějin životního slohu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- BARTHES, Roland. 1967. *Nulový stupeň rukopisu. Základy sémiologie*. Praha: Československý spisovatel.
- BECK, Ulrich. 2004. *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. 2011. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada.
- BELL, Michael. 2004. *An Invitation to Environmental Sociology*. London: SAGE Publications.
- BERELSON, Bernard. 1952. *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press.
- BINKA, Bohuslav. 2008. *Zelený extremismus. Ideje a mentalita českých environmentálních hnutí*. Brno: Masarykova univerzita.
- BÖCK, Helmuth; DRÁBOVÁ, Dana. 2006. *Rizika přesahující hranice. Případ Temelín*. Praha: Česká nukleární společnost.
- BOOKCHIN, Murray. 1982. *The ecology of freedom, The emergence and dissolution of hierarchy*. Palo Alto: Cheshire Books.
- BURTON, Graeme; JIRÁK, Jan. 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal.
- BUSH, Larry. 2013. More than Words. Rhetorical Constructs in American Political Cartoons. *Studies in American Humor*. 3 (27): 63–91.
- CENIA. 2007. *Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2006*. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky.
- CENIA. 2015. *Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2014*. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky.

- CENIA. 2010. *Problémy životního prostředí*. Online. [cit. 2. 6. 2016]. Dostupné z: [http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/CENMSFZUTJBK](http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/CENMSFZUTJBK).
- CORBETT, Julia B. 2006. *Communicating Nature: How We Create and Understand Environmental Messages*. Washington: Island Press.
- COTTLE, Simon. 2008. *Global Crisis Reporting*. Berkshire: Open university press.
- COX, Robert, HANSEN, Anders. 2015. *The Routledge Handbook of Environment and Communication*. London and New York: Routledge, 2015.
- CUDLÍNOVÁ, Eva; DVOŘÁKOVÁ-LÍŠKOVÁ, Zuzana; LAPKA, Miloslav; VÁVRA, Jan. 2013. *Obraz změn klimatu v českých denících v letech 1997–2010*. In: LAPKA, Miloslav; SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka; VÁVRA, Jan. 2013. *Naše společná přítomnost II*. Praha: Karolinum.
- ČERNÝ, Jiří; HOLEŠ, Jan. 2004. *Sémiotika*. Praha: Portál.
- ČESKÝ HYDROMETEOROLOGICKÝ ÚSTAV. 2014. *Kvalita ovzduší v České republice*. Online. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/isko/grafroc/13groc/gr13cz/IV1_PM_CZ.html.
- DENÍK PŘÁVO. ©2000–2016. Online. [cit. 16. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.pravo.cz/predplatne-menu.php?pr=denik#4>.
- DĚTI ZEMĚ. 2011. *Ropák. Výsledky ankety*. Online. [cit. 15. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.ropak.detizeme.cz/ropak/>.
- DOUBRAVOVÁ, Jarmila. 2008. *Sémiotika v teorii a v praxi*. Praha: Portál.
- DROZDA, Martin. 2013. *Problematika vydávání novin a časopisů na našem území, vývoj trhu a srovnání*. Diplomová práce. Praha: VŠH.
- DVOŘÁK, Tomáš a kol. 2010. *Kapitoly z dějin a teorie médií*. Praha: Akademie výtvarných umění v Praze, Vědecko-výzkumné pracoviště.
- ECO, Umberto. 2004. *Teorie sémiotiky*. Vyd. v českém jazyce 1. Brno: Janáčkova akademie múzických umění.
- ECO, Umberto. 2010. *Lector in fabula. Role čtenáře aneb interpretační kooperace v narativních textech*. Praha: Academia.
- FAGAN, Adam. 2004. *Environment and Democracy in the Czech Republic. The Environmental Movement in the Transition*. London: Edward Elgar Pub.
- FÖLDVÁRI, Kornel. 2006. *O karikatúre*. Bratislava: Koloman Kertész Bagala.

- FOŘT, Bohumil. 2008. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.
- FOSTER, John Bellamy; CLARK, Brett; YORK, Richard. 2010. A Rift in Earth and Time. In: FOSTER, John Bellamy; CLARK, Brett; YORK, Richard. 2010. *The Ecological Rift*. New York: Monthly Review Press.
- FRIEDMAN, Sharon M. 2004. And the Beat Goes On. The Third Decade of Environmental Journalism. In: SENECAH, Susan L. a kol. 2004. *The Environmental Communication Yearbook Volume 1*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- GILL, Bob; LEWIS, John. 1964. *Illustration. Aspects and directions*. London: Studio Vista.
- GOBLE, Dale D.; HIRT, Paul; KILGORE, Susan J. 2005. Dale D. Goble, Paul Hirt, and Susan J. Kilgore on Environmental Cartoons. *Environmental History*. 10 (4): 776–792.
- GRIPSRUD, Jostein. 2000. Tabloidization, Popular Journalism and Democracy. In: SPARKS, Colin; TULLOCH, John; ZELIER, Barbie. 2000. *Tabloid Tales*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.
- GROENSTEEN, Thierry. 2005. *Stavba komiksu*. Brno: Host.
- GRUMMICH, Jiří. 2012. *Globální environmentální problémy v předních českých masmédiích*. Bakalářská diplomová práce. Brno: FSS MU.
- HÁK, Tomáš a kol. 2010. *Indikátory blahobytu. Všechno, co jste kdy chtěli vědět o štěstí (ale báli jste se zeptat)*. Praha: Zelený kruh.
- HALL, Stuart. 1981. The Structured Communication of Events. In: POTTER, D a kol. 1981. *Society and the Social Sciences*. London: Routledge & Kegan Paul.
- HANOUSEK, Ivan. 1969. *Výtvarná publicistika v českých novinách a časopisech v letech 1958 – 1968*. Diplomová práce. Praha: Fakulta sociálních věd a publicistiky UK.
- HANSEN, Anders. 1991. The media and the social construction of the environment. *Media, Culture and Society*. 13 (4): 443–458.
- HANSEN, Anders. 2006. Tampering with nature. „Nature“ and the „natural“ in media coverage of genetics and biotechnology. *Media, culture and society*. 28 (6): 811–834.
- HAUSENBLASOVÁ, Jitka. 2008. *Rámování přírody v lifestyleových časopisech*. Diplomová práce. Praha: FHS UK.
- HENDL, Jan. 2016. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- HEYWOOD, Andrew. 2008. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

- HNÁTKOVÁ, Jana. 2009. *Konzervativní kritická reflexe Světové banky – nutné reformy*. Diplomová práce. Brno: FSS MU.
- HOFFMEISTER, Adolf. 1961. *Poezie a Karikatura. Slova z let třicátých a z nedávné minulosti*. Praha: Československý spisovatel.
- HÖLL, Otmar. 2008. Rakouské vztahy k sousedům – rozdíly a podobnosti. In: HEISS, Gernot a kol. 2008. *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*. Ústí nad Labem: Albis International.
- HOROVÁ, Anděla. 1995. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. A–M*. Praha: Academia.
- HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. ©2016. Online. [cit. 16. 5. 2016]. Dostupné z: https://predplatne.ihned.cz/lp-hnweb-199?utm_source=ihned&utm_medium=odkaz-zahlavi&utm_term=economia-weby&utm_campaign=predplatne-hn.
- HRUBÝ, Pavel. 2010. *Není EKO jako BIO, aneb jakému označení skutečně věřit?* Online. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: [http://www.cenia.cz/__C12571B20041E945.nsf/\\$pid/CENMSG2MZ3QA](http://www.cenia.cz/__C12571B20041E945.nsf/$pid/CENMSG2MZ3QA).
- BIRDLIFE INTERNATIONAL. 2015. *Aegithalos caudatus. The IUCN Red List of Threatened Species*. Online. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.iucnredlist.org/details/22712004/0>.
- JEHLICKA, Petr; SARRE, Philip; PODOBA, Juraj. 2005. The Czech Environmental Movement's knowledge interests in the 1990s. Compatibility of Western influences with pre-1989 perspectives. *Environmental Politics*. 14 (1): 64–82.
- JELÍNEK, Jan a kol. 2005. *OECD Zpráva o politice, stavu a vývoji životního prostředí. Česká Republika*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR.
- JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. 2007. *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál.
- JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. 2008. Masová média a česká společnost 90. let 20. století: průběh a důsledky transformace českých médií. In: HEISS, Gernot a kol. 2008. *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*. Ústí nad Labem: Albis International.
- JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. 2009. *Masová média*. Praha: Portál.
- JOHNSON, Isabel Simeral. 1937. Cartoons. *The Public Opinion Quarterly*. 1 (3): 21–44.
- KLAUS, Václav. 2007. *Modrá, nikoli zelená planeta. Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?* Praha: Dokořán.
- KLEEMAN, Grant. 2006. Using cartoons to investigate social and environmental issues. *Ethos*. 14 (3): 9–18.

- KNIHOVNA FSV UK. ©2012. *Noviny Práce 1945–1965 nyní online*. Online. [cit. 15. 5. 2016]. Dostupné z: <http://knihovna.fsv.cuni.cz/aktuality/noviny-prace-1945-1965-nyni-online>.
- KOCHANOVÁ, Vendula. 2009. *Globální změny klimatu optikou českých printových médií*. Bakalářská diplomová práce. Brno: FSS MU.
- KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. 2010. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál.
- KOVANDA, Jan; HÁK, Tomáš a kol. 2012. *Situační zpráva ke Strategickému rámci udržitelného rozvoje ČR*. Praha: Ministerstvo životního prostředí.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. 2014. *Zobrazování zvířat v českých médiích – Blesk, MF Dnes*. Diplomová práce. Praha: FHS UK.
- LANDBECK, Chris. 2013. *The Description and Indexing of Editorial Cartoons. An Exploratory Study*. PhD Dissertation. Florida State University.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. 2002. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H.
- LIBROVÁ, Hana. 2012. *Úvod do studia environmentalistiky*. (přednáška) Brno: FSS MU, 1. 10. 2009.
- MACNAGHTEN, Phil; URRY, John. 1998. Rethinking Nature and Society. In: MACNAGHTEN, Phil; URRY, John. 1998. *Contested Natures*. London: SAGE Publications.
- MACHALICKÁ, Jana. 2008. Chci být humanista. Rozhovor s Vladimírem Jiránkem. *Lidové noviny*, 7. 6. 2008.
- MANIATES, Michael F. 2001. Individualization: Plant a Tree, Buy a Bike, Save the World? *Global Environmental Politics*. 1 (3): 31–52.
- MATĚJEČEK, Antonín, 1931. *Ilustrace*. Praha: J Štenc.
- MAZUR, Dan; DANNER, Alexander. 2015. *Komiks. Od roku 1968 do současnosti*. Praha: Knižní klub.
- MCCLOUD, Scott. 2008. *Jak rozumět komiksu*. Praha: BB/art.
- MCQUAIL, Denis. 2009. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009.
- MEDIAGURU. 2015. *České noviny si rozdělily podnikatelské skupiny*. Online. [cit. 10. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.mediaguru.cz/2015/08/ceske-noviny-si-rozdelily-podnikatelske-skupiny/#.V1AOZL7an5k>.

- MEDIAGURU. 2016. *Infografika. Aktualizovaná mapa vlastníků médií*. Online. [cit. 10. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.mediaguru.cz/2016/03/infografika-aktualizovana-mapa-vlastniku-medii/#.VzX1jOT2Rvw>.
- MLADÁ FRONTA DNES. ©2016. Online. [cit. 16. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-mfd.htm>.
- MOLDAN, Bedřich. 2009. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum.
- MORRIS, Charles W. 1938. Foundations of the Theory of Signs. In: NEURATH, Otto a kol. 1938. *International Encyclopedia of Unified Science* 1 (2). Chicago: University of Chicago Press.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol. 1966. *Studie z estetiky*. Praha: Odeon.
- MUNTEAN, Cristina. 2009. Ownerships structures and expansion strategies of print business and economic media in Europe, Four case studies. In: JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara; KASL KOLLMANNOVÁ, Denisa a kol. 2009. *Média dvacet let poté*. Praha: Portál.
- MURRAY, Robin L.; HEUMANN, Joseph K. 2007. Environmental Cartoons of the 1930s, '40s, and '50s. A Critique of Post-World War II Progress? *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature*. 14 (1): 51–69.
- MŽP. 2007. *České ovzduší má problém*. Tisková zpráva. Online. [cit. 2. 6. 2016]. Dostupné z: <http://gnosis9.net/view.php?cisloclanku=2007110012>.
- NOFRI, Sara. 2012. *Cultures of Environmental Communication. A Multilingual Comparison*. Springer Science & Business Media [e-book].
- NOVÁK, Arnošt. 2010. Zpravodajské pokrytí environmentální tematiky. *Kultura–Média–Komunikace*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- NOVÁK, Arnošt. 2015. Tmavozelený svět. Radikálně ekologické aktivity v České republice po roce 1989. Disertační práce. Praha: FHS UK.
- O LIDOVÝCH NOVINÁCH. ©2016. Online. [cit. 16. 5. 2016]. Dostupné z <http://www.lidovenoviny.cz/>.
- ODUM, Eugene Pleasants. 1977. *Základy ekologie*. Praha: Academia, 1977.
- PAVELKA, Jiří. 1998. *Předpoklady literárního dorozumívání*. Brno: Masarykova univerzita.
- PAVERA, Libor; VŠETEČKA, František. 2002. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- PLESNÍK, Jan. 2012. Ekosystémové služby nejsou anonymní. Význam organismů pro fungování ekosystémů. *Ochrana přírody*. 5: 21–25.

- POMPPER, Donnalyn. 2004. At the 20th Century's Close. Framing the Public Policy Issue of Environmental Risk. In: SENECAH, Susan L. a kol. 2004. *The Environmental Communication Yearbook Volume 1*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- POVOLNÝ, David. 2006. *Narativní strategie v Zeleném Raoulovi*. Bakalářská diplomová práce. Brno: FSS MU.
- PRÁVO. 2008. U zelených je kvůli návratu Čunka dusno. *Novinky.cz*. Online. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/136821-u-zelenych-je-kvuli-navratu-cunka-dusno.html>.
- PYTLÍK, Radko. 1982. *Malá encyklopedie českého humoru*. Praha: Československý spisovatel.
- PYTLÍK, Radko. 1988. *Český kreslený humor XX. století*. Praha: Odeon, 1988.
- PYTLÍK, Radko. 2000. *Fenomenologie humoru aneb jak filozofovat smíchem*. Praha: Emporium.
- RIFFE, Daniel; LACY, Stephen; FICO, Frederick. *Analyzing media messages: using quantitative content analysis in research*. New York: Routledge, 2014.
- RIFFE, Daniel; SNEED, Donald; VAN OMMEREN, Roger L. 1985. Behind the Editorial Page Cartoon. *Journalism Quarterly*. 62 (2): 378–384.
- RICHARDSON, John E. 2007. *Analysing newspapers. An approach from critical discourse analysis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- RYNDA, Ivan. 2000. *Trvale udržitelný rozvoj (Ekologie a média, přednášky na FSV UK)*. Online. [cit. 6. 6. 2016]. Dostupné z: [http://www.cenia.cz/web/www/webpub2.nsf/\\$pid/MZPMSFHV0HSB/\\$FILE/tur.pdf](http://www.cenia.cz/web/www/webpub2.nsf/$pid/MZPMSFHV0HSB/$FILE/tur.pdf).
- RYNDA, Ivan. 2012. *Sociální a kulturní ekologie*. (přednáška). Praha: FHS UK, 1. 12. 2012.
- SANI, Iro; ABDULLAH, Mardziah Hayati, ALI, Afida Mohamad, ABDULLAH, Faiz S. 2014. Political Cartoons in the First Decade of the Millennium. *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*. 22 (1): 73–83.
- SAUSSURE, Ferdinand de. 2007. *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia, 2007.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. 2014. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada.
- SEMETKO, Holli A.; VALKENBURG, Patti M. 2000. Framing European Politics. A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication*. 50 (2): 93–109.
- SHARMA, Santosh Kumar. 2013. 'Envirotoons'. An impressive way to environmental awareness. *Current Science*. 105(9): 1203–1204.

- SCHERER, Helmut. 2011. Úvod do metody obsahové analýzy. In: SCHULZ, Winfried; REIFOVÁ, Irena; KONČELÍK, Jakub; SCHERER, Helmut; HAGEN, Lutz. 2011. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
- SCHULZ, Winfried; REIFOVÁ, Irena; KONČELÍK, Jakub; SCHERER, Helmut; HAGEN, Lutz. 2011. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
- STÁTNÍ VETERINÁRNÍ SPRÁVA. ©2009–2016. *BSE (bovinní spongiformní encefalopatie) neboli nemoc šílených krav*. Online. [cit. 25. 5. 2016]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/svs/portal/zdravi-zvirat/tse-bse-klusavka-scrapie-cwd/bse-bovinni-spongiformni-encefalopatie/>.
- STETKA, Vaclav. 2010. Between a Rock and a Hard Place? Market Concentration, Local Ownership and Media Autonomy in the Czech Republic. *International Journal of Communication*. 4: 865–885.
- STIRNER, MAX. 2010. *Jediný a jeho vlastnictví*. Praha: Academia.
- SVAČINA, Tomáš. 2000. Shrnutí údajů o stavu lesa a lesnictví v ČR k 31. 12. 1999 pro zájmy ochrany přírody. In: SVAČINA, Tomáš; HRADÍLEK, Zbyněk a kol. 2000. *Příroda Hostýnských vrchů*. Chvalčov: Českomoravské sdružení pro ochranu přírody.
- SVÍTIL, Radek. 2006. Historie výstavby Jaderné elektrárny Temelín. *Ekolist*. Online. [cit. 10. 5. 2016]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/historie-vystavby-jaderne-elektrarny-temelin>.
- ŠLAPÁKOVÁ, Barbora. 2012. *Proměny mediální reprezentace ekologické agendy v českém tisku*. Bakalářská diplomová práce. Brno: FSS MU.
- TERZIS, Georgios a kol. 2007. *European Media Governance. National and Regional Dimensions*. Bristol: Intellect Books.
- THWAITES, Tony; DAVID, Lloyd; MULES, Warwick. 2002. *Introducing cultural and media studies. A semiotic approach*. Basingstoke: Palgrave.
- TRAMPOTA, Tomáš. 2006. *Zpravodajství*. Praha: Portál.
- TRAMPOTA, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. 2010. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.
- TRUNEČKOVÁ, Daniela. 2015. *Reprezentace problému klimatických změn v tištěných médiích. Obsahová analýza seriózních českých deníků*. Praha: FHS UK.
- TUNSTALL, Jeremy; PALMER, Michael. 1991. *Media moguls*. London and New York: Routledge.

- UVČR. 2016. *Čtenost deníků 1. 10. 2015 až 31. 3. 2016*. Online. [cit. 10. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.unievydavatelu.cz/cs/deniky/fakta_cisla_denicich/ctenost_deniku/239-deniky_celostatni.
- VALÁŠEK, Václav. 1998. Alternativní možnosti optimalizace těžby hnědého uhlí v České republice. *Acta Montanistica Slovaca*. 3: 233–243.
- VALČEK, Peter. 2011. *Slovník teórie médií A–Ž*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- VAVROUŠEK, Josef. 1996. Závod s časem: hledání hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života. In: KOLÁŘSKÝ, Rudolf a kol. 1996. *Závod s časem. Texty z morální ekologie*. Praha: Torst.
- VEČEŘA, Pavel. 2015. *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha: Grada Publishing.
- VERNER, Pavel. 2010. *Vývojové trendy v českých médiích po roce 1989*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- VÍCH, Zdeněk. 2004 *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- VLAŠÍN, Štěpán a kol. 1984. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel.
- VLTAVA-LABE-PRESS. ©2005–2016. Online. [cit. 16. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.vlp.cz/vlp/redakce/>.
- VOLEK, Jaromír. 2002. *Úvod do komunikačních studií. Kap. III. Skriptum*. [elektronický zdroj]. Brno: FSS MU.
- VOLEK, Jaromír. 2009. *The market takes all. Czech Republic: Playing the game of media trumps*. Vídeň: Eurozine.
- VOLTMER, Katrin. 2013. *The media in transitional democracies*. Cambridge: Polity, 2013.
- WIGAN, Mark. 2010. *Umění ilustrace: vizuální myšlení*. Brno: Computer Press.
- WOOD, Ellen Meiksins. 2011. *Původ kapitalismu: delší pohled*. Praha: Svoboda Servis.
- Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů.

Seznam obrázků

- Obrázek 1: Analyzovaný vtip č. 563 – s. 11
Obrázek 2: Analyzovaný vtip č. 84 – s. 78
Obrázek 3: Analyzovaný vtip č. 67 – s. 79
Obrázek 4: Analyzovaný vtip č. 661 – s. 81
Obrázek 5: Analyzovaný vtip č. 574 – s. 82
Obrázek 6: Analyzovaný vtip č. 6 – s. 84
Obrázek 7: Analyzovaný vtip č. 487 – s. 85
Obrázek 8: Analyzovaný vtip č. 550 – s. 86
Obrázek 9: Analyzovaný vtip č. 347 – s. 88
Obrázek 10: Analyzovaný vtip č. 705 – s. 90
Obrázek 11: Analyzovaný vtip č. 266 – s. 91
Obrázek 12: Analyzovaný vtip č. 5 – s. 93
Obrázek 13: Analyzovaný vtip č. 113 – s. 94
Obrázek 14: Analyzovaný vtip č. 98 – s. 96
Obrázek 15: Analyzovaný vtip č. 453 – s. 98
Obrázek 16: Analyzovaný vtip č. 290 – s. 99
Obrázek 17: Analyzovaný vtip č. 100 – s. 101
Obrázek 18: Analyzovaný vtip č. 392 – s. 102
Obrázek 19: Analyzovaný vtip č. 624 – s. 103
Obrázek 20: Analyzovaný vtip č. 620 – s. 105
Obrázek 21: Analyzovaný vtip č. 683 – s. 106

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Četnost analyzovaných vtipů dle jednotlivých deníků a období – s. 59

Tabulka 2: MF Dnes a její specifika v jednotlivých obdobích – s. 67

Tabulka 3: Právo a jeho specifika v jednotlivých obdobích – s. 68

Tabulka 4: Lidové noviny a jejich specifika v jednotlivých obdobích – s. 69

Tabulka 5: Hospodářské noviny a jejich specifika v jednotlivých obdobích – s. 70

Tabulka 6: Výběrový vzorek pro sémiotickou analýzu – s. 77

Graf 1: Četnost jednotlivých typů kresleného humoru – s. 59

Graf 2: Trendy v počtu environmentálních vtipů – s. 61

Graf 3: Nejčastější náměty zastoupené v jednotlivých obdobích – s. 65

Seznam příloh

Příloha 1: Kódovací kniha – s. 134

Příloha 2: Vybrané příklady kreslených vtipů různých autorů – s. 137

Příloha 3: Projekt diplomové práce – s. 145

Jmenný rejstřík

A

Adam, B.....	35, 36, 49, 50, 74
Agrofert	26, 57
Aha!	24
Alesin, A.....	102
Aleš, M.....	18
Allan, S.....	35, 36, 49, 50, 74
Animal S.O.S.....	33
Anopress IT.....	53

B

Babiš, A.....	26, 56, 57
Bakala, Z.....	26, 57
Barrow, M. V. Jr.....	39
Barták, J.....	14, 15
Barthes, R.....	45
Bayeux.....	13
Beck, U.....	36, 88, 111
Bednařík, P.....	21, 22, 23, 24, 56, 57
Behrens, W. W.....	28
Bell, M.....	31, 32
Berelson, B. R.....	41
Bič	18
Binka, B.....	34
BirdLife International	83
Blesk	22, 23, 26, 56, 75
Blick	23
Böck, H.....	62
Bookchin, M.....	31, 89, 111
Borgis	57
Brejle	18
Brontosaurus	33
Brožek, J.....	71
Bursík, M.....	73, 103, 104, 110
Burton, G.....	13, 46
Bush, L. R.....	17

C

Carson, R.....	28, 35, 39
Carter, C.....	35, 36, 49, 50, 74
CENIA.....	29, 63, 83, 93
CET21.....	23
Clark, B.....	29, 30, 31, 85
Corbett, J.....	38, 74
Cortés, R.....	69
Cottle, S.....	35, 61
Cox, R.....	35
Cudlínová, E.....	37

Č

Čapek, J.....	19
Černý, D.....	77, 104
Černý, J.....	43, 44, 45
Československá strana lidová	22
Československá strana socialistická	22
Český hydrometeorologický ústav.....	80
ČSOP	33
ČST	94
Čunek, J.....	103, 104

D

Danner, A.....	17, 18
Darling, D.....	38
David, E.....	95
David, L.....	47
Deník	12, 26, 51, 57, 60, 61, 70, 113, 114
Děti Země	33, 73
Dikobraz	19
Dlouhá, M.....	57
Dodal, J.....	71
Dospiva, M.....	26, 58
Doubravová, J.....	45

Drábová, D.....	62
Drápalová, J.....	73
Drozda, M.	21, 56
Dvořák, T.	25

E

Eco, U.....	43, 47
Economia	25, 26, 57, 58
Elle.....	37
Esquire.....	37
Euronews.....	25
Evropa 2.....	23

F

Fagan, A.....	33
Fantomas	54
Fico, F.	41
Földvári, K.....	66, 67, 71, 87
Fořt, B.....	47, 72
Foster, J. B.....	29, 30, 31, 85
Friedman, S. M.....	35, 36, 65

G

Gašparec, M.	70
Gayer, T.	71, 77, 84
Geislerová, L.....	69
Gill, B.....	14
Goble, D.	12, 38, 39
Greenpeace	33
Grégr, M.....	55, 72, 73, 91, 92, 93, 109, 115
Gripsrud, J.....	24
Groensteen, T.....	17
Grummich, J.	37

H

Haeckel, E.	27
Hák, T.	81, 100
Hall, S.....	20

Handelsblatt.....	58
Hanousek, I.....	13, 14
Hansen, A.....	35, 46, 50, 74, 77, 107, 116
Harper's Weekly.....	38
Hausenblasová, J.....	37
Heiss, G.	22, 62
Hendl, J.	46
Heumann, J. K.....	38, 39
Heywood, A.	27
Hirt, P.	12, 38, 39
Hnátková, J.....	32
Hnutí Duha	33, 34, 62
Hoffmeister, A.	16
Holeš, J.....	43, 44, 45
Höll, O.	62
Horová, A.....	16
Hospodářské noviny ...	12, 22, 24, 26, 37, 51, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 69, 70, 88, 98, 99, 100, 113, 114, 115
Hrdý, M.....	54, 67
Hrubý, R. A.....	68, 71, 106
Humoristické listy.....	18

I

iDnes.cz	24
iHned.cz	24
International Herald Tribune.....	68
IUCN.....	83

J

Jandourek, J.	67
Jašminský, M.....	57
Jehlicka, P.	33, 34
Jelínek, J.....	78
Jiráček, J.	13, 20, 21, 22, 23, 24, 40, 46, 47, 56, 57
Jiránek, V. ...	11, 19, 54, 66, 67, 69, 77, 80, 81, 96, 97, 105, 110, 114, 115
Johnson, I. S.	16
Joke&Gögh	54, 69, 77, 92

Jurkas, R. 71

K

Kemel, M..... 54, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 77, 78, 81,
86, 88, 89, 90, 91, 98, 99, 101, 102, 109, 114,
115

Kilgore, S..... 12, 38, 39

Klaus, V.. 33, 55, 62, 64, 72, 73, 85, 86, 109, 115

Kleeman, G. 14, 53, 55, 59, 70

Kochanová, V..... 111

Komárek, M.....67

Komunistická strana Československa 22, 33

Končelík, J. 22, 58, 94

Könische Rundschau 68

Köpplová, B..... 20, 21, 22, 23, 24, 40, 47, 56, 57

Kopřivy 18

Kovanda, J.....81

Krása.....71

Kratochvíl, Z. 18

Kratochvílová, J.....37, 38, 116

Křetínský, D. 26

Kučerovský, T. 54

Kupka, F.....18

L

Lacy, S.....41

Lagardère Media.....23

Landbeck, Ch. 16, 17

Lederbuchová, L. 48

Léko, I. 57

Lewis, J. 14

Librová, H. 27

Lidová demokracie12, 22, 51, 54, 56, 58, 59, 60,
71, 84, 113, 114

Lidové noviny . 11, 12, 19, 22, 24, 37, 51, 54, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 68, 69, 71, 92, 101, 105,
113, 114, 115

Lidovky.cz.....24

Lichý, L..... 54, 71

M

Macnaghten, P. 30, 32

Mafra 26, 56, 58

Machalická, J. 115

Maniates, M. F.....32

Manovich, L. 25

Marčák, M..... 54, 63, 68, 77, 93, 94

Mareš, Š. 54, 67, 69, 77, 92

Mašek, M.....68

Matějček, A..... 14

Mazur, D..... 17, 18

McCloud, S.....17

McQuail, D. 45

Meadows, D. H.....28

Meadows, D. L. 28

Mediaguru.cz 26, 58

Mezinárodní měnový fond.....31, 32, 34, 63, 74,
113, 115

MF Dnes 12, 19, 22, 24, 37, 51, 54, 56, 57, 58,
59, 60, 61, 64, 66, 67, 68, 70, 73, 75, 77, 80,
90, 96, 102, 113, 114, 115

Michelangelo..... 13

Ministerstvo národní obrany 22

Ministerstvo zemědělství.....22

Ministerstvo životního prostředí.....80

Mittelrhein-Verlag.....23

Mladá fronta.....22, 25, 56

Mladý svět.....19

Moldan, B..... 28, 29, 78, 80, 84, 85, 101

Morris, Ch. W. 43

Mukařovský, J. 47

Mules, W. 47

Muntean, C. 25

Murray, R. L. 38, 39

N

Národní noviny..... 18

Nast, T. 38

Nesehnutí	34
Netopila, Z.	71
New York World	13
Nofri, S.	36, 37, 49, 63
Nova	23
Novák, A.	32, 33, 34, 35, 36
NP Šumava	37

O

Obama, B.	64
Obrana lidu	22
Odum, E. P.	27, 106
OECD	78
Olaf	104
Oliphant, P.	39
Ommeren, R. L.	72
Orság, P.	22, 58, 94
OSN	28, 70
Outcault, R.	13

P

Paleček	18
Pálka, D.	19
Palmer, M.	26
Pavelka, J.	44
Pavera, L.	48
Pazderka, P.	54, 68
Peirce, Ch. S.	43, 44
Penta	26, 58
Pierce, Ch. S.	44
Pinkas, H. S.	18
Pionýr	19
Plesl, J.	56
Plesník, J.	101
Podoba, J.	33, 34
Pompper, D.	36, 49
Porybný, Z.	56
Pospíchal, J.	54, 68
Povolný, D.	18

Práce.	12, 22, 51, 54, 56, 58, 60, 71, 72, 93, 113, 114
Právo	12, 22, 37, 51, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 66, 68, 77, 83, 87, 104, 106, 113, 114, 115
Pražský deník	51, 57
Přítomnost	22
Purkyně, K.	18
Putin, V.	64
Pytlík, R.	13, 15, 16, 17, 18, 19, 111

R

Rada, V.	19
Randers, J.	28
RBVG	56, 57
Reflex	18, 19
Renčín, V.	19, 54, 67, 68, 69, 77, 83, 87, 102, 103, 106, 107, 109, 114
Respekt	19, 26
Revoluční odborové hnutí	22
Rheinisch-Bergische	58
Riffe, D.	41, 72
Richardson, J.	41
Ringier	23, 58
Rockström, J.	29
Rudé právo	22, 56
Rynda, I.	27, 28, 98

S

Sani, I.	19, 111
Sarre, P.	33, 34
Saussure, F.	43, 44, 45
Sedláková, R.	41
Semetko, H.	77
Sharma, S. K.	38
Scherer, H.	41, 42, 51, 53, 55
Schulz, W.	40
Sneed, D.	72
Socialistický svaz mládeže	22, 56

Sport	26
Stanford	25
Státní veterinární správa	88
Stetka, V.	23, 25, 26
Stiglitz, J. E.	32
Stirner, M.	31, 111
Strana zelených	55, 71, 72, 73, 103, 104, 115
Stropnický, M.	73
Svačina, T.	84
Světová banka	31, 32, 34, 63
Svítil, R.	34, 63
Svoboda, I.	71
Svobodné slovo	12, 22, 51, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 71, 113, 114

Š

Šíp	24
Škoda, F.	67
Šlapáková, B.	37
Šotek	18
Špatenka	72

T

Teichmann, V.	54, 67, 70
Temelín	34, 37, 55, 62, 63, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 76, 91, 92, 93, 112, 113, 114, 115
Terzis, G.	51
Thwaites, T.	47
Tkáč, P.	26
Trampota, T.	41, 42, 45, 46, 51
Trunečková, D.	37, 64
Tunstall, J.	26
Týden	11

U

Urry, J.	30, 32
---------------	--------

UVČR	51, 56, 57
------------	------------

V

Valášek, V.	90
Valček, P.	21, 52
Valkenburg, P.	77
Vavroušek, J.	30
Večeřa, P.	21, 22, 24, 25, 58, 94
Verlagsgruppe Passau	23, 26, 57
Verner, P.	18, 57
Větrník	19
Vích, Z.	15, 53
Vlašín, Š.	47, 48, 72
Vltava-Labe-Press	51, 57
Vojtěchovská, M.	41, 42, 45, 46
Volek, J.	44, 56, 57
Voltmer, K.	23
Všetečka, F.	48

W

Wigan, M.	13, 18
Williams, R.	46
Wood, A. M.	30

Y

Yellow Kid	13
York, R.	13, 29, 30, 31, 85

Z

Zdražil, L.	71
Zelený Raoul	19
Zeman, M.	55, 72, 73, 90, 91, 92, 93, 109, 115
Zemědělské noviny	22